

RUJANSKA KUPAČICA

MIRJANA DUGANDŽIJA

SADRŽAJ

Why I like so much this little bed	4
Proleterski duh njihove ljubavi	12
Sjajan posao u Slavoniji	19
Gdje ste, male krijesnice, bubamare, krtice	27
Blaga je noć	35
Zajeban, visoki, muški rep	45
Rujanska kupačica	54
Dvadeset šesta poslijeratna godina	63
Prokleta lukšija	70
Pravila skitnje	75
Voljela ga je ponovno pet minuta	94
O autorici	99
Impresum	100

Sinu Vanji, mojoj sponi sa životom

WHY I LIKE SO MUCH THIS LITTLE BED

- Onaj kauč, u kutu - rekoš zatvarajući vrata stana - rasklopi ga, ali brzo.

- Daj, kaj ti je? - upita.

- Pusti sad - zbrzah. - Moram zaspati na petnaest minuta.

- To si već rekla...

- E, pa onda... - uzdahnuh puštajući da mi sandale padnu na pod.

Miris sasvim mladog muškarca, cigaretni dim koji se ne pretvara u hladni zadah groba, nego klizi po koži poput peludi. Nije baš izgledao kao netko tko bi čekao da se žena u postelji do njega odmara, ali bio je dovoljno zbunjen da je najprije sjeo na rub kauča, a onda se šutke opružio odbacivši majicu na fotelju. To je bilo to. Još nije bilo hladno, ni u sobi sasvim mračno, ali za koju minutu postat će svježije. Moje omiljeno doba godine, kraj proljeća, početak ljeta, gole jabučice na koljenima, uskoro.

I sad je to sve opet moje, tu, nakon dvije godine, opet.

Ležala sam desetak minuta, zatim ipak ne izdržah, digoh se na laktove i utisnuh mu poljubac na usne koje su bile suhe jer nije disao na nos, koji je imao lagani pregib kao da mu je nekad bio slomljen, i ne bi to bilo ni čudno s obzirom na dio grada iz kojeg je potjecao, tamo te bar pet puta u životu moraju prebiti, i ti moraš prebiti druge, i svi moraju ulicom vijugati kao mačke, i osvrtati se oko sebe kao tati, jer ne znaš tko nosi nož, a tko bokser.

Zatim se naši jezici nadoše u klinču, kao da žele nadoknaditi izgubljeno vrijeme.

Da, malo smo previše vremena proveli u gradu.

Otvorih napokon oči, a pred njima mi se ukaza križ, velik tetovirani križ čiji su vrhovi bili svinuti poput predugih noktiju, na mišici koja je bila široka i glatka i samo se jezikom moglo osjetiti kako su ubodi iglom na njoj ostavili traga.

- Kakav je to križ?

- Keltski križ - reče kao da se to samo po sebi razumije.

- Keltski?

Nisam imala pojma o križevima.

- Pa, križ svih nas... kršćana, da smo zajedno... da smo jači... - kao da se nape u vratu, ali stvar je bila samo u tome da ni on nije znao kako bi to objasnio, pa se okrene na stranu i otrese pepeo. Pepeljara s cvjetnim ornamentom stajala je na stoliću staklenom i pozlaćenom, i takvih je interijernih ispada bilo još, bakinih čajnika i onih koje sam kupila, ružičastih, cvjetnih, ali nikada kao u tom razdoblju moga života, kad je doktor naglo odgurnuo sve druge papire na stranu, uvukao novi u mašinu i napisao dijagnozu, nije svaka stvar oko mene imala preciznije objašnjenje.

- Baš svih...? - ote mi se, iako, nikad mi nije bilo manje stalo do kršćana, ma kojih, jer on se izvije ispod plahte, otkrivši bedra koja su bila snažnija nego što sam ikad pomislila da bi mi se na muškarcu mogla svidjeti, dohvati traperice i iz džepa izvadi kondom. S dva ga je bešćutna pokreta navukao, kao da se radi o tuđem pulsirajućem mesu, i po tome se vidjelo da pripada nekoj sasvim drugoj generaciji; moja je bila nenavikla na kondome, petljala s njima, a cijela stvar tonula u propast. Gledao me stisnutih očiju kao da je došao isprobati na meni neko od mnogih svojih oružja.

- Tek ćeš sada vidjeti kako ćeš biti umorna - zgrabi me za vrat, ali bilo je previše svjetla u tim očima da bih se uplašila.

- Kad moraš sutra na posao? - upitah, a on otegne, s nekom paklenskom ironijom, on sutra ne mora na posao, on je sutra slobodan, jer sutra je Tijelovo, a njegov šef zna da su Hrvati iz Hercegovine veeeliki katolici, pa mu je dao slobodan dan.

- A tako, ti si veliki katolik... - preuzeh njegovu ironiju.

- Da, ja sam veliki, veeeliki jebeni katolik...

Pod tankom plahtom postalo je hladno, pa se stisnuh uz njega.

Jagodice prstiju bile su mu glatke, kao u prijestupnika koji sami sebi uništavaju otiske. Ti su prsti mogli svuda, među moje znojnice, lojnice, nabore, uznemirene vlažne opne.

- Drhtite, gospodo?

Ne, nego mi odjednom nije bilo jasno.

- Nisi li rekao da si iz Dubrave?

- Neg' kaj, tam' živim, zapravo, tam' radim, a živim u Dugom Selu, al' sam iz Hercegovine...

- vrati se on na svoj zagrebački.

- Nikad ne bih rekla... - promrmljah nepotrebno, jer on odjednom skoči iz kreveta: - *Of course, baby... you wouldn't* - uperi prst u mene hodajući unatraške, a onda se u skoku nađe na stolcu pa na blagovaoničkom stolu, obuhvati pogledom kuhinjske elemente, radnu plohu punu zaprljanih čašica od sladoleda, uspravan kao neki kuhinjski Hamlet, i izrecitira: - *That's why I like this li'le kitchen, li'le fridge... li'le table... fooork...* - zagleda se u vilicu koju je držao ispred sebe, kao u lubanju sirotog Yoricka, a mene presamiti smijeh... Ne sjećam se kad sam se zadnji put smijala.

Fridge je većinom bio prazan, nisam marila puniti ga.

- Probost ćeš me na kraju balade? - odah priznanje njegovu performansu, a on se zbuni, ništa mu to nije govorilo.

- Nekaj je smiješno? - upita zadihano, tobože prijetećim tonom, pun zdrave boje u obrazima od skakanja, čak mu je i tijelo porumenjelo, život je kiptio iz njega, slina mu se caklila na zubima, na jeziku, svali se na kauč, a ja ga zahvalno pomilovah po licu, po kojem je rasla tvrda obrijana brada, i kosi, kratko ošišanoj, a i bila sam mu zahvalna, sve od trenutka kad sam primijetila da me gleda, u kafiću, pogledom predrskim za dvadesetpetogodišnjaka u razvaljenim kargo-hlačama pa do sad kad sam se držala objema rukama za njegov vrat, a sa zida, s uokvirenog nas je kataloga, s natpisom Dorotheum, Gemalde des 19. Jahrhunderts, Dienstag, 12. April 2011, djevojka u blijedoljubičastoj haljini po leđima posipala laticama.

Zatim legne kraj mene privukavši me s leđa, a uho mi poklopi topla usna šupljina:

- Da mi je netko rekao da ću naletjeti na nešto ovako slatko... čovječe...

- Baš...! - odmahnuh.

Osjetila sam kako me širi, dlanovi su mu bili pouzdani.

Udebljala sam se u posljednjih godinu dana. Te kile koje sada kao da su, istisnute čipkom čarapa, punile vrh bedara, stražnjicu, trbuh koji je bio postao dubok, valjda mu je to bilo

slatko.

Meni baš i ne.

Zapravo, nisam se mogla sjetiti nijednog događaja koji je te godine pošao po dobru. Ni godinu prije. Prije, prije... vraćala sam se s posla u nepospremljen, siv stan, vani je već bio mrak, moj se sin upravo bio preselio ocu, a ljubav moga života, moj ljubavnik i ta ljubav koja je trajala petnaest godina nije me dovela nikamo osim do groteskne izdaje, ja sam to tako vidjela, a dobro sam vidjela, i do pustih večeri u kojima je bilo nešto starinski tužno, nešto od konačne samoće grudobolnog.

Upoznala sam dvije cure i ubrzo smo postale prijateljice. To je bilo jedino dobro što se dogodilo. Išle smo u kazalište. Ponekad sam se morala ispričati: „Ja sam vam, mile moje, noćas spavala četrdeset sati... I prespavala naš dogovor...”

Prespavljivala sam razne stvari: intervjuje, farbanje stana – ljudi u bijelom oprezno su na ljestvama obilazili oko mog kreveta kao oko spruda – poneki ljubavni sastanak koji je trebao početi zvonom na vratima i lepršanjem svilenog ogrtača. I još, prespavala sam ne samo odluku ljubavi moga života da se uopće razvede nego i sam razvod: kad sam otvorila oči, bivša je žena napustila krajolik, a njime se vrzmala nova djevojka.

Tablete uz pomoć kojih sam se imala osoviti na noge, a trebalo se to dogoditi kad se već dogodi, ali brzo, možda i prije nego što prođu četiri mjeseca, ili malo kasnije, još uvijek su me samo prikivale za krevet. Bila sam umorna, tromošću bića koje nema um, samo tijelo, koje je čista protežnost, blaženim umorom. Tri sata prije kraja radnog dana počela bih razmišljati kako ću doći kući. U tramvaju sam postajala bezobrazna ako bi me tko ometao u mojoj hitnji. Vidjela sam se kako s vrata polazim prema kauču, sklopljenih očiju, nisam htjela ništa vidjeti, nisam mogla stajati uspravno, rušila sam se, padala, voljela sam padati u krevet, na jastuke, plahte, kauč, u kauču sam tražila pregib, u nj gurala nožne prste, skutreno tijelo, hladne nokte, trepavice. Željela sam biti vreća, velika prašna masna nepomična vreća.

Moja mi se bolest činila sasvim zdravom. Bilo je toliko stvari koje sam željela zaboraviti! A i bila sam dijete nesanice. Podočnjaka i bijelih obraza. Nejasne životne krivnje. Sramne nemoći, straha pred noći i pred danom poslije takve noći.

Sada sam konačno spavala.

Ali, doktor je uvukao papir u mašinu i napisao da se koristim svim mogućim izgovorima da izbjegnem ljude.

Trebalo je svaki tjedan ići k njemu. *Depressio recidiva non psychotica gradus maior, sine symptomaticis psychoticis*. Nakon nekog vremena izašla sam nekoliko puta s prijateljicama. U kafić. Uredili su jedan nov, lijep i skup, kao da kriza nije trajala već godinama i država bila u beznadnom stanju. Zvao se Bodega, a novac je postao rijedak. Barem meni. Onima koji su pametnije živjeli možda i nije, ali ja, koja sam uvijek trošila više nego što sam zarađivala, sada sam živjela od danas do sutra.

Čak i to je bilo lijepo, i nama je bilo lijepo, nosile smo šešire, naušnice, krzno, kao pred Sudnji dan.

Ali meni je i spremanje za Bodegu, ili kazalište, trajalo pola dana... i uvijek bi se našlo vremena da u visokim potpeticama legnem na krevet: morala sam skupiti snagu za večer.

Gnijezdila sam se među jastucima kao da tražim zrno graška.

U stanu su šumjeli radijatori kao da pod parketom teče rijeka ponornica. Živjela sam kao u vodenici. Osluškiivala bih žuborenje koje je punilo moje tijelo vodom i puštalo je da istekne, i onda opet, bila sam i ja protočna, a zatim bih zaspala kao na vilinskim urocima.

Onda sam morala početi stvarno izlaziti, makar i sama. Da bih ustala, morala sam se umiti s mnogo hladne vode.

Obrazi su mi trnuli. Poslije je bilo lakše. Maskara, ruž, puder. Nisam smjela sjesti dok navlačim čarape: prebacivalo me na jastuk, u san. Nisam smjela ostati vani predugo. Umor me obarao bilo gdje. Nije mi smetalo ako bih zaspala na nekoj klupi.

I, nisam smjela ostati cijeli dan u krevetu, jer tad je znalo sve krenuti ispočetka. Pa je i kretalo ispočetka. Noć se strovaljivala u dan bez jutra. Nisam ustajala, nisam prala kosu, pod njom su mi se pojavile krastice koje sam čupkala kad nisam spavala.

„Zašto biste prali kosu? Imate uši?“ pokušavao me zbuniti doktor.

„Još ne!“ odgovarala sam bezobrazno.

Domagoj s križem iskrsnuo je iz jedne takve večeri kad su mi u Klubu sinkope skakutale oko glave. Približavao se dok mi nije stao vrlo blizu, upravo pogled prema meni i zabio ruke u

džepove. Desnu bi izvadio samo da sa šanka uzme bocu piva.

* * *

- Ovdje sam već noć i dan, a još ništa nisi skuhala - probude me Domagojeve riječi, koje su zvučale kao da moram znati da bi taj nemar mogao imati cijenu.

- Skuhala? - pokušavala sam izmigoljiti iz plahti koje su me cijelu zarobile. Njegove su bile sfrkane kod stopala i ležao je gol, obgrlivši me jednom rukom, a nogu je spustio na pod.

- Ti nisi normalan... naručit ćemo *pizzu*.

- Ja ću naručiti dvije - zaprijeti.

Napravio je nekoliko jarosnih krugova po stanu, govorio da hoće jesti „na žlicu“, ali onda se počeo smijati: - Kad bi ti znala kuhati...

- Čak i ti imaš starce... Gdje su? - upitah.

On ispali: - U Londonu - a onda se dosjeti - ali brzo se vraćaju.

- Vraćaš se s njima?

- U jebeni Mostar? U Mostar? Znaš ti kak je tam? - zgrozi se. - Znaš šta? Kad sam došao u Zagreb, odlučio sam postati žigolo - izjavi drčno, infantilno. Nisam sumnjala. Oči su mi se sklapale, ali upitah: - Daješ oglas u novine?

- Ne, gospođo novinarko, preko prijatelja. Moraš znati prave ljude, face, babe. A znaš šta je zanimljivo, kad je neka frka, murja uvijek najprije ide na dečke, uvijek prvo na dečke... pa u maricu... jebeno je ako nemaš osobnu...

Počelo me zanimati što se onda događa, bilo je jasno da oko njega ima mnogo priča, svaka je laž s malo istine, i obrnuto, ali nisam imala snage za pitanja, a kad je došla *pizza*, zaboravismo na to. Jeli smo šutke, kao utrkujući se, a onda reče kako mu se zapravo spava, odgurnuo je ostatke *pizze* i mi se zagrlismo, kao da imamo jedno drugo odavno, osjetih kako mi liže nosnice, onda zatvori jednu vrškom jezika.

- Imam polip u drugoj, ne mogu disati...

- *Sorry, sorry...* - pobrza, a ja smjestih bradu pod njegovo pazuh, on nasloni lice na moje, a zatim mu je stisak oslabio, zaspao je. Odnijela sam kutije od *pizze* u smeće, vani je već bila noć. Nisam znala je li mi bila ljepša večer ili noć preda mnom. Ili jutro koje dolazi. Znala sam da Domagoj spava, da ću utisnuti u njega svaki svoj centimetar, iz tijela mu je izlazila mirna toplina, naslonit ću obraz na križ, fućkaš križ, jebeš križ, jedan je mostarski klinac drugom mostarskom klincu tetovirao križ.

Kad sam ga sljedeći put vidjela, ležao je na leđima, odjeven za posao, u crnu košulju s logom i hlače, nauljene kose, a vidjela sam sad i ruksak, u kojemu je, očito, sve to stajalo, i neseser, s dezodoransom i kutijicama, britvicama, a u sobi se još držala popodnevna toplina.

- Nisi na poslu? - skočih prestrašeno.

Sve mi je to bilo i predobro poznato.

- Prespavali smo dan i noć... I dan... sad je ionako večer... Znao sam to, jebo te, sanjao sam to. Zvao sam šefa da mu kažem da sam bolestan.

Šutjela sam.

- Popizdio je... - protisne.

Nisam sumnjala. Domagoj je radio posao za koji se mladi ljudi biraju prema ljepoti i vječnoj dostupnosti i moći da budu na nogama deset sati trčeći ovamo-onamo. Na crno, dakako.

- Pusti sad to... - rekoh. - Spavaj, noć će.

Kleknula sam kraj kauča i svukla mu hlače i košulju. Da, mora da je nos nekad bio slomljen, bio je kao nos mladoga Branda.

- Dođi - savije se oko mene ujutro.

- Ne smiješ više zaspiti.

- Zato dođi...

Pazuho, zagrljaj nekoga tko nije moj.

Kad sam ga sljedeći put vidjela, skakutao je na jednoj nozi, navlačeći hlače. Crna košulja već je bila na njemu.

- Jebaće mi mater – ustvrdi.

Bio je dan, možda bi bilo lijepo reći neodređeno doba dana, ali ja sam po narančastim sjenama na balkonu vidjela da je kasno poslijepodne.

- Jebaće mi mateeer... – pjevušio je, i u tom glasu nisam čula ništa drugo do hitnje mladosti spremne na sve. „Kaj god. Samo treba naći novi posao.“

- Najbolje ti je da opereš zube – rekla sam suvišno – udahni pastu, to ti pročisti glavu, onda se umij s puno hladne, hladne vode...

- Vidimo se – dograbi tenisice.

Odšutjeh. Ipak, htjela sam mu reći i da ne sjeda na krevet dok obuva tenisice, ni slučajno, ni po koju cijenu, jer to prebacuje, ali mislim da nisam uspjela, jer osjetila sam kako mi dugi prsti sna gmižu uz tijelo i da će mi u sljedećem trenutku prekriti riječ kao pokrov.

PROLETERSKI DUH NJIHOVE LJUBAVI

- Gospođo...

* * *

On: - Da ne kupuješ haljine, mogla bi si kupiti... luksuzniju hranu.

- Luksuzniju...? - odjekne ona, ali se ne zbuni, zna gdje u njoj zvoniti na uzbunu, a zna i da On može pojesti mesni doručak s vrha noža, hajde, ne onda davno, kad ju je osvajao kao da nije odmah pala, ali sad se opustio, nabusito je zamišljen pa zaboravlja da je i ona tu, a nestao je sav mesni doručak.

- Luksuzniju...? Što?

- Jedeš smeće - izvlači se.

Ali gotovo je, riječ bješe na početku, bljesnula je nepobjediva istina.

Zovimo je Vjevericom. Kad je bila jako mlada, nadjenuli joj to neki Šveđani jednog ljeta. Skakuće sa stijene na stijenu, za njom kosa. Možda zbog kose, inače sasvim pogrešno. Ne osjeća kad treba početi skupljati hranu za zimu, kad slizana s granom klisnuti u sigurno.

Vjeverica, uglavnom, izvodi; na posao dođe u starim muškim hlačama koje drži uzica za cipele. Gore, Armanijev sako. Ah, narančasta uzica, ah, sako, ah, *chic!* - dive se svi. A što zapravo? Ostala je bez novca već prije tjedan dana, On i Vjeverica trošili su, nisu mislili; ne, Vjeverica nije mislila. Uvlači se navečer u krevet drhteći, ali onda nekako, u pufnama jastuka, ma bit će nekako.

Sitno se prenavlja. Naručuje *prosecco* kao da sjedi preko puta Christie'sa iz kojeg izlaze plosnate srebrne dame. A već u drugoj rečenici veseli se što će doma jesti špek i luk. U ponoć, tad su najbolji.

Pjevuši *Gigi l'amoroso*, na primjer, baš je sluša u filmu *Le Fidele*, užas film, ali Adèle i Matthias su na njenoj strani, *je suis immortelle*, pada glas mrtve Adèle po mrtvima, skuplja tako Vjeverica zaborav, mrsi suze. I skoro će jutro u Vjeveričinu krevetu, a slike klize

ekranom laptopa.

Nije sve u njezinu životu pjesma. Uvijek napuhan od svoga poštenja, On, ljubav njezina života, sad gudi, kad bane, tu glasnije, tu tiše, da sve ima svoj kraj i da je njihova ljubav došla svome kraju, možda ne baš ono, ne, jer kako god, ona je žena njegova života, zauvijek, *nemoj mi to pokvariti ...* ha-ha. Ima li možda još neku želju? I još, on da je umoran i nekako, baš nekako star, mulja slinu, obigrava, i da vraća se, odlučio je, ženi, majci svoje djece koju njih dvoje vuku odavno, iz svojih lopovskih početaka, bezvučnu i bezgrešnu.

Ali peče.

Ispljunuti On treba tek jednu riječ, žensko ime, osjeća Vjeverica kad prvi zubi jutra pregrizu tijelo, prije nego što ga preuzme svijest koja zataškava. Poznato joj je ono, uostalom.

- Luksuzniju...? - pita, pipka, otrpava, poslije će zatrpavati.

- Jedeš smeće - zbunjuje se kad u eksplikaciji iskrсне, ne znam, losos, evo losos na primjer, a njegova dječica su tu, žena, otplate, zajmovi, kapitalizam. Losos? Pobjegne mu pogled, zašuti.

Uzalud. Zna Vjeverica i bez toga gdje zvoni u njoj na uzbunu, osjeća prisutnost te luksuzne stvarčice, emajlirane Nasljednice, a on zaljubljen je, sanjiv trubadur, zar kriv je što lijep je, čežnjiv lutalica...? Ključavac božji, priplodnik zaplotni u oklopu šarenom. I nema tu mesnog doručka. On svira u lutnju, a grad svira u što ima.

Peče Vjevericu, oštre se gudala, priča skviči. Ona skviči, glave u koljenima.

Nasljednica u taj čas probada vilicom mrtvog lososa, gleda kroz prozor palače, grijani pod blaži stopala, evo nam novi dan, što bismo mogli raditi? Grad je palači oko nogu, Tatin biznis žustro klokoće. A On? Piše joj pjesmice. Hu-hu. Vjeverica će zabiti lice u jastuk, jastuk će kuhati, prokuhati od njezinih suza.

Na progrižen jastuk On baca Vjeveričinu glavu kad bane, a bane, bome, nahrupi, rasuče se, *i kad se ne pereš, i kad smrdiš, uvijek te hoću jebat, pizda ti materina...* Vjeverica je masna, njega izdaje glas. Kad uminu krici i huljenja, *moram ić, jebote, Lusiji je završio balet u devet.* Pipa šišti, Lusija je kćerčica, obilje pjene slijeva se polukružno stranama trbuha. A ona po svom. Drugi put će biti još masnija! I zavirio je u frižider, hoće popiti nešto fino, ali u Vjeveričinu frižideru svjetlost je skorena, s dva-tri smotuljka.

- A što si stavio u njega da bi nešto našao? - smogne drčnosti, prekriženih tankih nogu u tankim čarapama, prekriženih ruku, naslonjena na dovratnik.

- Daj, molim te... - molećivo će On, zna da valja svađu odmah sasjeći, mekim je najlakše, mrak je pao, zaustavi se, stani, jebote.

Prekasno. Ona je već krenula, glave lake od parfema s jastuka, navođena psiholingvistički, ili možda sasvim mehanički, cipelica pred cipelicu, a Terrine de Canard à l'Armagnac, to mora biti to čemu on sad svira, zar ne? U taj dućan, Tatin dućan, znala je Vjeverica svrnuti, baciti u košaricu štogod, a sad, sad on daje smisao svakom njezinu izlasku. Ponekad mu se približava ganuto, ploveć, a ponekad je kao praćkom puknuta od svoga stana do raskošna ulaza. Ukoračuje nadasve dražesno, uzima teglicu, vrti u ruci, čitucka... pomaže srednjoškolski francuski.

Mislila je da će biti teže.

Od luksuzne hrane skladani su oratoriji u luksuznoj trgovini, pa se jednom vrati kući sa staklenkom Gourmandise Gascogne, drugi put... Mousse au Foie de Canard. Saveurs d'Alsace! Time ga je pitala? Tu gdje ikonostasi nose Crema di Carciofi in olio extra vergine, masni karfiol, jasnije - a iznad ulaznih vrata rasteže se harmonika Tatina imena i teška blagajna pleše i poje, je li tu na koljena pao proleteri duh njihove ljubavi?

I, da. Luksuzna hrana ne ide bez luksuznog posuđa. U mislima joj svjetlokosa djeca u švedskome domu i na bijelom porculanu plavi cvijet Villeroya & Bocha. Gorka naranča džema gori u jutarnjem svjetlu. Rhapsodie de Fruit! A Villeroy & Boch osnovao je vrijedni *papa* Françoise Boch s trojicom svojih poštenjačkih sinova, dok se, naprotiv, u povijest Sèvres upisaše dvojica lola koji napuniše kese od istih takvih, a valjda, i puši se Vjeveričin Google, jer postoji, vidi, postoji i - ta gdje je, nikako da nađe u dućanu! - porculan toliko fin da je proziran, plavkast kao zimska ruža, nezemaljski hladan zbog umiješane samljevene kosti nesahranjenoga.

Ponekad, kad vidi cijenu na etiketi, dah joj se raskine, oplića, zjenice padnu na vrhove cipela.

Jede štapić pite od krumpira, u pekarnici.

Stan brekće od napora, pun je svaki nabor Vjeveričina okanca, samo duboko u slobodnom padu nestaju požurnice koje stižu iz banke, sad i ta bagra zna da kupuje previše haljina! I

sva ta hrana koju ne uspijeva pojesti. A prljavo posuđe katkad ubacuje u mašinu odavno pokvarenu.

Ali, stan mora izdržati još luksuznu svijeću, svijeća se i bez plamena sa stropa toči, tako joj je glatka mjesečina površine. Lene Bjerre. Sia!

Noću, ona njeguje nježne latice, miluje, kleči, slaže u cvijet. U stanu je mrak i svud oko samotna tišina, sami od sebe sjaje ružičasti pupoljci Rosenthala. I još, još je tu i maleno povećalo, obigrano biserima, na dugoj ogrlici! Vjeverica pali svjetlo u kupaonici, gleda blijedo lice u ogledalu, o vratu joj maleno povećalo.

Vrijedna je Vjeverica. Sad uzlazi, sad silazi pokretnim stepenicama, ima crni sako, crveni kaput, cipelice su, sad nosi lakirane, jedna uz drugu, listovi nogu jedan uz drugi.

- Gospođo...

Kao da su se naglo zaustavile pokretne stepenice.

- Nešto ste zaboravili...

Raspada se ikonostas od pretankih čaša.

- Zaboravili ste platiti...Tras!

- Idete s nama. Vi znate što ste radili... što ste uzimali - čuje s lica malo izbuljenih očiju. On i još jedan, na prsima im ptičurina zavrnuti kljuna, a za pasom, home, pucaljka. Hoda između njih.

Nestalo je bruja pozlate, ona je u zaštitarskoj rupi, rupa štiti Tatu i njegovu sirotinju, a pred Vjevericom je drveni stol i njezine su cipelice neprimjerene na linoleumu saćastog uzorka.

A nije da je nisu upozorili! Tamo gdje je nad tikvama žderonja oklembešeno Tatino ime, tamo, podmetnule su joj prodavačice na polici staklenku prokisle paštete! Da znaš da znamo. Evo lopuže. A tamo gdje Thun mami kičem rubinske grančice i gdje voli krasti šalice sa slikom okatog paunova pera, tamo su, prije koji dan, žena u baloneru - detektivka! - i ona za kasom pred njom rastegle konopac, zamku, da se Vjeverica saplete i padne! Konopac pogledom oči u oči. Ma znam i ja vas, prođe pored njih bezočno, oslobodivši se na vrijeme gizdelinske grančice. U svemu, mjesecima joj je dobro išlo.

Ali sad Vjeverica mora rastvoriti kaput, a pod kaputom su Armani i glatke čarape i samo da

se po svemu ne posklizne Villeroy & Boch, dotad pridržan pojasom, ugrijan grudima. Tanjuri za dvoje. Uhvati ih spretno.

- Ostavite to tu... ne, ne, na ovaj stol - isprati je momak pogledom.

Isprane traperice, žuta kosa. Uzima joj podatke. Godina rođenja...

- Kao i moja mama! Samo, ona je siromašna, pa sjedi kod kuće, ne ide u grad...

Žuti uređuje, a drugi, hercegovački crni ljepotan, naslonjen na zid, muči. Dugim prstima obuhvaća mobitel.

- Gospodo, sad ćete otići kući, ostavite osobnu, mobitel, a i taj mobitel ništa ne vrijedi, znate i sami. Donesite sve što ste uzeli. I ono za, za... iz servisa. Vrč za kavu, obavezno.

Vrč za kavu je visok, takav u nas još nije vidjela, za veliku obitelj, sigurno, za svjetlokosu djecu oko svijetlog stola.

- Kad se vraćate?

- Do Platana i nazad... za sat - procjenjuje.

- Da, tamo stanujete, znamo... našli bi vas mi i tako, bez brige, po kamerama. Žurite, šefica je jako ljuta.

- A, je? Na mene ili na vas? - podignu milo bradicu, *ne mogu vjerovati*, zine Žuti pa začepi.

Vrč, obavezno.

- Ne mogu vjerovati... - ponavlja Žuti kad mu, zadihana se vrativši, spusti otežalu vrećicu do nogu. - A ono za, za... iz servisa?

- Pa ne mogu ja odgovarati za sve što je netko ukrao...! - prasne sad i ona, i miješa se njezin smijeh, i pomisli na ono što je ostavila u stanu, u vrećici iza vešmašine, razmetljivo rašireno po polici, u košari, omotano jastučnicama koje priječe kobna napuknuća... i zuje oko glave šifre, 849857, Henriette, 550 kuna, 049586, Elisa, 600... to miče Ljepotan usnama, traži tvorničke šifre, kuca po mobitelu.

- Sve skupa 6000, to je teška krađa... - objavi pa se zamisli. - Radite za nekoga, ili... imate potrebu?

- Je, je, radim... Ali što je ovo, *good guy, bad guy?* - smijulji se Vjeverica, filmofilka.
 - I koliko vi već dugo... otuđujete? - ostaje neshvaćena.
 - To biste vi trebali znati - zasmije se opet, ali smijeh je varka, jer sad konačno kiselo joj u grlo nasrne mesni doručak i masni karfiol i On i gnjusne laži.
 - Gospodo, mi smo vas na licu mjesta uhvatili u krađi - prijekorno će Žuti.
 - Pa šta? Cijela država krade...
 - Sad je dosta! - drekne Žuti, ali se i dosjeti: - Morate nešto novca i ostaviti, jer mi ne znamo što ste vi još...
 - Tisuću kuna? - likuje Vjeverica, baš je dobila neki honorar.
 - Bit će dosta i petsto - prene se Žuti, zavalj se u drndavi stolac, a onda ponosno: - A kako sam vas uhvatio, u zjenicu oka sam vas uhvatio...
- Gle, gle... iznenađenje, uz strop su jazbine, a na njima ona, njezin kaput, blago zakovrčana kosa, po trgovini hoda polako, pa brz pogled odozdo, kao da je pokušala zavesti kameru.
- „Daj onaj pogled odozdo, daj...“, sijevne joj kako zahtijeva On i danas, s licem nad njezinim, kratka daha.
- Žuti je opušten u stolcu, raširio noge, ima li Vjeverica djece, raspituje se, pa kad čuje, *baš moje godište*, razveseli se.
- To je još iz Juge... - namigne.
- Vrata se otvaraju, Ljepotan se vraća, nije ni primijetila da ga nema.
- A, tu si, mi gotovi - skoči Žuti pa poveze kažiprstom po papiru. - Tu potpis. Tu piše da vas puštamo, slobodni ste, možete u vaše Platane, a tu da vas nećemo prijaviti policiji.
- Metalni ugriz kvačice spaja njezinu novčanicu i izvrljan papir.
- Snimke će tu ostati nekih mjesec dana, a vi... nemojte to više. A, sad vas i poznamo. Pozvat ću lift.
 - Naš šta - kaže Lijepi - nemoj lift, šefca j' sve čula šta ste pričal, ljuta j', bolje da prođemo

ispridnje... Zagleda se opet u mobitel, gleda pa stane.

- Ne... čekaj, čekaj! Morate s nama, gospodo, ne možete kući - izreče i njih dvojica stanu svaki s jedne strane vrata i ona prođe između njih kao kroz špalir.

Hoda, gluha za šaputanja, slijepa za poglede, tek od neona kojim je na zidu ispisano Tatino ime sklanja oči. I onda kad Lijepi, *u pizdu materinu*, sikne i naglo okrene glavu ustranu, Vjeverica, slijedeći pogledom njegov pokret, ugleda kako u trgovini luksuznim stvarima drhti ovješena žuta pljuvačka na prozirnom porculanu.

SJAJAN POSAO U SLAVONIJI

Bio je mlad na način koji je govorio da je mladost prošla. Nazrijev skršen osmijeh kad nam je otvorio vrata.

Stjepan. Sjedismo oko niskog stola, Stjepan, muškarac s kojim sam došla, ja.

- Šta je to? - pogleda muškarac, moj prijatelj, na boce na stoliću. Mnogo starinskih boca u kojima obični ljudi čuvaju liker od kruške, rakiju staru dvadeset godina.

- A to, sa svadbi... kad sviram... ili ne sviram... - nasmije se.

- Nije tebi loše, stari moj, nije - reče moj prijatelj odsutno. Zanimala ga je samo jedna stvar.

Seks se mlako uli u uleknuća kauča.

Moj prijatelj samo je svrnuo pogled na nas. Ruke je razapeo po naslonu kauča, a duge noge ispružio po stoliću.

- Smijem? - ipak je upitao. - Paše mi.

Za nekoliko minuta počeo će nam pokazivati što je pravi seks i tko je pravi frajer. Likovao je od trenutka kad je ugledao omekšalog, rumenog Stjepana.

Kako smo došli do njega? Pa, tako. Nisam se više ni trudila doznati. Kad znaš da je mnogo laži koje slušaš, ponešto je istina, a sve boli.

Moj prijatelj, ima tome, počeo se strašno vrpolti. Prijatelj, ljubavnik, Niks, ljubav mog života. Pusti me, pusti me da odem, govorio je. Prekidali smo, ja sam nakon besane noći nazivala, plakala, on je dolazio, izgovarao piskutave, strme riječi, nije dovršavao rečenicu, padao je na kauč kao da nema kosti u tijelu, umoran sam, izustio bi, rušio se na stranu prekrivajući oči rukama, toliko mu je bilo dosadno. Pusti me, pusti me, izgovarao je opipavajući žilavu, nasrtljivu erekciju, otkopčavajući šlic. Ja sam bila kriva jer ga nisam puštala. Neko rješenje pronašao je u tome da nas nakon trena večernje vožnje, na nekom parkiralištu, pod šumornom srebrnom granom, dočeka auto. Izlazili su muškarci, jedan je imao bliješteći lanac s velikim križem na prsima. Kako se odguravao koljenima, ljuljao se i lanac i lupao me po ustima.

- A kad nećeš da se nađemo s nekim parom... - protisnuo bi Niks. Ali znao je da neću i nije mu bilo ni stalo. Njegov drugi život bujao je drugdje, bez mene.

- Ljubomorna si... Uostalom, ti si mene prva prevarila! - sjetio bi se, zakukao, kukavac sinji, oborio glavu s rukom na čelu. Kako to riješiti? Rješenja nije bilo. Svađali smo se, govorila sam da je Viking lanene kose već drugo jutro isplovio iz dalmatinske lučice, i što sad, a onda više nisam imala riječi, pa sam šutjela.

Niks se protegne, okruži pogledom sobu. Slabašno je bila osvijetljena narančastom lampom, pretrpana stvarima. Sjedili smo među njima kao u gnijezdu. Nemirnom gnijezdu. Na velikim kutijama bile su manje kutije. Ogledah se za prozorom, ali i on je bio zatrpan stvarima. Četvrtasti zvučnici, za posao svirača na svadbama, oko nekih rastrgnuta i zaboravljena ambalaža i na svakom predmetu, pa i na začudno nježnoj komodi, odbačen komad odjeće ili deka, skvrčeni, smanjeni, kao ljudske glave što su ih peruanska plemena kuhala u taninu i sušila vrelim pijeskom i kamenjem. Tu dugo ništa nije taknuto: uvuklo se u sebe od čekanja. Iz manjih kutija kao da se ponešto i uzimalo: tanjuri iz nekoliko servisa za ručavanje, svileni papiri bili su razderani. Blistavi noževi zakrivljenih drški rasuti su bili po ploči debeljuškastog frižidera. Ručne kamere, posvuda.

- Najnoviji modeli - usudi se Stjepan, sa skrušenim zadovoljstvom.

Ali nas, iz različitih razloga, kamere nisu zanimale, pa kao da je vrijeme koje je protjecalo bez šuma na čas dohvatilo i nas, zahvati nas neka obamrlost. Za Niksa ona je bila gubljenje vremena, pa bubne:

- A gdje ti je to... šta sviraš?

A, ne svira više puno. Čak uopće ne. I ne snima. Dečki to...

- Može jedan Jack Daniels? - zaželi Niks.

- Nemam tu, čekaj... - uspravi se mališa.

Sklizne iza bočnih vrata, pa sam i otamo čula lupanje stakla, a kad otvori vrata da iziđe, iza njega se ukaza kinderbet. Posteljina je bila tanka, blijeda. U svjetlu stropne lampe gotovo siva.

- Imaš dijete? - lanuh.

- Aha... - spusti glavu, nije mogao prikriti zadovoljstvo.

- Čekaj, jesi oženjen?

- Više ne.

- Pa šta je to bogamu bilo, Stjepane? - lupi ga moj prijatelj širokim pokretom po koljenu.

- A, šta...

- Jel bila zgodna? - živne Niks. U takvom je razgovoru uvijek mogao naći nešto za sebe.

Bio je naš novi znanac iz grada P. Kad izgovori ime grada, ono ne pokrenu u meni ništa, ali ipak ugledah prozore ispod kojih je prošlo moje djetinjstvo i pogled koji se kroz njih pružao, na obronke, vinograde, grupice stabala i poneki krov među njima.

- Pogledaj - rekao mi je otac na dan kad smo se zauvijek selili iz P. - Pogledaj kroz prozor, Ksenija. Raj na zemlji. Teško da ćeš takav pogled više imati.

Bilo je to davno.

Varala ga je.

- Kum ju... - zakašlje se, pa pocrveni još više.

Njihova vjenčanog kuma, susjeda iz sela, prijatelja s kojim je odrastao, s kojim je zajedno unajmio stan u P. kad su odlučili doći u grad, izabrala je za onoga kome će odlaziti kad on ode na svirku. Svirao je da joj kupi torbice, kožne fotelje, auto. Sjajan posao: mogli su štedjeti i za kuću. Zvala se Edita. Od Nijemaca iz P., iako oni više uopće nisu bili nikakvi Nijemci, samo su žene imale takva imena i ponekad bi podigle na vas plave oči iz svijetlih bjeloočnica. Možda im je taj pogled pripisivala moja ljubav za daljinama. Muškarci su nedjeljom ručali kokošje noge iz juhe. Kad su vozili žene na more, vraćali su se istog dana da bi navečer, kao uvijek, kartali na terasi mjesnog bazena dok su se u travi oko njih kotili komarci.

Editu i kuma nije bilo teško otkriti. Umjesto da ode na svirku, ostao je u mraku susjednog dvorišta i kad je njezin auto ispuzao, krenuo je za njom. A i zli jezici šapnuli su mu gdje će je naći. Cure su kuma voljele. Svako malo fasovao bi zbog neke pičke. Zamišljala sam ga bez

mnogo mašte, s bijelim zubima nasmijanim i krvavim. Kružio je ulicama noćne P., a onda među curama koje su sjedile za stolovima kafića obujmio neku oko struka i podigao ispred sebe, na sic, ne pitajući za kilažu. Izdaleka su se, šireći drhtaj kroz mirisno snoplje, širila obećanja s kumova motora.

Ujutro, Stjepan je upitao Editu ima li mu što reći.

- Vidiš kako je on... - umiješa se Niks nadmoćno. - Najprije ju je lijepo pitao. A ne odmah drvlje i kamenje...

To je išlo mene. Ja sam bila ta koja je isljeđivala, vikala, stavljala pod nadzor.

- Tako se gospodski ponaša, kao naš Stjepan... A, Stipe? - nasmije se.

Ručak je prošao, nije mu imala što reći.

Kad ju je prvi put ošamario, bila je to kajsija. Posjeo ju je u auto, vozio po P., skrenuo je na seoske putove, u polja, šutjela je, a onda je zaustavio auto, okrenuo se prema stražnjem sjedalu gdje su bile staklenke i boce sa svadbi i zgrabio u džem od kajsije. Lijepio je džem po njoj, polijevao je malinovcem, sigurno ju je više milovao nego tukao kad joj je duge očne šupljine punio ajerkonjakom.

Otrgnuo je usput mlad klip kukuruza, već žustro uzdignut, čvrsto na stabljiku nataknut i skidao je komušinu polako, krto pero po pero, a iz svakog je zrna frcalo mlijeko, ona se otimala i skvičala, ali mogla je samo bacati glavom lijevo-desno jer joj je kukove zabravio svojim koljenima, a kad se među listovima pojavio klip tek izboban prvim praskavim zrnjem, jezikom joj je navlažio taj izvor gdje raste vodena trava slična brku kukuruza i u nj ga uronio naglo. Ne, ne zato što se bojao da će se predomisлити.

A kad ju je okrenuo, dragao joj je stražnjicu crvenim raspucanim jagodicama prstiju i gurao joj zemlju u otvor šireći ga mrtvim i živim svijetom, govno se miješalo sa slavonskim suncem, s pretankim lupinama pužića, nadimalo se oko grumena čvrstih kao kamen jer početak ljeta bio je sušan i tek kad je zgrabio duboko u brazdu, napipao je meke korjenčice i slinava bića. Obrisao je krv svojim obrazima i onda je još vukao po polju, široka je Slavonija, grizla ga je za šake, glasala se za njim kad je odlazio kao neka hripava panonska sirena onako nasadena na jednu ruku i preoranog međunožja, ali on je hodao brzo, prokleti njen mobitel bacio je na njivu, široka je Slavonija. Zatim je trčao i ušao u auto, zalupio vrata.

- Pa kako? Ostala je tamo... po noći?
- A svi imaju neke krtije... vozaju se vikendom od doma do doma, dovukla j' se ona do ceste. Našli su je.
- Jebo te, nije to Trg bana Jelačića, pa je nađeš... - totalno se zbuni Niks.
- Vatrogasnog doma? - upitah.
- Vatrogasnog... tam su zabave. Al slabo. Za koga?

Šutjela sam.

Onda ipak: - A ti?

Već je bio u autu za Zagreb. Prije toga, zadnji put je ušao u kuću u P. u kojoj je vidio boga, pa boga svog, u kojoj je njegovao svoju božicu, njeni su spavali, spavala je kći, nazvana po majci, ali sasvim nalik na njega, uzeo gitare i novac. U Zagrebu je već znao neke koji su tamburali.

Kad je pronašao Editu, kum mu je telefonirao da neće zvat policiju, ali da ga slučajno ne proba više nikad nazvat, a nju ako takne da će ga odvest na ono isto mjesto u polju, i tamo će mu jebat majku. A nije Stjepan ni pokušavao. Svirao je gdje može i gdje ne može, kupio i nove instrumente, pojačala, kupio veći stan. Zbog stvari, prokletih, nasmije se. I zbog kćeri.

- Poslije ti je ipak kći dolazila?
- A znaš kak je, sud, socijalno, vamo-tamo... sredi se to. Išo sam autom po nju, vraćo je.

Ima novi bend i nove dečke koji snimaju. On, Stjepan, vodi firmu, tu i dolje, u Dalmaciji, i u...

- A ona?
- Ona, ništa. Sredili je, izliječili, svak ti hoće pomoć ak imaš novaca - nasmije se.

Oženili su se, sad je bio red na kumu da jede ono sitno iz juhe. Učili su igrati tenis. A kad su u teniskom klubu imali zabave, DJ puštao tamburaše i pili su martinije i viski. Dok su mogli.

- Dok su mogli šta? Piti?

- Ma ne, da... Nije to više ko što je nekad bilo. Svadbe da, to je dobro, iznajme kočiju pa idu po mladu, svi u kočijama. I naši i gangari. Dijelimo se... a ja sam ti Slavonac - nasmije se. - Dok su imali novaca. A, sviraju dečki i dalje, al šta kad nema pola sela.

- Pa jel on svira?

- A ne, nije on nikad sviro. Ne zna ti on svirat. On nam je nosio, tovario, vozio - objasni.

Kad je Stjepan nestao, vraćao se kum, sad muž, kući svakakav. Edita nije htjela čistiti za njim, nije ni njezina mama. Više nisu ručali zajedno, odlazio je prije ručka. Nisu ga ni u bendu baš više htjeli.

- Gangari... - odmahne.

- Čekaj... ti si mu rekao? - prenuh se. - Ti si kumu rekao gdje je ona, onda u polju, je l' tako?

Šutio je, svjetlo u sobi bilo je slabo kao da ne gori žarulja, nego dogorijeva svijeća. Odbila bi se suviše s ruba noža.

- A...

Nisu više mogli izdržati u P. Oni bez novca, a u kući njezinih roditelja vlada nepomućeni red mrava. Otišli su u Selo, njegovoj materi.

- U Selo... ? - protisnuh.

- Pa da, u Selo - reče i pogleda me prvi put u oči, i ja pomislih da skrušen pogled nikad nije lišen lucidnosti.

- Idemo, Ksenija... - reče Niks razdražljivo, tu za njega više nije bilo ništa zanimljivo. Pokaže tromu namjeru da krene, spusti čašu na stoličicu pokraj kauča, to ga nije koštalo gotovo nikakva pokreta. Takva stoličica, šamlica, na njoj su nekad u Slavoniji sjedila mala djeca, uz peć, i odrasli kad bi ložili vatru. I ja vidjeh u mislima majku svoje majke, moju baku Tereziju, kako sjedi na toj gruboj šamlici, otvara vratašca i gura u peć drva. Na tom je stolčiću sjedila kad je došla Seka, seoska ljepotica, i plakala, a ona je rekla: „Pusti, Seko... vratće se on, doće jesen kad svi oni hoće staviti noge u rernu...”

„Bab Reza...“, šmrkala je Seka.

Cijelo ju je selo zvalo Bab Reza. Ja, nikako. Premalo sam je puta u životu vidjela, nije stigla

postati ništa. Baka je bila ona u P., koja sjedi popodne u vrtu i čita *Ilustrovanu politiku*. U Selu, kad bih došla za praznike, od crnog duda ispred kuće dobivala sam gnojne plikove u ustima. Pogled na seoske dječake, ošišane do kože, koji su me gledali bez riječi, krotkim pogledom krava, rađao je u meni samo jedan strah – tu su me poslali da ostanem! Bab Reza bi me posjela na popodnevni autobus i nakon sat vremena drndanja vratila bih se u P.

„A što ću ja s tobom?“ rekla bi majka.

Nisam Bab Rezi bila ni na pogrebu, nisam stigla, a lijepo je poživjela i kad se moja kći rodila, postala prabaka. Tako smo, konačno, sretno pronašli ime i za nju.

– A Selo, znaš kakvo j’... u jednoj kući ne piju, u dve piju... njegova mater, isto... stalno su se dovaćali... zbog nje, zbog para... para nikad dosta.

– Pomago si kumu?

– Ma... Ošo bi on u Njemačku, na mjesec-dva, ili na građevinu, u Dalmaciju, dono neke pare. Slabo.

– A ona?

Ona, ništa. Mrtva je.

Edita ko Editu. On put Njemačke, ona put P. Našla je tamo pune kafiće, bajkere i branitelje i dragovoljce i konobare i djevojke u minicama, stopala stisnutih u sandale na visokim platformama. Potrpali bi se u aute, pa u seoske birtije, tamo je našla oznojene svirače i klupe na koje se mogla popeti i plesati i mogla sam zamisliti kako su joj duge, modre oči bile poluzatvorene od umora kad je u zoru vozila do Sela.

Nisam trebala ni pitati, znala sam. Sve je to Bab Reza vidjela i preživjela, krv i krike, samoodrživa kakva je bila, i sve se to dogodilo točno preko puta njene kuće, bijelo okrečene, od nepečene cigle, kraj duda od kojeg su mi se gnojila usta. Policija je brzo došla jer u selu već dugo postoji telefon, ima ga i Bab Reza, i moja je mama jednom tjedno naziva. Bab Reza je sad sadila i salatu i jagode i prekrivala ih najlonom, jer pod Papukom, kad vjetrić popodne zapuše, govore: Noćas će zec tražit svoju mamu; ali govore to nekako zloslutno i podsmješljivo, kao da hoće reći: Dabogda je nikad ne našao...!

I što? I novine su o tome pisale. Kum se vratio u nezgodan čas. Dočeka lelujavu Editu u bodljikavoj, suhoj bašči. Editu lelujavo pade. Kad začu još neotrijeznjene riječi svoje majke,

a, kurvetna, kum najprije u mislima, sasvim jasno, vidje tu slavonsku krv, crnu kao slavonska crna svinja, po crnoj zemlji. Crnoj, valjda. Ili uopće ne, više žuto-sivoj, čim sunce izađe. A onda i stvarno, krv je nestajala u rupama ispaćene zemlje. Moja Bab Reza zatvori prozore koji su gledali na tu kuću i navuče male firange, ne raspredi tu noć ni krevet ni sebe, ali drugo jutro ode u bašču pogledati svoju salatu koja se nježno zelenila ispod orošenog najlona.

- A ti - upitah - gdje si ti tad bio?

Stjepan obori pogled i ja pomislih da u skrušenom smiješku uvijek ima zadovoljstva više nego ičeg drugog.

- Jel ga posjećuješ u...?

- A, ne. Izaće... kad izađe. A onda ćemo nekako. Polako.

- Ksenija, jebote, prije dva sata sam trebao biti kod kuće...! - poskoči Niks i sad stvarno ustane, povuče me iz polumraka stana u polumrak dugog hodnika i požuri da pozove lift. Bio je nekoliko metara ispred mene. Usprkos slabom svjetlu vidjela sam jasno njegov lik. Hodao je brzo, ali, ustvari, uvijek je hodao sporo jer njegova su se stopala nisko, bez snage, odizala od poda te se činilo kao da na njima ima papuče koje će čas potom staviti u rernu.

GDJE STE, MALE KRIJESNICE, BUBAMARE, KRTICE

- Imaš pištolj - rekoš zadivljeno, kao da me uopće zanimalo.
 - Inspektor mora imati pištolj - reče on skromno.
 - Idemo! - rekao je Filip - nemamo cijelu noć pred nama... ljubavi.
 - Ti nemaš cijelu noć - svrnuh pogled prema njemu, a zatim opet prema inspektoru. - Pucao si u nekog?
 - Ma... - nabere čelo. - Samo sam jednom rastjerao trojicu kretena...
- Bio je plosnate glave kao Putin. On i Filip pili su viski, ja - ružičasti koktel.
- Tu je? - potražih ga dlanom na njegovu boku.
 - Ne. Ovaj čas sam izišao s dužnosti - objasni Putin.
 - Znači, kad nisi na dužnosti, ništa? Volim one remene na leđima... kao Eliot Ness... On to ima, ne? - brbljala sam.
- Putin se nasmije.
- Holster - ispružih se ponovno u fotelji kafića.
 - Vidiš kako znaš - odobri Putin.
 - Onda? - podsjetih ga.
 - U autu je - reče.
 - Smiješ... tako ga ostaviti?
 - Samo moraš držati auto na oku - pokaza prstom na parkiralište.
-
- Idemo - Filip je duboko udahnuo da dovede stvari u red, ali tad mu zazvoni mobitel.
 - Moram skočiti do Lake Gatea, na otvorenje. Vidjeti kako idu stvari u galeriji - objasnio je,

bacivši mobitel među čaše na stolu.

Putin skoči na noge, onizak, pa istegne mišićav torzo da bude viši. Bio je kao stršljen koji zuji u mjestu.

- Idemo mojim autom, brži sam... - ponudi. Sparina je bila nesnosna. Ponijela sam sa sobom čašu u kojoj se ljuljuškala ružičasta tvar.

- I, što je bilo s kretenima?

Bio je s curom u autu. Noć, sve klasika. Parkirali su izvan grada. Odjednom tri njuške na prozoru, cere se, onda počeli skakat na auto... Otvorio je prozor, fino ih zamolio da odu, ali oni tek tad počeli urlikat, pišaju po staklima.

- Niš, izvadio sam ga iz futrole, izišo, reko, kaj bumo mi sad, dečki? Dvojica odmah zbrisala, ali jedan s palicom skače oko mene ko mladi majmun, zamahuje, i niš, prebacim ga, uzmem mu palicu...- zastane. - Odmah sam to sam prijavio u stanicu, da poslije ne bi bilo...

- Znam, ti si *good guy* - prisnažih.

- Koji je tvoj auto? - upitao je Filip.

Stigosmo: otvorenje centra mirisalo je po znoju i *cateringu*. Filip je otišao pogledati tobožnju galeriju, s diletantskim slikama i s ljubavlju na policiće složenim knjigama iz kojih je istočnjačka blagost lila na stoliće od plastičnog mramora. A i dati se vidjeti onoj za koju vodi te, budimo iskreni, kafiće po gradu, po trgovačkim centrima, vlasnicu što nosi žgoljavu kubicu masnih dlaka u naručju, a novčanik zove takujin. Takujin je bio pun. Ona je sad vjerojatno trčkarala oko Filipa, a ja sam trčkarala oko izloga. Trgovački su se centri i usred ekonomske krize koja je oplahnula lijepu našu zemaljsku kuglu svečano otvarali, priređivali vatromete, tombole, mnoštvo se probijalo kroz te tužne lakrdije. Za koji dan - nigdje nikog, čudesno usahnuće, prodavačice s rukava otresaju nevidljivu prašinu, neon kao nervni plin. Ali sad se još akrobatkinja u blještavu pripijenom kostimu spuštala niz uže koje je visjelo s visokog stropa.

- Guši me ova sintetika - osvrnuh se oko sebe.

Putin uze čašu šampanjca s pladnja i uz naklon mi je pruži.

- Ipak si ostavio auto... bez nadzora - upozorih, umjesto zahvale.

- Greška - prizna. - Ali nije oružje opasno, opasni su ljudi.

Bio je sretan što može izgovoriti tu elegantnu misao.

Dohvatih zadnju čašu s velikog pladnja. Konobar prst po prst svuče bijele rukavice i zagleda se u raširene noge akrobatkinje. Ruke su mu bile ispucale i crne, crno svjetlo u plavkastom okruženju. Bog te pita što radi kad ne izigrava konobara. Ali, takva su bila vremena.

Dohvatih rukavice i spustih ih u torbu.

- Za noćnu njegu. Pamučne. Navučesh ih preko jako namazanih ruku... - objašnjavala sam.

- Jelena, znam što radiš, nemoj - stvori se Filip u taj tren kraj mene.

- O... evo njega... Velika je potražnja za konjskim portretima? - zainteresirah se.

Filip ne reče ništa, smrači se, poznavala sam taj izraz. Donedavno je i sam bio slikar, mladi *star*, ali brzo ga nekako napustila romantika, izmučilo sebi ljublje... što li? Nije više slikao, ili bar nitko nije za to znao.

- Vidi, gaćice... - pokazah na izlog. U kući mi je ponestajalo stvari, ulja, kave, tableta za glavobolju. Ali gaćica je bilo, navirale su iz ladica poput poludjelog *chiaroscuro*. Kad začuje riječ „gaćice“, Filip se zaustavi bijesno, ali prekasno: bilo je to u njemu poput Pavlovljeva refleksa. Godinama, duge godine, kroz napetu su se svilu gaćica naši prsti tražili u mraku, grčili oko njihovih volana kao pred smaknuće, pred uzdignuće, a sad uđosmo u trgovinu i Filip upita: - Koje? - dok nas je Putin gledao kroz izlog. Sad smo kupovali gaćice kao što smo se i sastajali, svatko iz svojih razloga, straha, slabosti, žalosti... kukavištva. Sjećanja.

Sjećanje je bilo prepredeno. Svakoga bi dana oko tri zazvonio moj mobitel: „Sjeo sam u onaj kafić iza vaše firme, ne da mi se nikog sretat, dođi, nemam puno vremena.“ Dolazila sam, sjećanja je bilo mnogo, ali znali smo da ćemo šutjeti. Jednom, sreća sam na ulici zajedničkog prijatelja i on mi, neupitan, reče: „Rekao sam tom volu da te ostavi... ali da te stvarno ostavi...“ Bio je ljutit, taj naš prijatelj, kad mi je to rekao.

- Koje? - upita, dakle, Filip dok su mu oči skakale od jednih gaćica na sitnim vješalicama do drugih. Pokazah, rastreseno, plave, a on uzme još jedne, crne, prozirne, takve je volio, a ja sam voljela svilene topiće, pa on strgne s vješalice jedan ljubičasti, plati i mi izađosmo u

uzrujanje čežnje svečanog otvorenja.

- Jesi već bio s nekim parom? - upita Filip.

- Ne... samo jednom... dvaput - ispravi se Putin.

- A, ne, nitko od svih njih nije... - nacerih se.

- Prestani piti - sikne Filip. Bila sam beznadno trijezna. Filipovoj je blagosti bio kraj. A i tko bi sve to izdržao?

- *Kad popije, u svaku postelju pada* - podsjetih ga.

- Znao sam da će to tako biti... - skoro zajauče.

- *Al' kad ne pije, nikom prići ne da...* - citirala sam poučno.

- Sve opstruiraš!

- Misliš, tvoje pizdarije?

- Živahna je... - reče Putin. Bio je krajnji čas da kaže nešto u moju obranu. - Živahna... - ponovi tupo.

Kad smo ušli u auto, svukoh gaćice.

- Što radiš?

- Čekaj...

Putin je šutio. Majica mu se na prsima dizala i spuštala. Po sredini, iako na tom mjestu nije dodirivala kožu, imala je prugu znoja. To je bilo čudno. Oslobodih se i haljine pa navukoh nove gaćice, kojima je straga visjela etiketa.

- Odgrizi - rekoh, a njemu vilične kosti zatitraju, pa se nagne prema meni. Auto zastane na crvenom. Otvorih vrata i izidoh. Vozila oko mene sjekla su zelenkastom svjetlošću zrak između mojih nogu. Lak za nokte duboko dolje na asfaltu bio mi je crn. Gradska vlaga bila je poput mulja, činilo mi se da se oko auta krećem oprezno kao barska ptica i da krov auta dotičem samo da ne odlelujam zajedno s podvodnim travama. Ali gnjecavi me je zrak

pridrđavao i lako je bilo u dva koraka doći do susjednog auta i nagnuti se kroz prozor.

- *Hello, sailor!*

Bila sam na tamnoj strani.

- Jelena, ludo...! Policija će doći...! - vikne Filip, zatim iziđe iz auta i tako smo postajali nekoliko sekundi, jedno prema drugom, bez riječi.

- Nije ti mozak što je bio, zaboravljaš, *old boy*! Policajac je s nama u autu... inspektor! *And he's heavy** - namignuh. A onda se svalih na prednje sjedalo i otvorih pretinac iz kojeg ispadne nekoliko omotnica.

- No, no, pazi prstiće - zatvori Putin pretinac ne svrnuvši pogled s mene.

- *Come heavy, or not come at all...* - uz te riječi zabacih glavu na naslon sjedala i zatvorih oči.

Ne kažem, možda su mi se u tom trenutku iz njih doista skotrljale crne suze i možda sam rekla, jer sam znala da će se Filipu svidjeti: „Ti si za sve kriv.“ Faca si, ej. Čak možeš biti za nešto i kriv. Ali, dobro, pustimo sad i to, jer zna Jelena što je tvoje sedmo nebo, to je njeno draganje s nečastivim, čvor tumorni...

Tome se nije opirao ni Putin, moglo bi se reći da je i prionuo. Njegovu smušenost zamijeni brzopleta radoznalost.

- Idemo?

Režale su automobilske trube iza nas, a onda i Putin stisne papučicu pa veliki auto poskoči.

- I, koga ste vi sve priveli, inspektore? - upitah poslovno.

Mišići oko očiju mu se napnu.

- Ma gle, ja nisam... ja vodim kondicijsku... teretana, i to...

- Ti, ustvari, nisi inspektor, ti si instruktor? - prekinuh ga.

- Ne, ne ide to tako... - započe Putin, ali Filip prosikće sa zadnjeg sjedala:

- Jelena, jebemu...

- Gdje si ovog našao? - šapnuh preko ramena.

- Gdje i druge... - Filip će. - Čula si za internet? - I još: - Rekla si da hoćeš.

- Baš, kao i one prije... - gorčina mi ote riječi.

Filip utone u tromo zadovoljstvo. Mrzio je da ga se uzrujava, pa se lako i smirivao. A, konačno, sve je kako treba biti. Jurimo, otvorili smo sve prozore, Jelenin mjesečinasti šal vijori.

- Sad skreni desno, stari, poslije ću ti reći kamo dalje.

Stadosmo sasvim uz rijeku. Od mraka su naša tijela pobijeljela. Tijelo moga ljubavnika odavno nije bilo onakvo kakvo sam upoznala, gibljivo i mršavo.

Nije bilo toga što za njega ne bih učinila.

- E, sad, da ga vidim - rekoh.

- Jelena...

- Oduvijek sam htjela držati pištolj! Izvadi ga iz...

- Jelena, jebo te, stvarno... - zaječa Filip.

Prekoračih na stražnje sjedalo; Putin se prebaci k nama i uskoro dodiri kliznuše po meni poput gusjenica, poput krila leptira. Podigni se malo, začuh. Čak i milovanje koje mi ispuni utrobu bilo je, začudo, nježno poput krzna krtice. Što su ti pokreti bivali nježniji, to sam se počinjala jače prelamati u struku, kosu mi rascijepi znoj, hropac grlo.

Napokon siđoh s policajčeva krila. Spolovilo mu bilo još uzdignuto, caklilo se, bilo je ono više ja nego on, i Filip iznenada pruži ruku i stisne ga.

„Htio sam samo probati kako je to“, nasmije se bez nelagode, umišljeno. Ne, nisam ni pomislila nešto drugo. Ipak je bio frajer... samo takav. I samo je mislio da život treba živjeti bez zadržke. I treba. Dok sam gledala tu lijepu mušku šaku ovijenu oko spolovila koje se smanjivalo, između prstiju mu se ukaže pihtijasta tvar. Sad se više nije vidio ni vrh spolovila, i curne proziran potočić.

Zavlada ipak muk, tiha smetenost, klонуće. U slaboj automobilskoj svjetlosti promatrala sam svoje noge prebačene preko kratkih, nabijenih policajčevih bedara. A onda se oduprijeh jednom nogom o njegov trbuh, drugom zagrabih uvis i naprijed, u prazno, skočih na prednje sjedište, mehanizam škljocnu i pretinac se otvori prije nego što se ijedan od njih dvojice pomaknuo.

- Gle, gle... - dahnuh.

- Stani! - ukoči se Putin.

- Tko se nije skrio, magarac je bio... - zapjevuših, i raširiše se Filipove oči.

Čučeci, opirala sam se leđima o pretinac, podigavši koljena i raširivši noge baš onako kako je volio da mu pokazujem gaćice. Držala sam pištolj visoko, objema šakama, iznad glave.

- *Boys... dear guys!* - najavih.

- Gospodo...!

- Pun mi te je...

- Molim vas...

- Jel ima onu... kak se to zove, ona crvena točkica? - raspitah se.

Putin odšuti, držeći se za trbuh.

- Žena mora drugom rukom učvrstiti zglobov ruke u kojoj drži pištolj, ustvari... to mora i muškarac - poučih pa istegnuh i drugu ruku u zrak, primih pištolj objema šakama; ostala sam tako neko vrijeme, a onda spustih polako cijev pištolja prema zadnjem sjedištu. Obris oružja pomicao se u mraku lijevo-desno.

Iza stakla je bila noć, krijesnice, ispod nas rijeka. Početak ljeta pjevao je svoje pjesme. Filipove oči ispune se panikom, bijesom, i on odjednom sagne glavu, savije se cijeli, i onako glomazan ispuni prostor između sjedala, čučnuvši.

Putin iskoristi djelić sekunde, baci se prema meni, i ja shvatih kako je tijelom pritisnuo cijev pištolja. Sad više, i da sam htjela, nisam mogla povući okidač. Toliko sam znala. Jednom davno htjela sam napisati priču u kojoj bi pištolj odigrao... neku ulogu, pa sam pitala prijatelja kako te stvari s oružjem idu. Tad sam prvi put držala u ruci pištolj. Zaboravila sam

sve što je rekao osim da od pucnja nema ništa ako se potencijalna meta natisne tijelom na cijev.

- Ne zna ti to puno ljudi, čak ni policajaca - rekao mi je.

Policajac uze pištolj, zatim izusti, sve ok, sve ok, gospođo.

- Št... šta...? - zamuca Filip. - Ona je mene htjela...

Policajac je šutio.

- Luđakinjo... luđakinjo - uspuzao je na sjedište Filip, isprekidano hvatajući zrak kao da pritom guta i tvrde loptice za golf.

Meci su sad bili među policajčevim bedrima. Jagodice lica užari mi tuga i strah zbog nepovratnosti onoga što sam mogla učiniti.

- Sori, stari, moja greška - potrudi se Filip vratiti nehaj.

Policajac ni tad ne reče ništa.

Pružih nogu iz auta. Pod sandalom zapucketa pijesak, i opet zavlada mir. Mnogo, mnogo dana bila sam živahna, jer žene koje nisu živahne sahnju, usahnju, i usahle umru u praznim stanovima. Ali sada zavlada mir božji.

Uspravih se. Vidjela sam svoje noge kako kreću stazom prema udaljenim zgradama, malo se kriveći zbog pijeska i visokih potpetica. Hodala sam sve brže. Nisam se bojala. Nazirali su se obrisi ljudi. Možda su i oni mene vidjeli. Ako nisu, uskoro će. Možda će nastati pomutnja. Začut ću i poznati glas koji me doziva, ali prije nego što se odazovem čučnut ću i potražiti među stabalcima niskog raslinja pukotinu. Proći ću kroz nju i opet nespretno poput kornjače. I tko zna koliko ću to još puta učiniti, ali sad mi se učini da onaj posljednji nije daleko. Do tada, stisnut ću se obavijajući rukama koljena i ogledati se kao da se pitam: gdje ste, male krijesnice, bubamare, krtice...

* U žargonu: naoružan.

BLAGA JE NOĆ

Kad se uplašiš da ti nikad neće razabrati lice među licima i poželiš joj uzeti sve.

* * *

Pub. Pab. Muškarci su jarci. Stoje naslonjeni na mesingane rukohvate oko šanka, gledaju žene koje plešu u zadahu hrane koju služe u prvom dijelu večeri, reskom mirisu odstajale salate. Karaoke, činovnice, studenti iz provincije. Nataša misli da njih dvoje tu nitko ne poznaje. Otkud bi? Rasvjeta je zlatasta, bakrena, boce umnogostručene ogledalima. Ja u ogledalima vidim nju, *en face*, iz profila, iza nje tog njezinog dečka, iza njega sebe i onda muškarce koji su je ondje milovali. Ali prije svega nju, njezinu sreću; ona misli da su ona i on ponovo jedno.

* * *

Odijevam crnu pripijenu majicu, nauljim kratku kosu; bajkerski nakit. Kao da je to važno. Opet me neće primijetiti. Ipak.

Ovo je korporacijski *party*, luksuzni prostor, zelenilo u neonu, bankari, partneri, slikari kojima otkupe pokoju sliku. Njezin ples je travestija, ženstveno njihanje u okretu bi zamijenila pokretima kao da gimnasticira, muški je grabila dlanovima kao da ih uranja u hrpe soli. Ne mora više biti zavodljiva, kao nekad u pubu. Može se sad učiniti da ona stalno negdje pleše, ovdje i ondje, ali zapravo nikamo ne ide, i meni je stalno na raspolaganju. Mislim...

Srećom, poče ju promatrati visoki, koščati, a punih usana. Prekine je u plesu, u gluhoj buci usne se počеше gnijezditi, a ona brzo poprimi onaj iscrpljeni, molećivi izgled koji i nije obmana. Pogrbi se, pogleda ga kao da je pao s Marsa i okrene mu leđa.

Nije tu bilo ni primisli da zna tko sam. Da zna da smo, recimo, sjedile jedna pokraj druge na premijeri, da smo za pauze ispile čašu bijelog vina i da nisam mogla odvojiti oči od njezina sitnog dekoltea, a ljudi su nas i prije toga počeli zagledati. A ja sam joj samo željela olizati

kožicu među prstima. *That's how I feel about you.* Poslije... ništa. Kad je predstava završila, dopustila je da ju odnese masa, ljudi s kojim se pozdravljala.

Ili, da zna da je baš zahvaljujući meni drhturavi jado, prodavač zdrave hrane iz susjedstva, prestao buljiti kroz njezin prozor! Kad ga je dohvatila moja nadlanica, pod tamnom kožom puna tamne masti, kljoknuo je grabeći stup ljuljačke kao spas. Gađenje mi je zijevnulo u prsima, vrh čizme gurnula sam mu u uscviljeni otvor usta kao u trulu čarapu. I da. Ja sam ta koja kupuje njezine slike, pod raznim imenima. Turobne slike na kojima se malo toga mijenja. Slabo bi ona inače od svojih čempresa... Jer, ja kupujem, prodajem, ali prave stvari. Oplođujem što je ostalo od ćaće i matere.

A ćaća i mater umrli u pola godine, od tuge valjda što je njihova Ojdana jedno jutro zauvijek napustila kuću bez zlatnog križića pod vratom. Ostao kod strankinje koja je pobrkala puteve prema moru pa završila pod našim golemim zvonicima, u mojoj sobi, a ostali su kod nje i moji zlatni lanci debeli kao poskoci i sat i narukvice, samo mi nije jasno kako je nisam čula kad je izlazila, jer na gležnjevima tankim i kliskim kao grlo ptice zveckale su grivne i stakalca. A nisam spavala. Nedirnuto je bilo samo ono što sam držala duboko, duboko... ja. I poslije svega, što dalje, što dalje od kuće!

Punousti je pružio ruku za Natašom, ali ona pođe prema meni, da se spasi, baš zato što me, kao, nikad nije vidjela.

– Dosadan, a? – namignuh.

Odšutjela je zatrepivši kapcima.

– Pa šta ga muči?

– Ospice...!

– Večeras?!

– Ma ne, ne... Roditelji ne cijepe djecu, pa djeca dobiju ospice. Primitivci. Konzervativci, što se može opet izvesti iz liberalnog narcizma, bez obzira na... ha-ha. Gdje ima tu se krade, vlada je kurvinska, pravi se da Slavonija nije baj-baj – zatitra noktima.

– Pa muva vas, zna da ste iz Slavonije.

– Ma taj vam je... Muva? Vi ste iz Srbije? – uzme cigaretu iz moje kutije i namjesti se da joj zapalim.

– Samo sam živjela, kratko vrijeme. Ostalo mi.

Zirkala je po dvorani.

– Nema veze. Ospice su dječja bolest. Ali ima drugih. Osim dječjih – rekoh.

Kao da je naslutila neki višak u tim rečenicama; načas me pogleda, ali nastavi.

– Nitko ništa ne proizvodi, Srbi su u kurcu, da imaju malo mozga, već bi sami otišli, bla, truć, bljak, ionako svi odlaze... Obrtnici propali, istina, vidim po lokalima u mojoj zgradi, svi prazni.

Napravi pokret šakom kao da zaključava bravu:

– *Chiuso.*

– Znam. Znam ja vas, susjede smo – lanuh.

Sad ili nikad.

– Ajoj – zaafektira. Kao, bilo bi bolje da nema svjedoka. Opisala sam joj gdje živim. Ispred moga stana, mojih prozora mora proći kad ide u pekaru, apoteku. Moji prozori iskosa gledaju na njezine, istina, tako više draže nego otkrivaju, ali otkrivaju, to joj nisam rekla.

– Svakakva znam izaći iz kuće, u bademantlu... ali samo do trgovine! – prenavljala se, tobože se malo skruši, ali misli su joj bile drugdje. Ha, u bademantlu! Draga moja. Hajde da pogodim što sad švrlja po tvom šarenom mozgu: pitaš se jesam li vidjela kako istrčavaš iz zgrade, za onim svojim, da se još malo vrati k tebi u stan, pet minuta, samo pet minuta, a Napuhanko pritišće papučicu gasa. To ste vi, očajnice: zadnji ćete hropac ispustiti zbog vola kome treba samo reći – imaš problem, pederu? – a ostalo prepustiti nekom pouzdanom. Ili trčiš za njim, potpetice ti se krive po pločniku. On je brži, odmiče, a parkirao je malo dalje, i svaki dan sve dalje od tvoga ulaza. Kamufliira tragove, supruga ga, fol, traži noću, a on neće scene, to je izmišljotina zbog tebe, teško da ga žena traži, prije će biti ona druga, a možda i bilo koja.

Najbolji je, samo da kažem, ipak dalekozor. Iz parka. Otamo gdje je krvavu zemlju jeo prodavač zdrave trave, pod lipom, kraj ljuljačke. Vidjela sam te kako si pala na pod kad je Napuhanka stislo sa svih strana, laži ga frkale pa je svaki čas trčao na zahod, ali bilo je i predaha pa ti je u jednom, očito, rekao zbogom. I ostala si tako dok drugog dana nije došao tvoj sin.

Popravi tu roletu, bogamu!

– Stvarno bih voljela naslikati nešto što bi bilo dobro, a opet bi ljudima uljepšalo zid u stanu. I mene već plaše ti moji čempresi... – čula sam Natašu kako prede.

Čempresi, izdanci mrtvih.

– Ali, znate, sviđa mi se kad kažu, ako i sam nemaš malo zorta od onoga što si naslikao... ili napisao, svejedno, onda bolje da nisi ni napisao. To je moja opsesija, slikati samo tamnim kolorima, pa šta, i boje mogu biti mrtvačke, one i jesu mrtvačke...!

Labavo je držala čašu, možda je čaša već i preuzela kontrolu.

– Za sve krivim tatu – ustvrdi, pa umukne.

A moguće, vidjela sam lika, hoda uspravan i siv kao proštac, a moj je ćaća mene naučio jeftino kupovati i skupo prodavati, *tako s'ide naprijed*, smijao se, i bacao me u zrak kad sam bila dijete, odmah je vidio da sam prava kći kamenjara. Nije Nataša bila loša slikarica, ali ljudi su se tih godina, nakon krize, otrijeznili od troškova, slike su se gomilale po ateljeima, a naš razgovor gasio. Zašto i ne bi?

Zagladila sam frizuru iznad ušiju, potisnula je natrag, da ne bi što stršalo. Uspravila se Nataša u zadnje vrijeme, pa... koliko-toliko. Vidim je kad se sprema van, kaćiperno baca četku kad nije zadovoljna frizurom. Voljela bih da me pita jesam li došla ovamo naći curu. No, ona se ogledala u potrazi za kakvim zanimljivim društvom, još bolje mjestom gdje će moći stajati sama. A jesam, da, došla sam naći.

– Sjećam se ja vas dvoje, iz puba... – izgovorih.

– Vi ste zbilja gadan svjedok – kao da se našali. – Komšiluk!

Ali zapravo sasvim odrveni. Možda se samo zato nije digla i otišla.

– A, bilo je svega... Dobro, to je bilo naše mjesto – zagleda se mimo mene.

– Vi i onaj vaš dečko, onaj crni.

Dečko, crni, kakav eufemizam.

– Vaše mjesto. Vaše mjesto nekoliko mjeseci, da... često sam ja tamo bila, pa znam.

– Mislila sam da je opet sve u redu, pa sam se opustila. To je zbilja bilo davno.

– Prije dvije godine. Još je isti? – pipkala sam. Ne zbog njega.

– Još nosi one obješene mako-bermude što izgledaju kao gaće. I japanke s njima! Faca... –
snuždi se.

Sjena joj je na kapcima imala nešto svjetlucavo.

– A, ne znam, ne viđam ga – reče.

Znala sam da ga nije mogla prestati slikati, čak i kad nije na njega mislila. Ali život je jedno, kad uzmeš kist u ruku drugo. Svaku je sliku na okupu držala njegova, ma kako mala, prisutnost. Ili odsutnost.

– A onda je počeo dovoditi i tu drugu. Malo vas, malo nju – rekla sam.

Taj pogled koji se ispunio suzama i krvlju, oči sljepice.

Ali rekla sam to, htjela sam.

– U pub? – upita.

Zgrbi se, ostari.

– Nju? S njom je dolazio? Kičericom? Doktoresom?

Sad bi trebalo doći pitanje, je li i od nje zahtijevao da se jebe s nepoznatima, da bi on više uživao, je li i od nje očekivao da dođu u dvoje, a odu u troje, ili opet u dvoje, ali da muškarac s kojim odlazi nije on? Kandaul veličanstveni, fantast budalasti. A eto, desilo se i to, jednom sam cijele noći nosila svoj križ nakon što sam je ugledala kako tipu kojeg prvi put vidi gladno gura ruku pod napetu košulju... To je Nataša. Ali da, ne. Nije zahtijevao. Ipak je s

Doktoresom pritjecao novac iz... Minkena. Lijepi novac iz Münchena. A i odi se lipo primija, novac, a ćaća Doktoresin svezo bordo šal i natuko Church's cipele i ušao u nadzorne odbore. Emigrantska bajka, tko će o tome bolje znati nego ja i moji, ozgar, ozdal, svejedno.

- Govorio je za nju da ima kobilju glavu - progovori Nataša.

- Eto vidite - bila sam joj zahvalna što samu sebe hrabri, jer ja sam bila ta koja nije smogla glasa.

- Da ima malo šire bokove. Uvijek je volio da žena ima veliku guzicu!

- Eto...

- Ko pivarska kobila!

- Pivarska...?

- Remarque. Obožavala sam ga ko klinka, ali nikad nisam skužila je li to neka pokrajina, ima neka rijeka, Piva, a ima i Piave... ili je to... konj koji prevozi pivu? Kobila koja tegli pivu! Kao, dva vojnika na odsustvu, jedan jadikuje što se mora razvesti jer mu žena nema više guzicu ko pivarska kobila, nego je tako smršavila dok je bio na frontu da umjesto guzice ima žalosno zrno kave!

- Znam, znam - utisnuh se jedva u njenu rečenicu, jer sad je Nataša bila nezaustavljiva - *Na Zapadu ništa novo*. Ili...?

A možda je i kod Nataše sve bilo staro, samo se činilo da je iza nje.

- Već sam davno rekla da ću, ako naletim na nekog tko ga poznaje, odmah pobjeći - zašmrca. - Uvijek doznam novo sranje. A na kraju, pazi, kao, konačno on i Doktoresu zajedno, a ono - drama! Pljušte šamari, lete mobiteli.

- Ovaj... niste li se vas dvoje... ovaj... šamarali??

- Ma jesmo, al'... Što radiš kad imitiraš? Žudiš za onim što poznaješ. Onim gdje si bio. Onim što je bilo. Ali više nema, i ne može biti. Bio si tamo, okusio krv šamara, čuo kako puca staklo, ali... druga je to priča.

- Kako znate?

- Pohvalio se. Taj tip seronje. Manipulator *lacrimoso*... Traži jadnice pred kojima se razveže, razgaći, sućut traži... - Nataša se vrtjela u stolcu lijevo-desno, spojivši listove nogu poput djevojčice, lukava osmijeha.

Ali... što bi tu moglo poći po krivu? Možda zato što nije pristao barem malo vjerovati u boga? A lijepo ga je Doktoresa molila. Lik koji pod stolom gura ruke ženama među noge! Ili je bordo ćaći malo bio pun kurac što svi u kući muču, e, nećeš, biće i oni koji reću, neće on više igrat na tovara, on će s čercon svojom Doktoresom negdi di i ajfoni i ovce na vrućini crču, na guvanu, u postojbini njiovoj, didovni, otkud je undan i krenija u Minken po pare i svilene muške čarape, i ovaj, primjerice, to... popričat. Takoj, o momenu novcu i njenom nasljedstvu!!! O vrijednosnicama. O dividendi. O jebivjetrima u lovu na vrijednosnice. Rič-dvi.

Popriča je.

Nataša je spustila nogu niz visoki stolac i klatila njome.

- Ma, znaš što, meni je ta njena kosa uvijek bila kao zapišan kobilji rep - zadrhti.

Zašto sam joj to rekla? Ja ponovno u njoj budim onu opsjednutost ženama, ženama koje dolaze na njezino mjesto, strah od žena. Pružila sam ruku da uhvatim suzu koja se odronila, ali ona se trže, odmakne.

- Sad su sasvim prešli na cajke? - šmrcne izbjegavajući moj pogled.

Bila sam joj zahvalna, opet.

- A ne znam, ne idem više ni ja u pub... sigurno jesu.

Ali ona je već skakala s visokog stolca.

- Doktoresa! - poviče.

- Stani više, jebeš nju! - uhvatih je za ruku, a ona se ukipi.

- Kad doktoriraš, onda si doktoresa, ne? - otrese se pa se presamiti od smijeha.

- Idemo!

Bilo je rano, hladno proljeće, ali ona samo divlje prebaci kaput preko ramena i već je bila

daleko ispred mene. A što sam drugo očekivala? Koliko god se komično završila Napuhankova priča s Doktoresom. Čuj to, pokušavali su imitirati i njegove svađe s Natašom ne bi li prizvali strast koje nije bilo! Ali farsa ne boli nužno manje od tragedije.

Trčala je Savskom, dotrčala do Hrvatskog narodnog kazališta. Podigla je pogled prema susjednoj palači, na kojoj su svi prozori bili u mraku. Cipelice su joj ocrtale nekoliko ljupkih koračića i učas je podigla obje ruke prekrivši ih i opustivši malo zapešća, kao da pleše, a onda je, presamitivši se do zemlje u jednom pokretu uronila šakama u crnu zemlju cvijetnjaka. Izvadila je ljepljiv grumen zemlje s tek posađenim i zalivenim cvijetom.

Potrči, zamahne prema zamračenoj zgradi svojim teretom teškim od vode.

- Smeće emigrantsko ustaško!

Grumen je bio težak, pao je na pločnik. Nije bilo zvuka koji bi prigušio riječi.

- Šta radiš, nitko ovdje nije ustaša... - prošaptah, uhvatih je za ruku. Ona se istrgne, pretrči opet cestu, izvadi iz zemlje još jedan grumen, krupan, žuta maćuhica je klimala, zamahne. Ovaj put nešto gadno ciknu.

- Policija će doć - uhvatih je za ruku.

- Ma šta policija, tko će je pozvati? Pivarska kobila?

To je moja Nataša!

Istrgne ruke, zatrči se prema okovanim ulaznim vratima, izvadi iz usta žvakaću gumu i zalijepi na gumb na ploči s imenima stanara. Negdje je opako zvonilo.

- Idemo!

Trčale smo Masarykovom, oko Tesle. Ona se zaustavi pred pravoslavnom crkvom. Prekrižila se, pogrešno.

- Pokazal bo sja jesi... voistinu i prorokov... čestniješij... - nije imala daha, ipak je pjevušila i mahala rukom golom do ramena kao da zamahuje tamjanom.

Stišavala sam je, iako, nije ona loše intonirala.

- Predteče božji tvoju glavu kao šipak svešteni u zemlji nadoše... - izgovori odjednom

triježno.

- Što hoćeš reći? - zbunih se. - Da si Srpkinja?

- Samo delimično - ponikne ljupko, napućivši usta.

- Ideš u crkvu?!

- Ma kakvi, slušam na YouTubeu.

Smijala se sad zabačene glave, pa su joj se vidjeli bijeli prednji zubi i dva pokvarena kutnjaka.

- Imaš pokvarene zube - rekoh nježno, prihvativši je oko struka omotanog svilenom haljinom. Struk je drhturio i ljeskao se kao grlo ptice jer je bila pregrijana i vlažne kože i bilo joj je hladno. Dekolte joj se caklio od znoja.

- Blaga je noć! - pomislih.

Podigla sam njezin kaput s asfalta, uvukla joj ruke u rukave.

- Moraš ići zubaru - jezikom sam joj čistila zemlju i krv iza nokata, grizla ledene gležnjeve. Poljubila sam svjetlucavi kapak. Odmaknula sam njezino vlažno rublje, dirala sam je po kosi, po zatiljku na kojem je u ukosnice bila zamršena ljepljiva kosa, a zatiljak se trzao, ali sve mekše.

- Moraš ići zubaru - ponavljala sam, ali u jednom trenutku ona se odvoji od mene i pogleda me kao da je iznenađena što sam uopće tu. Iskobelja se iz mog zagrljaja.

- Moraš...

- Ma moram ja ići kući.

Ruž joj je bio razmazan po licu, a mrežica kojom je ukrasila vrat držala se o koncu, razderana. Uputi se prema Trgu, prema tramvaju, uspravnih leđa, dok joj je haljina migoljila oko koljena, a iznad nje poskakivao kaput.

Kad smo se za tjedan dana mimoišle na ulici, prepoznala me. Odnosno...! Kliznula je po meni pogledom, namrštila se kao da oko nečega dvoji, napreže se. I onda me pogledala još jednom. Što ćeš bolje?

Bit će ona meni dobro. A ako je stvar u čempresima... Kad gledaš sa šetnice, od mora, vila se od njih i ne vidi. Samo bljesne bijeli kamen. I po noći, po mjesecini. Secesijska. Nisam htjela kupiti nego takvu. Ja kupujem i prodajem.

I još, iako sam mislila da znam sve, sad znam mnogo više. A to, di stanuje, sad znam i to. Kako... tko? Svi, koji mi trebaju.

ZAJEBAN, VISOKI MUŠKI REP

Da sam barem uspjela ostati neprimijećena. No, baš kad je ukoračio u prostor, podigla sam pogled s novina. To često napravimo – pogledamo prema vratima koja se otvaraju iako nikog ne očekujemo.

– Vanda! I ti dolaziš u ovaj kafić! – usklikne.

Konobar zalizane kose upravo mi je donio kavu. Nije mi bilo izlaza.

A Kac, baš se razveselio. Raširi ruke, namjeri objumiti me njima na pozdrav, ali onda, uhvativši moj pogled, odustane. Bio je nešto deblji nego kad sam ga zadnji put vidjela, prije dvije-tri godine, ali moglo se reći i da je imao svoju pravu težinu; kosa mu je, nekad plava, zatim bojena, sad bila sijeda, ali gordo začešljana. Lice mu je ostalo pravilnih crta, svježije boje. Lice jednog od prvih manekena u bivšoj državi. Intertekstil, Kamensko, Pitralon... valjda.

– Susjeda! Kolegice Vanda! Pa, da sam ja znao da ti si dolaziš, i ja bih češće... – prekori sam sebe.

Bio je odjeven sportski elegantno, meni najužasnijim stilom, ali simpatično je bilo što se sve doimalo mrvicu izlizano: marama pod vratom u raskopčanom ovratniku košulje, krem hlače, mokasine.

– Kaj buš pila? – ne gubeći vrijeme, privuče visoki stolac uz moj, ali nije sjeo, samo se nasloni na njega, ostajući stajati, onako visok, ravan kao kolac. Da, čula sam da je nešto bio slomio, ali što...?

Provjeri prstima čvor na marami i pozove konobara.

– Svila, pa bježi... – lane, kao nehotice. Taj rafinman sigurno nije bio lak; mirovina mu je morala biti mala. Nokti su mu bili manikirani. U vrijeme kad smo radili u istim novinama pomagao je u izradi TV programa. Jer otud smo se poznavali, s posla, gdje je bio na dnu novinarskog hranidbenog lanca: ne baš obrazovan, ne baš mlad i ne sasvim glup. Sve što je dovoljno da shvati da mu ispunjavanje kućica TV programa još uvijek daje da zadrži ponos manekena i glumca malih uloga u filmovima iz sedamdesetih: sve ispod toga bilo bi neizlječivo poniženje šljakera.

Umjetničko ime bilo mu je Viktor.

- Ma ja ti baš odlazim...

Ali on se spretno uvuče još dublje između moga i svoga stolca, tako da sam osjetila povlačenje njegovih hlača po golom bedru.

- A je vruće - uzdahne, sa sjenom lukavog smiješka. - A kaj možemo...? Još jednu finu, finu kavu, može? - Naslađivao se; tako žene naručuju kavu iščekujući da gurnu crveni ruž u mirisnu pjenu.

- Gdje ti je djevojka? - pokušah ga zbuniti, ali već je podigao, otmjeno i lepršavo, prste u zrak da dozove konobara. Bio je tvrd orah. E, da, viđala sam ga tu i tamo s visokom plavušom s puno ružičastog pudera na licu. I ona bi znala što s više novca i manje godina u životu. Kad bi me u njezinu društvu ugledao, skrivao se iza nje, odvlačio je na stranu ili iza stabla, ili je barem okretao prema sebi kako ne bih vidjela ni nju ni njega. Ili bi se jednostavno udaljio od nje... Srami se? Čuva *prazno* mjesto? Sebi?

- A, to - sad kao da mu je prijalo to pitanje, sad kad nije bilo plavke da posvjedoči svoju sublimnost. - Prošlo je to, davno. I ti si sad već odavno razvedena?

- Ne - rekoh - ja sam se razvela, a tebe je ostavila cura.

- A je, tak je, uvijek si fora! - polaska mi.

Tad pomislih da ga od otkaza i drugih poniženja koja su devedesetih godina harala našom redakcijom ipak nije spasilo Proviđenje, nego zrnce pameti - često odlaženje, činilo se tad misteriozno, u pravašku stranku. Njezini članovi provalili su u donjogradsku palaču, ulogorili se u njoj, a dva su otežala, naoružana šaljivca u crnom čuvala zgradu od neprijatelja.

Kac se otamo vraćao u redakciju sav ozaren, kosa mu je rezala zrak blistavim vrhovima, modre oči iskrile.

„Sjajni dečki. Imaju pištolje”, šapnuo bi mi, smiješio se, topio od milja, nespreman s baš svakim podijeliti svoj zanos, ali sa mnom...! Ne znam koga je tamo sretao, ali sigurno nekog uz koga je zaboravljao svoje mjesto pomoćnika u izradi TV programa: ondje je možda bio

Maneken, Glumac, čak Novinar!

Ubrzo sam otišla u drugu redakciju, viđala ga u naselju s ružičastom plavušom čije je lice sve više nalikovalo na voćnu tortu, a onda i bez nje, samog; tad je uvijek bio u sportskoj odjeći, oznojen, pa se vidjelo kako je njegova crveno zahuknuta koža zapravo pureća, s bezbrojnim sitnim bijelim točkicama.

- Trčim sa Željkom po Maksimiru, dvadeset kilometara svaki drugi dan - dolazio bi do daha, zvao me k sebi na kavu, približavajući se, hvatajući me za golo rame ili za ruku u rukavici.

I Željku se divio. Željko je imao plosnato lice perverznojaka, a inače je vodio živčane i infantilne desničarske polemike koje su *mainstream* novine u to vrijeme još objavljivale.

- Kak si zgodna... ne, ozbiljno, feš si puca, sjajno se držiš - slatkorječio bi tad Kac, dok sam iz blizine gledala kako mu je vrat na sredini tanko ovješeno: na hladnoći grimizno leden.

- Odlično izgledaš - prene me njegov glas - a ja sam ti bil bolestan... zato sam se tak i zdebljao, grozno.

Iskrenost je pomiješana s afektacijom.

Neće valjda o...!?

- Tri operacije, Vanda moja!

Hoće.

- Ja u životu prije tog nisam bil u bolnici! Ja sam ti čvrst...! - prione on tužnoj priči. - A kad si tam... sam ležiš u krevetu, znojiš se, sve te svrbi, nemreš u... niš!

Kao da je dugo, dugo skupljao jad i čekao da provali. Crvena mrežica žilica zalila mu je plave oči. Hoće li zaplakati?

Disati zrak oko njega bilo je gadjljivo. Vjerojatno je shvatio da tema razgovora ne vodi u smjeru koji mu se vrzmao po glavi, pa umukne. Prođe crnokosi zalizani konobar - na vrhu glave imao je svezan rep, ostatak kose padao mu je po vratu - i spusti nekoliko čokoladica na

moj tanjurić s kavom.

- A, super je tebi tu na šanku! Klima, novine, slatkiši...

- Čokoladicu?

Odbi.

- Čuvam zube... - ponos i mala posramljenost, jer zubi su mu bili žućkasti, ali prirodni, natjeraju ga da pogleda prema dolje, a kad je već tako, nastavio je piljiti u moja koljena.

- Kaj ćemo još popiti? Gospodine!

Sad me pritiskao nogom i grabežljivim, delikatno zaoranim noktom dodirivao po nadlaktici.

- Mladi gospodine, koje piće možete ponuditi dami? - upita uperivši vrh ravnog nosa prema konobaru. - Nekaj fino, slatko...

- Dami bih predložio Courvoisier... - sroči polako konobar.

- Onda dva! - pobrza Kac - Ja ti niš ne pijem, ali danas...!

Da, stvarno, kakav dan.

- A čuj, slomil sam kuk, na trčanju... poskliznuo sam se na lišću, niš strašno, ali traje... a kaj ćeš, ma, prođe to brzo - izmotavao se.

- Znam, znam, ti bar imaš iskustva u trčanju... bježanju... - ispravih se - od cura koje te progone... - dometnuh, a on zahvalno zahihoće, drago mu je bilo to podsjećanje na prošlost, imao je uspjeha kod žena, ali onda zamukne, sjetio se valjda da njištanje nije neka manira.

- Mislim, sad sam skroz dobro, sve šljaka - spremao se zbuksati temu lakonski. - Srećom sam dospel kod doktora Komadine... najveći hrvatski stručnjak za kukove, si čula za njega? Doktor hrvatske reprezentacije.

Sve u vezi sa sportom ulijevalo mu je povjerenje.

U sportskoj monduri bio je Kac i kad smo se zadnji put vidjeli, onog proljetnog dana kad me dostigao u parku pod mojom zgradom. Imao je jako kratak najlonski crveni šorc i majicu. Zastala sam na izlazu iz parka, kod vratašca utonulih u bujnu živicu. Vodila su na uski nogostup uz usku i, poslijepodnevom, kad bi se ljudi vraćali s posla, prometnu ulicu ispod

moje zgrade.

- Kak si hercik - huknuo je tad bez pozdrava - haljina ti je super... - ispružio je naglo ruku i dodirnuo naramenicu haljine. Odmaknula sam se za korak. Time sam se opasno približila rubu nogostupa. On stupi za mnom, privukavši za sobom vratašca.

- A ja iz Maksimira, sav znojan... oprosti... pravi muški miris... - zaprtlja, lice mu poprimi blažen izraz i on se ohrabri i koraknu još sitan koračić prema meni i tad sam osjetila njegovo tijelo uz svoje.

Nije on postao svjestan da više nemam kamo: ili cesta ili on. To mu je bio cilj otpočetka. Napravila sam još sitan koračić unatrag, prema rubniku. Toliko je bilo mjesta. I onda sam mu se prepustila, nemoćno pustivši da se nasloni na mene, osjetivši baš sve što može ponuditi ostarjelo muško tijelo koje se odjednom divlje ponadalo. Sklopio je oči. Likovao je. Tu je maca, i tu su vratanica. Spretnjaković, nema što. Stisnuo me uza se, prebirući me prstima.

- Pa mi smo neki susjedi, a nikad nisi bila kod mene na kavi... - plantrao je.

Potrajalo je neko vrijeme dok nisam ugrabila trenutak i protrčala između dva auta, vozač je trubio kao lud.

- A kava? - povikao je Kac, kobno iznevjeren na krivoj strani ceste. Ali ja sam već hitala prema ulazu u zgradu, dok se na meni hladio njegov znoj.

Zašto ga nisam odgurnula unatrag? Bijesno me sladostrašće spopalo pri pomisli na žlundravo tijelo skljkano u bodljikavu živicu, ali... bilo je kasno. Ili zašto, naprosto, nisam koraknula iza njega, nisam li još uvijek bila brža, zamijenila mjesto s njim i izložila ga neurotičnim vozačima, zašto, zašto, pitala sam se, prekasno... a onda sam prestala na to misliti.

Ne umišljam ni da je to za njegov mozak bio nezaboravan događaj, prije će biti da mu je sasvim iščilio iz tintare; meškoljio se sad uz mene kao da nemamo starih računa. Ali bilo mu je teško stajati, premještao se s noge na nogu ljuljajući se poput gondolijera. Suspregnut grč mu je prelazio licem.

- I... kak se ti po doma snalaziš, tako, kao invalid? - upitah.

Trepne, pogleda uplašeno, uvrijeđenost mu prhne licem, ali onda utisne, ekstravagantno, okrenuvši dlan prema dolje, kratku stapku čaše između dva prsta.

- *Chin-chin* - podigne bradu u zrak, ali možda ga baš taj prkos natjera da se slomi.

- A... mala pomoć uvijek dobro dođe - prizna. - Badecimer i to...

- Pa sin će ti skoro u penziju, zar ne?

- Ma kaj ti je, ima on još za radit! Godinama! Nisam ja baš tak... - zastane. Tu je trebalo reći neregivo.

- A da ideš u starački dom? - upitah dovoljno glasno da konobar u pola pokreta prestane skupljati ispred mene papiriće od čokolade.

- Ja...?! A...! - očekivala sam da iz njega frkne ponos mačora, ali on u pola pokreta zadrži prisebnost. - Hahaha, uvijek si bila štosna! Pa ja ti tam ne bi zdržal među onim st... kreaturama! Ja ti bum sad svaki dan sve bolje, doktor Komadina mi je rekao... a da mi naručimo još jedno piće, pa polako gibamo? - završio je eskapadu frajerski.

- Zašto ne? - složih se.

Gledala sam ga u oči. Nije odvajao nogu od moje.

- Evo, da zovemo mladog gospona...! Isto, prosim! Kak se zove mladi gospon? - upita raspoloženo konobara.

- Raul - protisnuh.

Ali Kac ne primijeti u tome ništa čudno, nego nastavi pun uzburkanog blaženstva.

- I, kak vam je tu? Konobarit...? - upita, ljupko nakrivivši glavu.

- Nisam ja konobar, nego profesor hrvatskog. Al' ne mogu dobit posao, pa konobarim.

- Kakva šteta! - procijeni Kac. - Nisam vas videl prije... dobro, nisam baš puno ni dolazil...

- Ovdje sam samo kratko, pomažem bratiću - prekine ga Raul. - Drugdje radim - nastavi pristojnije, jer je u Kacovoj ruci vidio razmetljivu napojnicu.

- A i to, s đacima, ni to lako... a u prosvjeti su plaće male... U novinama bi vam bilo bolje, to

bi mogel posvedočiti... – mudrovao je Kac.

– Snaći će se Raul – rekoh.

– Vi se znate? – prene se Kac, čuđenje mu presloži vlasaste bore.

– Ma tu, s kave... – odmahnuh.

Kao da sve to prvi put vide, Kacove oči zaokruže po kafiću i zaustaviše se na Raulovim prstima, kojima je obujmljivao mobitel.

– Idem samo u WC – skliznuh sa stolca.

– Ajde, ajde... popraviti ruž – zakima Kac. Na njegovo lice vratila se... čista vedrina. Kavalirski se uspravi kad sam ustala; noge mu pritom zaplesaše i on se uhvati za šank.

– Utrnule su... – ote mu se, znam da to nije htio reći naglas, a meni se, ničim izazvano, ukaza njegovo pravo ime: Kazimir.

Dakle, *utrnule su*, reče Kazimir.

Otišla sam u WC i mobitelom nazvala Raula da me pusti van.

– Kroz službeni ulaz, izvolite molim, madam... – cerekao se.

Kad sam došla kući, zaboravila sam isključiti fiksni telefon, pa za koju minutu stan ispuni dugi telefonski cvilež. Zvonilo je sve dok nisam iskočila iz kade i iščupala žicu iz modema.

* * *

– A koji lik... – reče Raul paleći cigaretu i stavlajući pod glavu ruku stisnutu u šaku; tako je volio ležati radije nego na jastuku.

– Ostao je sjediti kad si otišla i nazivao, ništa taj skužio nije – smijao se. Kosa mu se zamrsila oko gumice kojom ju je vezao u visoki rep. Tu su frizuru tad nosili frajeri, mislim, najveći frajeri, mladi frajeri, zajebani.

– Ja sam još par dana tu, možda i manje... – nagovijesti. – Žao mi je što idem. Bez veze...

Okrene glavu prema meni.

- Zvat ćeš me?

Otpetljala sam mu gumicu iz kose.

Vraćao se u kafić u kojem je radio. Nije, naravno, bio profesor hrvatskog. Bio je konobar, i namjerio je, čim otplati stan kupljen na kredit, a mama mu završi gdje već završi, prodati oba stana i otvoriti „nešto svoje“.

- Varat državu, krast na porezu... to sam barem naučio - tako je opisao budući posao.

Nisam nazvala. Nije ni on. Bublje ljeto trajalo je luđe nego ikad. Kad sam prolazila pored kafića, provlačila sam cipele kroz lišće koje mi je čupkalo tanke čarape. Mogla sam se samo sjećati kako sam usporila hod onog dana kad sam se prvi put mimoišla s Raulom, a on ubrzao korak da me dostigne.

* * *

Nekoliko godina kasnije nosila se brada, velika, njegovana; pravi frajeri nosili su bradu, čak su za nju otvoreni i posebni *barber* šopovi. Bradu su imali malo drukčiji frajeri nego oni s visokim repom: onako, intelektualci. Možda zato nisam upoznala nikog s bradom. A možda i iz nekih drugih razloga.

Zadnjih dana godišnjeg našla sam se popodne na kavi s prijateljicom; sunce se pjegavo probijalo kroz lišće titrajući joj po licu, ramenima.

- Super izgledaš... baš se vidi da si bila na moru. S Karlom?

- Ma ne, on je kod bake, u Varaždinu. A i izludio me ona četiri dana u Opatiji. Nijednom nije htio na plažu...

- Zašto?

- Zato što je u pubertetu... - nasmije se. - Bila sam s dečkom. Mislim da sam ti već rekla da imam dečka.

Nisam se sjećala, a mislim da se i ona krivo sjećala. No. Deset je godina mlađi od nje. Svakako, imao je bradu, ali koji mi je vrag, nije mi sad o bradama. Po Zagrebu se njih dvoje ne skrivaju, iako Karlo još ne zna.

- Bilo bi loše da dozna od nekog drugog, a ne od tebe - rekoh.

- Ali nema šanse da dozna od nekog drugog...! Kad razvedenu ženu koja ima sina u srednjoj školi vide s frajerom, svi su uvjereni da joj je brat ili školski kolega... ma, prije će pomisliti da kuhaš doma turšiju nego da imaš dečka - smijala se. - Vidio nas je Fuks jednom u kafiću, rekla sam mu poslije da mi je to susjed iz Varaždina.

Vidjeli su je i drugi.

- Previše se oslanjaš na to da svi prije pomisle da doma heklaš čipku... krpaš čarape... znaš onu drvenu gljivu za krpanje čarapa? Moja baka je imala takvu...

Bile smo opuštene; obje smo zaboravile skori povratak na posao gdje nam je svaki dan govorio koliko je vremena prošlo od našeg rođenja.

Kako Helena uvijek primijeti pravu stvar! - pomislila sam idući kući. Zabavljalo me kako ona igra tu igru s ljudima oko sebe, a bilo je i njoj, sigurna sam. Ipak...

Ipak sam joj sutradan htjela telefonirati da bude opreznija, ljudi *pričaju*, ali sam onda odbacila mobitel na kauč kao oprljena jer mi je na pamet pao Kazimir, elegantan tip, vedri duh, Viktor, pobjednik.

RUJANSKA KUPAČICA

Već na trajektu zavinula sam suknju sve do gaćica. Bio je kraj ljeta, na palubi nije bilo gotovo nikoga; ali i da je. Legla sam na žutu rebrastu klupu, digla nogu na naslon, sunce ju je grijalo. I drugi putnici tražili su osunčana mjesta. Sklopila sam oči.

Plovidba se tako učinila kratkom; nije bila. Dočeka nas kvrgav, nelijep pristanišni gradić, muvanje auta i turista u luci, a turistima nekako, čim jednom okrenu lice prema kopnu, ono posivi i onako natovareni torbama i vrećicama s hranom dobiju istrošen izgled putnika koji se – tamo gdje more ne postoji, ali to je ipak dom – izvlače iz ljepljiva vozila.

U turističkom uredu rekoše mi da su svi hoteli izvan mjesta, daleko, a meni vjerojatno treba nešto gdje je sve naruku; evo, tu je pansion, a vlasnik ga je preuredio, *ima misec dana, baš lipo...* Ima slobodnih kreveta.

Reći da „ima kreveta“ bilo je velikodušno: bila sam jedini gost. Točnije, ostala sam jedini gost, svi su ključevi soba bili u pretincima, ali prolazeći pored terase, a bližilo se podne, između rijetkih grana oleandra ugledala sam prazne čaše, prljave tanjure, prevrnute boce; kao da se još čula škripa njihova valjanja po stolovima. Jaki oproštaj, valjda sinoć. Kore lubenica po podu. Šutajući ih, pojavi se zlovoljan tip. Ručnik na ramenu uzgojenom u teretani; more, voda svakako, slijevala mu se niz tijelo, lijepeći mu plave malje uz kožu. O..., stranče.

Pustio me da sama otkotrljam svoj kofer. Neka. U njemu je bilo sve što me zanimalo: torba za plažu, kupaći kostimi, raskošan ručnik, losioni. Pozvala sam taksi, sve to ubacila na zadnje sjedište i kad je auto krenuo, zagledala sam se kroz prednje staklo mahnitom usredotočenošću.

Vožnja je potrajala. Kao da ćemo na kraju otkriti da uvala u kojoj arheolog ljetuje, ali i

nastavlja svoje proučavanje hrvatskog pisca iz 19. stoljeća, ni ne postoji. A kad smo napokon stigli, ona nas dočeka sasvim okrugla, okrunjena borovima. U zelenilu su se nazirale kuće, uklopljene u pejsaž; na sićušnim plažama između stijenja bilo je kupaca. Njihove riječi dopirale su do nas isprekidane, kao jezici davno izumrlih. Izlazili su iz mora, pomagali jedni drugima da se obrišu, lijegali na stijene. More je bilo žuto kao smokva, tirkizno kao amajlije na uzdama osmanskih jahača: ljeskalo se pod prvim zrakama popodneva. Ljeto i jesen u isto vrijeme. Napustilo me sve, i loše i dobro. Bila sam puna mora. Preda mnom se prostirao život sam.

- A, ne, ne...! Nije... tu more baš toplo, ima podvodnih izvora - ustvrdi taksist.

Poznavao je arheologa.

- A, šjor profesur... e, e... dugo on i žena ostanu, u jedanaesti misec su još tu...

Arheolog me dočeka na terasi kuće. Bio je star gotovo kao i predmet njegova izučavanja. Na nogama je imao cipele na žniranje, valjda u moju čast. Nad njima su se bibale čarape iz čijih su gumica provirivali končići, a nad njima pak uzdizale se tanke perutave noge utaknute u kratke hlače. Starost izaziva u meni dosadu, sporost starosti nervozu, zle misli. A ovaj se baš nije dao s terase, divio se uvali, nisam slušala; lecne me tek podatak da se kruh dovozi amo samo dva puta tjedno, a toliko često dolazi i autobus.

- Ide moja supruga autom do grada... i ujesen, kad gadno zapuše. Nek ide, godi joj... -
zaokruži pogledom uvalu, zadrži se načas gledajući daleko koliko je mogao, a onda se prene
- ali sad ljeti je ipak lakše...

Ponudio se, ne bez ponosa, da mi pokaže pišćevu rodnu kuću, ali slagala sam, stisnuvši očne kapke, da sam je vidjela usput.

- Kako, pa ona nije uz cestu...?

- Taksist je skrenuo kod kamenoloma.

Lice mu oda malu ožalošćenost koju uznastoji prikriti okrenuvši mi leđa, pa je tako, konačno, ušao u kuću, naposljetku i u radnu sobu.

Jedva se disalo, prozori su držani zatvorenima da ne *ulazi vrućina*. Police su bile zatrpane knjigama, ispisanim papirima, a najviše najlonskim vrećicama u kojima su opet bili... papiri... iz njih je izvirala čista prijetnja. Na radnom stolu bio je kompjuter, pored njega opet listovi papira, s na rubovima malo iskrzanim; ali bili su uredno složeni za naš intervju.

Rekao je da se u ova doba dana kupa, to nikad ne propušta, ali današnje cijelo popodne posvetit će meni. Cijelo...?

- Neću vas ja skroz iscrpiti - pokušala sam prestrašeno.

- Ne, ne - odvrati poučno - vi ste ovdje zbog vrlo važne stvari.

Podigao je kažiprst u zrak.

Približio je moj stolac svojem.

Učinio mi se tako star da samo što se nije srunio, kao i njegovi papiri.

Samo da to bude što prije.

I što on zna o književnosti?!

- A ja sam vam na raspolaganju - dometne dobrohotno.

Svalih se na stolac, a stolac zajeca.

Sad moram reći da otkako sam, prije koji tjedan, došla s mora, jedina mi je želja bila da se onamo vratim. Na ljetovanju sam bila sa sinom, ali on više nije bio za zajedničko kupanje. Kad smo stigli, otkrila sam da mu je na plaži dosadno. Dva tjedna proveli smo istražujući Grad, zidine, nagađajući kako će mu biti u gimnaziji. Bilo nam je lijepo, ali more kao da nisam ni osjetila. Na hotelskoj plaži gnijezdile su se domaće žene, legle bi i više se ne bi dizale, pričale su po koliko iznajmljuju sobe, hranile djecu paštom i kolačima iz plastičnih posuda: bile su šparne. Vratila bih se u hotelsku sobu.

I još ovo: moj ljubavnik i ja nismo otišli, a više nikad i nećemo, na svoja kratka ljetovanja.

Onih nekoliko dana kolovoza. „Šta da kažem ženi, kud idem?“ pitao je svadljivo. Firmu u kojoj je radio kupio je, naime, tip koji mu je dao slobodno cijelo ljeto, pa nije više mogao izmišljati zbrčkane poslovne zadatke, opravdavati pred ženom iznenadne nestanke.

Gledala sam ga kako se sprema na more. U auto je poput vreća krumpira ubacivao rukopise koji su se rasipali po prtljažniku, urednički posao koji će na godišnjem obaviti. Aha. Vratit će ih u Zagreb netaknute, pa ih nekom jadniku, kojemu se novi gazda nije divio tako kao njemu, uvaliti da mu nad njima poteče krv. Smijao se i on tome što mu je vlasnik naivac, ali pustimo sad to, toj kvalifikaciji nedostaje nužne nijansiranosti. Bio je kraj rujna, još je bio na moru. Jasno da je to značilo puno više nego *još je bio na moru*. Znala sam da je preda mnom dugačko, teško mrcvarenje, jesenje i zimske mučne svađe... Na zapadu su se gomilali crni oblaci, sve je tek počinjalo i u isto vrijeme svemu je bio kraj. Ali neće me još ostaviti, neće odmah. Tek, te riječi, *ostaviti, kraj...* nisu smjele biti izgovorene. Te riječi bile su kao kletva: riječi koje proizvode događaje.

To je ono što mogu reći, a da zvuči razumno. Željela sam ukoračiti u more i ostati tako, satima. Ostalo je bila nužnost; oduvijek sam bila – što? žrtva? poklonica? – surih melankolija, onih zabavljanja emocija bilo čime, ničim. Samougađanja koja si dopuštamo, ali kod drugih nam idu na živce. Slutnji promjene godišnjih doba, žala za ljetom, na primjer i ponajviše; suhog šuštanja krošnje, kao da ju je preko noći zahvatilo šaputavo lisnato ludilo. Svakog sam popodneva netremice promatrala kako se sunce na mom naslonjaču zadržava sve kraće. Melankolija kao emocionalna alergija: tijelo se bori protiv otrova koji samo proizvodi.

Kako god. A kad mi je urednik ponudio temu 19-stoljetnog pisca, na otoku – nisam oklijevala.

Poslijepodne sam zamislila provesti u uvali, čim sam je vidjela. Prsti se griju na kamenu; uzbuđenje od vlastite gole kože. Prvo se trebalo riješiti arheologa. Otočkim se piscem bavio iz ljubavi, već desetljećima. Malo bi bilo reći da mu je istraživačka metoda bila starinska. Nije je ni bilo. Bila je to neka mješavina opisa onoga što se u pišćevim djelima događalo, biografije, umetnutih novinskih tekstova. U svemu, nikad kraja. Stvar je bila u ljubavi. Nastavljao je govoriti.

Dan je odmicao sočan, vjetrovit, modar i zlatan u neprestanu bljesku, pun mirisa iz davnina. Ne i za mene.

Odjednom ustvrdi on da sam sigurno žedna i da će njegova žena donijeti sok. U ova doba ona se vraća s kupanja. *Pa baš mi je drago da se kupala, jebemu.*

- Adora, zlato... - zazva kad ona šušne u predsoblju.

I ona se pojavi, žena u godinama, ali ipak vidno mlađa od njega. Da njen ulazak nazovem spektakularnim? Kosa joj je bila crno obojena, podignuta, haljina stisnuta u pasu, šarena, ali zagasita i svileni pa je izgledala profinjeno. Činilo se da žena sputava vlastite pokrete, toliko je ta haljina bila titrava. Vidjelo se da se cijelo ljeto sunčala, udovi su joj bili smeđi. Koža joj se posvuda mreškala; tome nije pomoglo što je bila namazana uljem, dapače, kao da su se borice još više isticale. Ali tijelo joj se lijepo držalo, a na njemu nekoliko komada starinskog zlata. Kad je donijela piće, nagne se naprijed i grudi joj ispuniše izrez na haljini.

Na stol spusti dvije mutne čaše u kojima se zatreska sok. Zagledah se u njega - bio je to sok za razrjeđivanje! To nisam vidjela godinama. Obavijesti muža da će sutra imati mahune za ručak i on joj zahvali.

Hvala, ljubavi.

A, bože.

- Popijte - nutkao me. - Morate piti tekućinu, vruće je...

Oprezno sam dotakla usnama rub čaše. Sok je bio ustajao, ili voda.

- Moja supruga je profesorica - reče neočekivano pa se ispravi: - Bila je profesorica njemačkog.

Blagim pogledom zagleda se u vrata kroz koja je izišla.

- Puno mi je pomogla - reče osjećajno.

Čime? Kuhanjem mahuna? Dobro, netko i to mora.

Osim što sam ga htjela ubiti, stari nije bio sasvim antipatičan. Nije uopće bio antipatičan. Nije u njemu bilo raznih mržnji kojih sam se tih devedesetih naslušala, ni pravog sadizma starosti. Stari ljudi osjete vašu nervozu i nevoljkost, uvrijede se i postanu zli, i oni kao i vi. Sadiste sam prepoznavala izdaleka, nalazila prečace da ih se riješim, ali jednoga ću pamtiti, crvene njuške iskešene poput žablje. Tko nije probao, ne zna. Autorizirao je intervju šest sati, tražeći u njemu nepostojeće pogreške. Moj sin od pet godina, povelu sam ga sa sobom jer s njim nisam imala kamo, uplašio se i okretao oko sebe nesretno: tko je taj čovjek koji mami ne da otići? Moj razvod bio je u letalnoj fazi, dijete nikom nije vjerovalo i imalo je pravo; iz njegovih očiju izbijala je dječja nesreća, čista kao smrt. Kad je crveni bezrepac umro, a poživio je, onako nacičkan i vonjajući na češnjak, na cvjetni sam aranžman na komemoraciji ispustila dugi mlaz pljuvačke. No...

Kroz prozor kuće nije se vidjelo more, ali se vidjelo kako svjetlost kopni.

Arheolog je govorio. *Ne bi li mi neke stvari mogao poslati e-mailom, sine mi.*

- Da, da... ali tko zna kad - pobrza on.

U uvali, naime, nema interneta. Kad nekim poslom bude išao u... ali to nije često, pa onda otamo... Skoro sam zaplakala.

Ali nisam; radije nakon koje minute ustvrdih da smo *evo gotovi*.

- Ne! - uznemiri se - bez ovoga ne možete završiti...!

Bilo je to na neki način točno. Nisam li rekla da metoda nije mogla imati kraja? Kao ni ljubav. Kad je pisao tu i tu knjigu, u piščevu se životu događalo to i to, a budimpeštanske novine izvijestile su o...

Toliko je govorio da mi se činilo da više i ne govori, nego samo otvara usta u nekoj sparnoj snovitosti. Onda je doista došao trenutak da popijem malo vode, pa sam se uputila u kuhinju.

Gospođa Adora sjedila je ondje čisteći mahune, haljine opasane pregačom. Zlatne su joj naušnice sjale. Bila je utjelovljenje spokoja.

- Sad ćemo mi, brzo... - nisam to rekla njoj, nego sebi.

- Neka, voli on o tome pričati... - osmjehne se, sretna zbog njega. Imala je porculanske zube koje je pokazivala s odmjerenom gracijom.

- Htjela sam se okupati... Sad vidim da neću... - priznala sam.

- Dani su kraći - reče, kao da nije osjetila moju grubost. - A i vlaga je tu velika navečer...

Navečer? Što priča?! Ali da, morala sam priznati, jest večer, kroz staklo na vratima nadirala je tamna modrina uvale. Svjetlo je gorjelo u sobi u koju se ulazilo iz kuhinje gospođe Adore, u njegovu jantarnom krugu vidjela se preko naslona fotelje prebačena haljina, opet svilena i skliska, pored nje pojas za čarape, a onda i crne čarape s čipkom.

Lebdjele su pod dalekim mlazom ventilatora. Ma vidi ti njih...!

- Ako hoćete, vi se kupajte - oglasi se ona tanano. - Ja ću vam poslije nazvati taksi...

Ni mobitel ovdje nije bio od koristi. Morala sam se nasmijati. Bila sam još samo zatočenica božanske uvale. Uljez; bilo je vrijeme da nestanem. I stari je u sobi već upalio svjetlo, strašni luster sa stropa spuštao nam je po licima duge sjene.

Kad sam konačno iskoračila na terasu, mrak je sasvim osvojio uvalu. Miris u zraku i dalje je bio bujan, ali melankolija kraja ljeta, jer o tome se radilo, o mulju i šašu i mutnoj vodi, sasvim me napustila. Osvrnuh se zadnji put prema kući: iz odaja gospođe Adore dopiralo je ono ćilibarsko svjetlo. Prvi put u životu bila sam sretna što je po mene došao veliki auto snažnih farova.

Trebalo je dočekati sljedeći dan. U tablete za spavanje nisam se mogla pouzdati. Morala sam potražiti neki restoran da me surva u san. Bacila sam torbu za plažu na krevet i spustila se u predvorje. Za kompjuterom je sad, protegnut, sjedio tip od jutros; jednu je ruku držao na tipkovnici, druga mu je visjela niz tijelo, a plava kosa, podrezana u visini brade, pala mu je preko lica. Ne digne pogled kad sam prolazila; umjesto toga ustane i uputi se nemarno prema televizoru koji je bio omotan najlonom, nov. Ali zato je, zlobno primijetih, njegova teretana pripadala boljoj prošlosti; za sve drugo morao bi se potruditi. Mogla sam ga do mile volje gledati. Lijeno je uklanjao najlon s televizora.

Turisti su šetali rivom. Pojela sam punjene lignje pa neku ribu pa palačinke s orasima. I još jedne.

Konobar je zamijetio da sam baš ogladnjela. Nasmiješih se kao da ne mogu govoriti punih usta, što on odmah dešifrira.

- A je, je... baš je nekako tužno. Pola će tih ljudi sutra otići. Za tjedan dana neće ovdje biti više nikoga... - glagoljio je. - Otok se vraća svom životu, svojim navikama...

Koji je ovo...?!

Ali zatim se nečeg sjeti, okrene se i donese na pladnju čašicu.

- Višnjevača. Kuća časti.

- Želite možda još jednu?

Vražji konobar.

Ujutro sam prvo primijetila da nema sunca, a kad sam skočila k prozoru, i da je trajekt u luci, pod mojim prozorom. Uskoro će krenuti.

- Plaćanje u kešu - reče vlasnik kad sam pružila karticu.

Znoj mu je natopio majicu, sklanjao je suncobrane s terase.

- Niste rekli da je u kešu... nemam sad.

- Pa, možemo se dogovoriti... - reče on drsko, drsko me odmjerivši. Ali ne, ne, nije tu bilo prave volje... stalno je pogledavao na terasu gdje se malac koji mu je pomagao mučio s teškim postoljima, ali ja svejedno osjetih kako me zahvaća uzbuđenje, krv mi je proključala na tom jednom jedinom mjestu u koje sam se sva pretvorila. Čekala sam... ali on uze moj ključ i ubaci ga u pretinac.

- Imate bankomat tu priko... - dobaci preko ramena.

- A trajekt? Samo što nije krenuo.

- Pa ide van u tri ure drugi - okrene mi sasvim leđa.

Platila sam bez riječi, on dovikne, *eo, eo*, onom malom vani, a ja otkotrljah svoj kofer iza pulta.

Tko nije proveo rujanski sivi dan u gradiću iz kojeg polaze trajekti, ne zna. Nitko nije spreman na tako mnogo istine. Čempresi su se uzdizali visoko, ne želeći imati išta sa mnom. Posjedila sam na klupi, zatim krenuh po kofer, u pansion.

Zjapio je betonskom prazninom, ali iz pokrajnje sobe, čija su vrata bila privučena, dopirali su zvuci koje je bilo nemoguće krivo protumačiti.

Gospođa Adora imala je zlatni nakit koji sam jučer vidjela, ali kosa joj je bila spuštena, u neredu. U sjeni koju je činila, vrat se doimao naboran crnim borama. Sjedila je na stolu, okrenuta mi poluprofilom, a vlasnik pansiona utiskivao se u nju svom snagom, kao da mu svaku poru zadovoljstvo buši poput crva. Ona se nije dospjela ni razodjenuti; haljina joj je bila nagužvana oko pasa. Jedna joj je velika, besplodna dojka s dugom, tamnom bradavicom ispala iz grudnjaka i on ju je uzimao u usta kako bi joj se približavao, a ispuštao između zubi kad se udaljavao od nje. Od toga je bradavica nabubrila, sjajna od sline i već zakrvavljena od njegovih zubi. Kapci su joj bili sklopljeni, jako tamno naplavljeni, pa se činilo da umjesto očiju ima rupe. Obula je sandale s potpeticom; nestvarno je širila noge primajući među njih sve one sunčane, samotne, nestrpljive ljetne dane koji su bili iza njih. Sva u naporu da se raširi, činilo se da se želi raspasti.

Odjednom, on joj čipku čarapa strgne s bedra i, kad joj iz grla iziđe režanje, on je podigne podavivši ruke ispod nje. Njegovo tijelo sasvim se umiri, a njeno se dizalo i spuštalo škрто i neumitno. Zatim su i ti pokreti prestali, a njezina prozirna čarapa koja se još držala oko koljena svlada i tu prepreku i počе kliziti prema stopalu kao da kreće u neki svoj samostalni, fini život.

DVADESET ŠESTA POSLIJERATNA GODINA

Njezina prva ljubav bila je žena. Kako drukčije opisati tugu koja je zastrla dvorište nakon što je otišla, nelijepo dvorište stambene zgrade po kojem su gmizale sjene oko garaža koje bi tada, na samom početku sedamdesetih, svaki vlasnik novog auta sklepa sam. Grčeve koji bi je savijali nakon što je trebalo poći „na zrak“ nakon pisanja zadaće. Neispavanost. Nenadoknadivost.

Nenadoknadivost.

Sjeća se svega, ali ne i dana kad je Lara otišla. Samo, odjednom, u nekad bizarno namještenu stanu Larinih roditelja živio je netko tuđ. Požutjele čipkaste zavjese, do sjaja izlizane narančaste navlake za fotelje, gramofon na kojem su odlučile naučiti francuski, *nous allons à la piscine...* bilo je to ono što je poslije mnogo puta sanjala.

Upoznale su se u osojnom dijelu dvorišta, osvojenog mahovinom, pričale, i Tamari se te večeri činilo da nema trenutka kad su počele ni kad će prestati. I, što je uopće radila dok nije nju znala...? Premda je prešla jedanaestu, a Lara dvanaestu, obje su se još igrale s lutkama. Ali htjele su i napisati roman, a svaki su tjedan započinjale novi. Nacrtale bi u školsku bilježnicu glavne likove, djevojčica dolazi u novi grad, u novu školu, sviđa se najzgodnijem dečku u razredu... Ispisale bi nekoliko stranica, prestalo bi im biti zanimljivo, pa su počinjale novi – djevojčica se seli u novi grad... Pisanje romana predložila je Lara. Obje su čitale mnogo knjiga, ali Lara je ponekad kupovala i „ljubavne romane“ na kiosku, koji se u Tamarin stan dotad nisu unosili. Tamara se jednog dana potužila na umor, glavobolju, i nije morala pisati zadaću, ali kad se sutradan ugnijezdila s *Lijepom Talijankom*, Talijankom s kioska, na kauč, otac nije mogao da ne protisne: „Kad je *Lijepa Talijanka...* ne boli glava.“ Na knjižice s kioska durio se kao malo dijete. Upadao je taj dan, kiseo i neutažen, u Tamarino čitanje sve dok nesretna Apeninka nije završila na stoliću u predsoblju, s kojeg će biti vraćena vlasnici Lari.

Pa su se vraćale svojim romanima. Lara je odmah rekla da su Tamarini romani bolji, crteži ljepši, njezini su bili, mrštila se, nekako kockasti. Nagovarala je Tamaru da crta više. Složile su se da bog ne postoji. Tamara je prvi put u životu zagrizla u nedozrelu, trpku voćku, ubranu krišom u susjedovu vrtu. Toga se bojala; srce joj je lupalo. Ali Lara je znala kako napraviti šator od deke i štapova, da ih ne vidi nitko iz zgrada koje su se uzdizale nad

dvorištem.

Larina majka ostavljala je kćeri pileće iznutrice da ih ispeče za ručak. Sitna, izrađena ženica s najlonskom maramom na kosi punoj sitnih kovrča „trajne“ pločnikom je brzala gledajući dolje, u stranu. Iznutrice su zagorijevale, kvrčile se na tavi postajući žilave poput gumenih loptica. Ponekad bi majci sasvim popustili živci.

- Proklet bio dan kad sam je poželjela! - krikнула bi u neurasteniji naglavce izvrnutog stana.

Išlo je to njezinu najmlađu kćer, Anastaziju, kojoj je trebalo kuhati, kupati je. Lara i Tamara pogledale bi se u nelagodi, iskradale iz stana, često u knjižnicu.

- Kako Jugoslavija? Kako partizani? - pitala bi Tamaru sijeda, ali još mlada knjižničarka pružajući ruku prema knjigama, ne dižući se sa stolca. - Kako tata? Jel politizira?

Tamara ništa nije razumjela, svejedno uostalom, imale su cilj: zavući se iza pulta i naći nešto slično Diderotovoj *Redovnici*. Čudne su stvari znale izroniti u knjižnici nad čijim su policama bdjele žene koje su zaboravljale da je Tamara ondje: iz čista mira i puna skarednih crteža počivala je tu De Sadeova *Justine*. Sakrila je knjigu dublje među sveske i drugi put dovela sa sobom Laru. Nije bilo opasnosti da knjižničarka ustane sa stolca.

U gradiću je bila velika kasarna. Nedjeljom popodne stanovnici nisu izlazili jer se govorilo da su na ulicama tad samo vojnici i kućne pomoćnice. U jednu su školu djecu slali domaći, u drugu oficiri. Njihove žene bile su „oficiruške“. Pile su kavu pred zgradom, iznijevši stolce, kao na selu; ponekad su zveckale iglama, štrikajući.

Tog ljeta kad su se upoznale Larin je otac, milicajac u gradskoj postaji, uvijek bio u proznojenoj košulji. Nije govorio kamo ide i kad će se vratiti. Došao bi kući iznenada, dok su se njih dvije igrale na deki na podu; svlačeći košulju, pokazivao je još mokriju potkošulju. Raširio bi se snažan miris cigareta i alkohola. U spavaćoj sobi bi u hlačama od uniforme zaspao.

Anastazija, u punoj raskoši svoga imena i duge kovrčave kose, igrala se sama u kinderbetu. „Ne laj, kučko!“ izgovorila je jednog dana razgovijetno. Čudovišno je rano naučila govoriti. Najstarija sestra, Ženja, skočila je da joj rukom zatvori usta, prestravljeno pogledavši oca. Ne bi se probudio. Kako i bi, zabavljen povazan tolikim poslovima, iznenadnim odlascima, tajnama...! Čak nije ni jeo kod kuće, pa je Tamari uvijek bilo čudno kako može biti tako

debeo da mu se tijelo, iznad nisko spalog pojasa uniforme, zajedno s pokretima prelijeva na sve strane.

Larin otac probudio bi se nakon tri-četiri sata sna, a onda bi mu preostalo samo da, gledajući u strop, trpi svoju napaćenu dušu. Nije više mogao zaspati. Dohvaćao se Tolstoja, Šolohova, Pasternaka. Jedan od plodova te lektire bila su imena njegovih triju kćeri. Ženja, Lara i Anastazija. Majka je navečer rijetko bila kod kuće – u tvornici čokolade radila je treću. Kad bi Lara ostala sama, Tamara bi kod nje prespavala. S nelagodom, bojala se da joj je u općem džumbusu dopao jastuk na koji je milicajac stavljao proćelavu, oznojenu glavu.

Sljedeće ljeto bile su gotovo odrasle: sasvim bezbrižne, činilo se Tamari, odlikašice, odlazile su na bazen, a Tamara je posuđivala Lari okrugle plastične naočale: toga ih se ljeta moralo imati. Lara to nije mogla. Jedva je i za te svoje romane s kioska imala novca. Valja reći, i Tamarina je odjeća bila skromna, povremeno za nju izvor prave patnje, ali Larina, ta dirljiva hrpica na dnu ormara, gmizavim sjajem slična prekrivačima za fotelje...!

- Moram malo srediti garderobu za jesen – najavljivala je ozbiljno Lara. Svega se toga sjećala Tamara, osim što je zauvijek zaboravila kako joj je, i kada, Lara rekla da će se odseliti još do kraja godine.

Što kad vam s dvanaest ode najbolja prijateljica? Tamara bi se, napisavši zadaću, mogla „ići igrati“. Igrati? Cijelo bi popodne, u nijemom bijesu, u bijesnoj tuzi, nabijala loptu u zid zgrade, dok joj se bolno purpurna, tanka koža rista pretvarala u ranu. Plakala je u osojnom dijelu dvorišta. Nema, ionako, nikog da je vidi. Dopisivanje je životni događaj: dugo pismo, crteži, ulijepljene slike iz časopisa, umetnute fotografije, bomboni, žvake. Djevojčica se seli u novi grad... Pismo putuje danima. I svako je bol, jer Tamara zna da u Larinu susjedstvu postoji Zorica, crnka u majici s dekolteom, i lijepa Maša koja zna peći kolače i... ponekad ih Lara u pismu spomene.

Kad su je roditelji prvi put dovezli u ljetni posjet Lari, u gradić na ravnom istoku države, prepoznala je požutjele zastore: sad su zakrivali nešto nalik na ostakljenu verandu. U dvorištu – pumpa za vodu, „čardak“ na koji se valjalo popeti drvenim stepenicama i ući u hrpu kukuruza, a u dnu dvorišta drvena kućica. Otvorivši vrata, Tamara ugleda užarenu rupu oko koje su mahnitale muhe.

- A, tu se naš Rade zavukao – izgovori Tamarin otac, izletjelo mu, jer odmah zašuti, ali

osjetila je ironiju u tim riječima, nije shvaćala zašto, ali nije se ni pitala jer ugledala je dječje plavokosu Larinu glavu, Laru, tanku, neizmijenjenu, bez osmijeha, iza stakla. Bilo je ironije, pa i zamjeranja, u očevoj primjedbi, shvatila je kasnije, jer Tamarin je otac svoje bitke vodio bez pomoći milicije, ali do kraja: bitke unaprijed izgubljene. Kuća je lelujala staklenom verandom i rasušenom drveninom. Tužni arhaizam: konačno je pristajala imenima sestara.

- Što si ti mala tako antipatična, a? - upitao ju je prištav momak na biciklu s kojim ju je Lara upoznala. Povukla ju je da odu, ali on se poveze za njima. - Sram te, pa se smeješ? Misliš da si lepa?

A što je bilo lijepo? Život u gradiću na Dunavu, pod zvonicima, zasjenjen krupnim krošnjama. Tek cijeli dan zujali su potihlo, iz zasjede, čekajući večer, komarci žedni njihove uzrujane krvi pune ljubavi, čežnje, straha od rastanka. U Brankovoj bašči rojili su se kao u paleozoiku. Otamo bi došle kući već raščesana tijela. To je komarce dodatno nadraživalo u večernjoj erekciji, pijanstvu krvi: bili su jači od nosoroga. Pao bi tada, kao veo, visoki pjev komaraca na uličice, dvorišta, male bašče u kojima su ležale bundeve, u zastakljenu verandu s kaučom u kojoj su spavale. U tmini, bila je to čipka kroz čije su žilice Lara i Tamara tekle jedna u drugu. U nesnosnim noćima rađalo se sestrinstvo krvi. Ili je bilo nešto seksualno u grimizu koji se, ovijen prozirnom opnom, zariva u kožu još sasvim dječju?

Ujutro bi komarce zamijenile muhe. Lagane, male, motale su se oko ušiju i nosnica kao da traže još toplije mjesto. Opsjedale su ljetnu kuhinju, bivšu garažu, padale u tanjure razrijeđene juhe zvane francuska. Grabile su tankim nožicama i neke bi od njih Lara i Tamara izbavile iz tanjura, druge su se predavale jušnoj smrti. Tamara je s mukom gutala.

- Evo joj njena Srbija! - odgurnula bi Lara tanjur. Da, želja koja je jednog dana prenula Larinu majku da odviše i prema naprijed uperi uvijek ustranu zavijenu i spuštenu glavu i otad je nije napuštala - da se presele u Srbiju - bila je uslišana. Ali i tu je, opet, svakoga dana trčala na posao, ali ponekad bi je Tamara vidjela i kako navrat-nanos reže krastavce i paradajz za veliku zdjelu salate, dodavala je uz to plastični kanistar vina nad kojim se skupljalo milicajčevo muško društvo.

Gledale su u kinu film *Cabaret*; poslije su svake noći plesale ulicama. Lari je mjesna krojačica sašila dvije haljine, milicajac je procijenio da su prekratke.

- Žandar...! - durila se Lara.

- Milicajac! - donijela je škare.

- Sremac! - kvrcale su škare.

Sljedećeg ljeta išle su s Larinim dečkom na dunavsku plažu, ali najviše su lutale, krišom, posvuda, razmicale šaš na riječnoj obali i sjedale u lagane čamce.

- Zašto njakate i drkate čamce? - ukaza se u sumraku muški lik.

Radnja iza riječi bila im je nepoznata.

- Ne idite više onamo! - zapovjedi Tamarin otac kad mu je telefonirala.

Tamarino ljeto prestajalo je onog dana kad bi se vratila kući. U tami sobe pisala je dnevnik. Krvno srodstvo uzalud se dozivalo venama. Mislila je i na Zoricu, curu onog prištavog, i na Mašu.

Utjehe nije bilo, a nije ju ni tražila.

Kad je Lara sljedećeg ljeta došla k Tamari, stanom je zavládala nervoza, brazda među očima, pogledi koji se prave da nisu značajni, šapat.

- Ali Lara je žena! - izgovorila je majka, kao da im to svima prijeti. Smeta joj što ima duge lakirane nokte i nosi grudnjak? A zaprepastilo ju je kad je na stolicu u dnevnoj sobi, prekrivenom uštirkanim „miljeom“, ostavila najlonsku vrećicu sa šminkom i kraj toga bijelu krpu za skidanje maskare i pudera. Tamara je znala da je Lara morala uložiti puno truda da šminku skupi, nađe u kući bijelu meku krpu koju će prije polaska iskuhati.

- I, kakva je to krpa...? - majčino lice prekrije gađenje, kao da je namijenjena nekom posebno opscenom zahvatu. Tamara nije mogla zamisliti kakvom.

- I taj Ludvig s kojim su je vidjeli da ulazi u našu zgradu! U zgradu! Pa to je Irmin dečko! Kćeri naših susjeda!

- Očito nije - drzne se Tamara. Greške, nepopravljive greške, prijekori, i najstrašnije, nije više imala vremena pročitati dvadeset stranica Marcusea dnevno, čak ni Fromma...! Ocu je to davalo izraz uvrijeđenog djeteta, hodao je po stanu ušiljenih usta, Tamara ga je strijeljala pogledom.

- Čula sam danas u gradu, priča se da ti znaš stvari o kojima tvoje vršnjakinje pojma nemaju! - reče uzrujano majka.

- Tko kaže?

- Nije važno...! Svi!

- Onda, baš me briga! - okuraži se Tamara.

- Ma slušaj, ti... Kažu mame... tvojih školskih kolegica! - zagrcne se majka. - Pitala sam je li to nešto intimno? Pa da, je, kažu... Reci, što je to?

- Valjda one znaju... - digne glavu Tamara. Čini joj se da u majčinu glasu čuje voajerski prizvuk.

O, mali grade! Ti pružaš svojim stanovnicima slasti što ih nijedan pariški bulevar ni kazalište ne mogu, šuškanje nad šalicama kave, zgražanje nad sladoledom, u sumrak.

Lara je ostavila Ludviga i upoznala nekog vojnika - sjetimo se sad omražene kasarne - i počela se s njim šetati gradom; jednom je natuknula Tamari „da on ima jednog druga, koji bi...“, a Tamara se prestravila, ne, ne...! Ali možda samo zato što joj još nisu narasle grudi.

Što je bilo na kraju? Zapravo, još nije kraj, Lara je napisala pismo - još se priče o vojniku nisu ni stišale - u kojem najavljuje svoj dolazak za novogodišnje praznike. S prijateljicom. Pozvana je na jedan doček, odsjest će kod Tamare. Tamara je poželjela da bog postoji, da na grad pošalje meteor, da šetalište Kalvarija eruptira, jer na Staru godinu heklani stolnjak stajao je na stolicu pod kutom od 45 stupnjeva zagrižljivije nego inače, pekli su se kolači, pile i prasetina, a majčino spremanje za doček počelo bi nakon što bi oprala posuđe, kuhinju i još jednom obrisala prašinu. Tamara se ne usudi reći majci što je Lara naumila, a ne usudi se ni odbiti Laru, iako osjeća da njen dolazak nije u redu. Ali bog ne postoji. Pa joj nije preostalo drugo nego da odglumi iznenađenje kad su se njih dvije pojavile na vratima na Staru godinu. A na samu Novu godinu prijepodne tata je kupio Lari i prijateljici karte za povratak. Sljedećeg su dana, na minus tri Celzijeva stupnja, roditelji odveli Tamaru na svoju stazu na Papuku i ondje joj ukazali zašto je druženje s Larom za nju loše.

- Ona je žena - ponavljala je majka, a Tamara je popustila u školi.

A i njihova budućnost postajala je mnogo kompliciranija, jer Larinu je majku opet prenulo, začula je onaj glas koji ju je mamio još dublje u Srbiju. I obitelj se opet pomirila s odlaskom, skrasivši se sad tako duboko da se dublje moglo još samo u željama i snovima. Na fotografiji Larina mala kći stoji uz bunar na dvorištu. Milicajac je (zamisli to! - piše Lara) postao veliki zavodnik. Laru veseli kupanje u Moravi i pravljenje slatkog. Onog dana na Papuku, kad je

dala roditeljima neka obećanja – iako, sve skupa nije moralo biti tako dramatično, jer Tamara je osjećala da Laru više neće vidjeti – stidjela se baš toliko koliko joj je bilo i svojevrsno olakšanje. Na pisma je rijetko odgovarala, a Lara joj je prestala pisati.

Prošla su desetljeća. Jednog dana Lara je pronašla Tamaru preko adrese njezinih roditelja, a u majčinu glasu, dok joj to javlja, osjeća zabrinutost i strah. Lara predlaže da se nastave dopisivati, onim istim dugim pismima u koja su lijepile slike i crtale. „Paketopisma“, tako su ih djetinjasto zvale. Tamara se zamislila nad prijedlogom i pitala se što nije u redu s Larom; obećala joj je često telefonirati jer pisanja joj je, zbog posla, preko glave. Lara je doista pisala; opisala je svoj život posljednjih desetljeća i Tamara je osjetila poriv da majci kaže kako je ona, Tamara, njezina kći, ta koja se dvaput razvela, potrošila dvaput više novca nego što ga je zaradila, i da nije ona ta koja ima troje djece s istim mužem, nego Lara... ali majka je stara, i Tamara je štedi nepotrebnih rasprava, a majka nastavlja zvati nju i njezina sina svaki dan na ručak. Često joj se čini da se njezini roditelji upravo odupiru umiranju jer se boje ostaviti je samu na ovom svijetu, nju, Tamaru, još više sina joj, a opet zbog nje, Tamare. Lara nakon dva pisma prestaje pisati, Tamara nazivati.

Tamaru je probudio telefon. Prepoznala je Larin glas, iako je prošlo još nekoliko godina. Srce joj je jako zalupalo.

– Htela sam da pitam gde mogu da nađem... – i rekla je Lara naslov dviju knjiga koje je Tamara objavila, i Tamara je bila ispunjena srećom do vrha, jedva je disala, sutra ću ti poslati.

Nakon tri dana svako obećanje Tamari postaje teret, nervira je, i skoro da je kriv onaj kome ga je dala.

Prošla su dva mjeseca. Knjige nije poslala.

Ne da joj se.

I sad zbilja kraj. Tamara je pronašla Laru na Facebooku: tu razmjenjuje poruke s prijateljicama i citira *new age* misli. Pošalje joj rođendansku čestitku, Lara ne odgovori, a ubrzo zatim fotografija ćelavca u sjedu lotosova cvijeta, praćena rečenicom sa sajta mudremisli.com, postaje zadnja na profilu. Mnogo prijatelja čestitalo je Lari rođendan, ali nikome nije odgovorila.

PROKLETA LUKŠIJA

Majka je protisnula gumb kroz rupicu na roza kostimiću što joj je podiglo grudi.

Majka je, ponekad, nepotrebno, znala reći nešto naizgled razumno, ali Katja bi se zgrbila od riječi koje su zvonile u njoj na uzbunu. Ili bi sišla u dvorište, spuštajući noge na visoke potpetice, i stala ljubiti Katju po kosi. Pažnja bi pripala majci. To je bila majka.

- Kiša... - rekla je sad, vidjevši kroz otvoren prozor da dolje, u dvorištu, stoji djevojčica. - Ano, možeš ti Katju malo pričuvati...

Bila je Ana s dugim prvim „a“, po starinski, slavonski, koju godinu od Katje starija. Pogleda prema prozoru, kimne i na trenutak su joj se mogli vidjeti pocrnjeli zubi.

Kiša neće padati, znala je Katja. Zašto bi, inače, majka obula tako otvorene sandale i uzela bajnu torbicu, bijelu, heklanu, koja se zakopčavala bijelim gumbom kao malinom?

Ana je imala crnu kosu čiji se miris širio sve do Katje koja se sad držala iza nje, daleko koliko je mogla, dok su stajale pred vratima kućerka.

Ana je imala u ruci ključ.

Kroz kosu provirivalo joj je tjeme; koža lica, znala je Katja, bila joj je prljavo bijela, s crnim točkicama koje bi se često zacrvenjele, govorila je „iskati“ i, općenito, stalno je nešto „iskala“, iskala vidjeti igračku „iz tvoje ruke“, krušku s kojom je Katja izišla u dvorište i bila je neka tajna, tajna oko njenog oca, koji se nikad nije pojavio...! Majka je tek tolerirala, nikako odobravala, što Katja provodi vrijeme s njom. I kako sad odjednom...? Nekoliko puta otac se obrecnuo: „Zar ti nisam rekao da ne ideš dolje?“

Ali kako, kako, kad je u velikom dvorištu bio kamion prepušten osipanju, s upravljačem i sjedalima kroz koja su probijali federi? Ponekad bi zatekla stakla iznutra zamračena kartonom, odrasli koji su se tu motali su si namigivali, a ponekad bi i oni, djeca, uvukavši se unutra, to učinili. Zamračili... i nitko nije znao što su unutra radili. Jednom-dvaput dnevno iz Anina se kućerka iznosila puna kanta, i nakon što bi je ispraznili u tanko iskopan kanalić, od njega bi nadro miris. Katja je paralizirana udisala, a zatim postidjena otrčala pod svoje prozore.

Bio je tu žicom ograđen kut u kojem su po nečisti nabadale kokoši na tankim, perutavim nogama. Kad su ih puštali u dvorište, po njemu su se kretale lukavo i drčno, kao uostalom i sama Ana.

A sad se Ana, grebajući ključem po bravi, vrati onome o čemu je rado raspredala, kako je došlo vrijeme „zamjene stanova“, jer u njihovoj zemlji svi ljudi moraju biti ravnopravni. Katja bi se uvukla u sebe, jer čula je u roditeljskom domu da su svi ljudi jednaki, a u to sigurno ulazi i to da se ona i mama i tata jednom isele iz nevelikog, ali lijepog stana na drugom katu kako bi se u nj uselili drugi, siromašni, ali zar će baš nju, Katju, zapasti da jednom živi tu, kod Kolićevih?

- I kakoj ti to ime? - otresla bi se usput Ana.

- Od bak... bake - zagrcnula bi se Katja pogledom prateći patuljaste kokoši, jer i takvih je bilo, divlje obraslih perjem i divlje naravi: zalijetale su se na svakog i ljuto ključale, i u tim skokovima dizale se do prozora kućerka.

Tu je Ana živjela s majkom, sestričnom, ujacima, a onda i sasvim mladom djevojkom koja je nosila kričavu žutu kosu, sitnu žutu minicu, na podlaktici zbrčkano tetovirano ime mršavog zgodnog Anina ujaka i Katja ju je vrebala s prozora kad bi predvečer s tim ujakom izlazila, drska hoda, drska pogleda.

Jednom, nagnuvši se na prozor da udahne noćni zrak, majka pogleda dolje pa se brzo uspravi, to netko... netko povraća, reče s uzdrhtalim, promuklim gađenjem, i doista, u mraku se u kutu dvorišta naslućivalo komešanje. „Makni se, Katja, s prozora“, ubrza majka, ali sama ostade gdje je bila, pa je i Katja oklijevala. „Nisi me čula?“ reče majka razdraženo, a obrazi joj se podliše krvlju. Danima poslije Katja je gledala prema tom strašnom mjestu, tražeći izdajničke tragove, posljedicu sramnog stanja u kojem čovjek gubi razum, grči se i trza. Gledala je onamo hladno, stisnutih kapaka, netremice.

Ali sad je sav vidokrug bio obasjan kao iz velike visine, a i zelenim svjetlom lišća breza preko puta. No, majka je ostavila Katju „na čuvanje“, a Ana je odavno za njima zaključala vrata graktave brave.

* * *

- Ne pada.

Ana je šutjela.

- Ne pada.

Ana je gladila rese pokrivača na krevetu. Svaki put kad bi se pomakla, iz kreveta je zapuhivao vonj.

Vonj vode iz kante koja se izlivala u kanalić. Vonj ohlađene sapunice u lavoru u kojem je, tko zna koja po redu, morala oprati ruke. Možda i nakon Anine bake, starice poput svežnja u obliku kifle, s crnom bezubom maramom na glavi, opasane crnom pregačom s mrljama kakvih nije bilo na majčinima.

- Nemoš van. Tvoja j' mama rekla da te moram čuvat - ponovi Ana, a za njom je puzao i klizavi prekrivač.

- A što j' slipav - prizna zadovoljno Ana.

- Ne pada - proguta suze Katja.

Ništa nisu radile. Ničega se nisu igrale. Ana je čuvala Katju. Katja je kroz prozorčić, ne veći od garava lonca, vidjela kako na slobodi prolaze cestom ljudi i kako velika lokva, koja se gotovo nikad nije sušila, raznobojno sjaji od masti koju su u nju ispuštali kamioni.

I gdje je dosad majka? Majka s torbicom koja se zakopčavala bijelom malinom kojoj Katji nije bio dopušten pristup, jer se malina prljala od ljepljivih, žarkih Katjinih prstiju. Sve je to postojalo, daleko od Katje. Zašto je majka nije povela?

- Znam, vodle ste Robija pišat - prozbori Ana.

- Nismo... - slaže brzo Katja.

- Ti i ona... ona... s prvog kata, juče - pokaže Ana hrapave zube.

Voditi „pišati“ značilo je da dječaka dvije-tri godine mlađeg odvedu u podrum njihove zgrade i skinu mu gaćice. Dječak sigurno nije mogao svako malo napraviti ispod sebe lokvicu, ali ionako su ga vodile zato da ga diraju gdje ne bi smjele, i ne bi bilo dobro kad bi majka to doznala.

- Pada - objavi Ana, a nekoliko sitnih kapi promakne iza prozora.

Katja nije rekla „ne pada“, jer to više ništa nije značilo. Ana je držala skupljene dlanove na stolu, kao odrasla, kao stara osoba.

Iz škole se vratila sestrična Jasna. Ana i Jasna, dva imena njezina djetinjstva. Bez riječi Jasna uze iz kredenca smotuljak, razmota ga, odbaci papirić, odlomi komadić nečega i stade žvakati, ne prišavši laboru u kojem je vrila vještičja pjena vode „za ruke“.

Ana se prene, dosjeti:

– Saćmo jest. Večerat...

I možda je baš tada, kad je Katja povratila po kredencu i otomanu, ne okusivši hrane, ili kad joj je Ana već donijela krpu da ih obriše – *fff, što j’* žabava, pružila je Katji dronjak – majka zazvala s prozora.

Sami završetak, kraj tog događaja, zauvijek se gubi sjećanju, kako to često biva u danima i s događajima koje nikad nećemo zaboraviti. Koji nam cijeli život, neočekivani, u blago popodne i odavno bezopasni, iskrsavaju u sjećanju. Jer događaj je bezopasan, ali sjećanje je bez kraja i konca.

Dvorišni se život nastavljao, odrasli su rano ustajali i išli na posao, Ana je opet imala „same jedinice“, ali nije marila. Svake je nedjelje išla na gradilište, „gradnju“, jer obitelj je počela graditi kuću, a Katja je ostajala sama u pregorenom dvorištu. Stara Količka bi izišla samo da prolije vodu ili da, poneke nedjelje, kuhačom potapa kuhinjske krpe koje su se namakale u mutnoj vodi, u drvenom koritu podignutom na stolac.

– Prokleta lukšija... – poslovala je, dok joj se brada dizala i spuštala. – Dabila prokleta...

Jedne takve nedjelje Katja ju je promatrala, nakošena tijela i jedne noge ovijene oko druge.

– Šta glelaš? Oš prat? – zavalja odjednom stara, a Katji mršavi udovi zaplesashe, priđe koritu i spusti naglo u nj obje ruke. Možda zbog pravednosti koja još nije zavládala svijetom, pa je Katja i dalje stanovala u majčinom rukom uređenu stanu, a toliko djece pati...! ona je prala i prala. Možda zbog sluzavih čvorića koje bi našla u krpi i stiskala između palca i kažiprsta dok se ne bi razdvojili u žilice ili zbog tog kiselog koje je premetala u ustima, a možda i zato što je znala da će se majka kad-tad pojaviti na prozoru, naljutiti se, kao što se Katja ljutila i tresla sjedeći na Aninom otomanu... Katja je prala i prala.

Stara ju je hrabrila.

- Katja, šta ti to radiš...? - vikne majka, preglasno za nju, pa tiše: - Pereš krpe?

Znala je majka što znači prati pasje krpe.

I onda: - Meni je Ivana došla reći da ti... nešto radiš...

Ivana je bila susjeda s kata. Njena djeca nisu silazila u dvorište.

- Pa da - digne bradu stara - ma to še ne treba ni iškuhavat, ih, kak je to ona ljepo oprala, ljepo oprala... prokleta lukšija... hhh - zaškripi. Majka je stajala na prozoru još neko vrijeme, sad bez želje da svraća na sebe pozornost, uostalom, na dvorištu više nije bilo ni stare, utekla je s vražjeg sunca.

Majka je pozva na ručak i Katja još jednom prijeđe preko cijelog dvorišta. Spuštene glave. Stisnutih trepavica. Raširenih ruku, jer rifljača - rifljača! - našuljala joj je pazuha. Nedjeljom su Katja i mama često ručale same, s malo riječi, jer otac bi već subotom otišao u ribolov, spavao pod drvetom i drugi dan donosio Katji pastrve s crvenim točkicama omotane u lišće. Vriska bi počela kad je valjalo poći na popodnevni počinak.

Ali te nedjelje Katja jedva dočeka da joj majka pokaže vrata spavaće sobe. U glavi joj se ljuljalo zeleno blato, a onda se sudarale i tresle one riječi, riječi koje je često u sebi ponavljala, „pas tablete“, kojih je, govorilo se, majka pila po dvadeset, u bolničkom krevetu, i „kaverne“, i „otvorene kaverne“, koje su gotovo ubile mladu majku, daleko od sela u kojem je odrasla i vjetar kosio tvrde krunice različka. I ne može više Katja...! Ne, nikako, neće baš Katja biti ta zbog koje će se te strašne, naherene riječi ponovo čuti! Legne, luda od ljubavi prema majci i njezinu iscjeljenju.

Nije mogla zaspati. Nikad nije mogla zaspati. Počinak su bile muke Isusove. Ali nije se micala, jer je majci, koja je ležala kraj nje, san bio što i tablete nekad. Tek kad su Katji noge jako utrnule stade ih sitno pomicati, a kad nemir u njima postade neizdrživ, ona ih naglo ispruži, jer bila je dijete. Majka okrene prema njoj male, lijepe, od prvog sna napućene usne.

- Šta se vrtiš...? Prkosiš? Hoćeš tuđe krpe prat?

Katja je na to čvrsto stisnula oči, pa je tako i napustila ovaj svijet, jer bila je dijete, a kad se probudila, čula je kako majka u kuhinji vadi iz kredenca suđe za večeru. Iz donjeg pretinca metalno, iz gornjeg staklo. Oba je pretinca redovito praznila i sve iz njih prala, pa bi i takvo priprosto staklo kakvo je imala Katjina majka često bljesnulo kao kristal.

PRAVILA SKITNJE

- Pazi, Sonja - rekla je majka - u Selu možeš i zaglaviti.

Majčin glas je razdražljiv, hladan; opet Sonja zadaje nevolje.

Sonja nije rekla ništa, jer, da, doista je moguće da u vremenu mobitela, u vremenu kad cestama, pa i onima kroz slavonska sela, prolaze automobili, drndaju traktori, u doba godine u kojem i u pola deset navečer vlada tek proziran sumrak, žena ostane zatočena noću u selu dvadesetak kilometara udaljenom od gradića. Zato što vikendom, ima tome koja godina, ne vozi više nijedan autobus koji bi je onamo vratio. Ne vozi, zapravo, nikakav autobus. Pripada prošlosti.

Moguće je, nije li?

IZNUTRICE

Majčin odnos prema selu u kojemu je rođena i živjela desetak godina, prije nego što je pošla u gimnaziju u P., maturirala, zaposlila se, udala i rodila Sonju, bio je prožet nevoljkim emocijama, složenim, povremeno uzvrtloženim, ali i potpuno banalnim. Ne prečesto, posjećivala je svoju majku, Sonjinu baku, od mladih dana udovicu, tvrdu i marljivu ženu koja bi se i sama iz dubine duše začudila kad bi je tko obišao, čak i rođena kći. Ore se, kosi se, prevrće se sijeno, peče rakija, mete zemljani pod kuće, poji marva vodom iz bunara, čisti se balega; o kirvaju Selo pije, o karminama pije; kolju se kokoši, pušta krv, tupom se stranom sjekire zabija ekser u tarabu. Propao je krov na sjeniku u kojem su davno, kad majka bijaše djevojčica u istanjenoj haljinici, spavali vojnici, a ujutro su se brijali gledajući se u ogledalce okačeno o granu trešnje; neće ga popravljati jer nemaju zašto. Pa... sve je u redu. U ranu zimu u dvorištu se odvija klanje. Skupe se tetke, bake i nećaci, a majci se valjda čini da su oči cijelog sela i rodbine u nju uprte, pa prije polaska iz P. kaže Sonji i tati: „Sad pazite kako ćete se ponašati prema meni... ja sam na Selo posebno osjetljiva.“ Sonja se ne sjeća da su njih dvoje majku ondje pogledali i čudno, a kamoli prijeko, ali bolje je držati se od svega podalje. Stoga je najčešće pomagala nekoj staroj ženi ispirati svinjska crijeva, a ova bi krezubo mijesila: „Lipo ti to, lipo ti to privrćeš.“ Ili je kružila štapom, nalazeći začudne ritmove, po kotlu u kojem se otapalo salo za mast. „Uvijek je blijeda, ništa ne jede“, zdvajala

je majka nad Sonjinim likom zgrbljenim nad kotlom, iako se djevojčici nije činilo da je to ono što najviše, ako uopće, zanima seoske žene s kojima bi majka načas zastala da se odmori, dok su seoska djeca, valjda debela i rumena, živjela uzbudljivo klanje među noževima, flajšmašinama i tanjurima s friško kuhanim iznutricama. I onda... trezvena je to kuća, pa u doba dana kad one druge upadaju u zamku teških, višednevnih pijanstava, njihovo je klanje završeno i počinje večera... muko moja. *Ne oblizuj praznu žlicu. Samo vodu pije... a ni zalogaja. Kud sad gledaš?* Bilo je pokušaja da Sonja provede nekoliko ljetnih dana u selu... davno. Bila je curica u plastičnim sandalama. Roditelji bi je dovezli, pozdravili se s njom, a sljedećeg dana Sonja bi se vratila autobusom kući. Jednom je, dolazeći, pred njihovom zgradom ugledala majku kako u laganom kostimiću polazi na neki sprovod. „A, bože!“ zaprepasti je Sonjino ublijedjelo lice. „Što ću ja s tim djetetom, što ću ja s tobom?“

Sonja je u Selu bila jednom ili dvaput u tri posljednja desetljeća, a u P., svoj rodni grad, nije otišla nijednom. Njen se odnos prema mladim danima, nikad uvjerljiv, sasvim otopio u svakodnevnim nesnalaženjima, strastima koje ju obezglavljuju, a bolesti dolaze.

NEOPISIVO DEBELA ŽENA ZA VOLANOM TRAKTORA

Ali, sad Sonja hoda prema Selu. Cesta je ravna poput svijeće, lagano se uzdiže prema Papuku, ponegdje uleknuta, prati valove polja koji je okružuju. Živog bića, naravno, ima, u autu ili na traktoru, u polju. Tu i tamo. Nedjelja je, ali s *božjom pomoći* seljaci i nedjeljom rade, kad drukčije ne ide. Nikome od njih Sonja nije dužna pogleda, pa valjda zato rado podiže oči i ruku s razigranim prstima na pozdrav. I sve šuti, možda tek tiho prede, šušti krošnja, mrmori podzemlje. Polja pod kukuruzom čekaju Sonjin pogled, i ona gleda.

Bliješti njezina bijela haljina.

Pozdravlja ženu za volanom traktora koji silazi iz Sela, nezamislivo debelu ženu crvenog nosa i crvene kose. Žena ne odzdravlja, bog je blagoslovio. Uхватила je ravnotežu na starom traktoru koji pod njom drhti kao igračka, vozi ponosno, uprta o volan.* Sjedi uspravno, raširenih očiju, svojstveno onima koji su malo popili, tako malo da nema smisla da to itko primijeti. Uspravne su i topole uz put i kukuruz i vinova loza. Polegao je samo starinski korov, izbacio sitne cvjetice. Sonja je podigla ruku na pozdrav baš tamo gdje je tlo valovito, kod Spahijskih vrata.

NAUM

Kad se, dakle, Sonjin jako ostarjeli otac prije nekoliko dana vratio iz bolnice, ona je izvela nešto dotad nezamislivo. Otac je bio u bolnici zbog rutinske operacije, ali, tražeći noću, u mraku, toalet – sam samcat – on je pao; tvrdio je da je zvonio, ali nitko ga od osoblja nije čuo. Prsti su mu virili iz gipsa ljubičasto-smeđi, kao da tatino tijelo traži put natrag, k zemlji. Navrat-nanos, samo daj! S gipsom otac ne može voziti i Sonja priopćava da će u P., autobusom, poći sama: uzet će tjedan godišnjeg i ove će godine ona na grobovima zapaliti svijeće. To inače uvijek rade roditelji.

Možda nije ni Sonji sasvim jasno zašto, ali sad sigurno želi vidjeti ono što dugo nije: prozore zgrade u kojoj je odrasla, usamljene topole na putu prema Selu. A koliko se tek pitanja roji u majčinoj glavi! Sonjina objašnjenja zvuče razumno, ali majka nije toliko dobra u slušanju koliko je usrdna u nagađanju. Želi razotkriti ono što netko ne želi reći. Ovaj put Sonja ne skriva ništa, a i baš je briga, i majka se mora zadovoljiti time da je eto vrijeme da Sonja sama krene: prabaki, njenoj majci, nije bila na pogrebu, niti ikad poslije na grobu, i prošle su već tri godine otkako taj grob šuti pod Papukom, a ono malo preostale rodbine vrti glavom. I sama je majka to jednom napomenula. A ima i drugih... grobova. Kako je, na kraju, Sonjina ideja da ode u P. i u Selo među roditeljima protumačena, to ona ne zna. Do nje dopire tek pouka da u Selu može „zaglaviti“. No, rekla je da ide, i popodne otputovala. I sjetila se opet prošlih vremena, ljetnih dugih dana i odlazaka u knjižnicu i na obližnji bazen.

SUMORNA ASIMETRIJA

I tako je hodala po P.-u, gradiću koji je dražestan, dražestan barokni gradić, njen rodni grad. Crkve, velika zgrada biskupije, župni dvor i samostan bliještali su visinama i pročeljima, u duhu vremena. Volte Trga u boji svježe kremšnite; lončanicama ukrašena okna; kafići. Tu su i one kuće čije prozore zastiru zavjese nikad navučene dokraja; uvijek negdje ostaje okomita, crna pruga stakla. Staklo brani pogled u unutrašnjost više nego gusta zavjesa. I rolete su spuštene kako koja i ta je asimetrija najsumornija od svega. U zaraslim se ružičnjacima crveni preživjela cvjetna glavica. I cvijet je na prodaju, jer vlasnici već žive u Irskoj, Njemačkoj. To se zna; tek krezuba zakrivenost prozora ostaje za Sonju enigma. Vozeći se u P., vidjela je prvi put i sela kroz koja su protutnjale bitke ratnih devedesetih. Protutnjale, ima tu desetljeća, a ostali su ruševni zidovi kroz čije otvore raste drveće koje se sad, početkom ljeta, veseli i nijemo podvriskuje i pjeva bujnim zelenilom Slavonije. Kuće

stanovnika koji su otišli u posljednje dvijetri godine nemaju potrebu otpjevati išta. Na klupici koja gleda na ulicu sjedi staro čeljade, kao i oduvijek, ali sad i sa željom da vidi živog čovjeka kako se vozi autobusom.

PRAVILA SKITNJE

Ali nije o tome razmišljala dok je sjedala u kafiće rodnoga grada; imala je bijelu haljinu kakvu žene u P.-u ne nose i oslovljavali su je „gospođom“, prinosili upaljač njezinoj cigareti. Voljela se zagledati u lijepu, nikako raskošnu kuću, skrovitu, to je prava riječ, zamisliti kako u njoj živi s nekim koga voli, tko voli nju, ali kad bi trebalo zamisliti sadržaj toga života, nije išlo. Radila je Sonja nešto što joj je u zadnje vrijeme baš dobro išlo: skitala se. Koliko god ljudi na ulici bilo, ona je sama. Nikom riječ dužna. Dogodilo bi se tako i u Zagrebu da oko podneva iziđe iz stana, morala bi nešto obaviti, ali onda bi je ulice vukle, usput bi nešto ukrala, čokoladicu koju bi odmah pojela, oslikanu kutijicu u koju bi odlučila pohranjivati s odjeće otpale gumbe, koje će jednoga dana prišiti, a zatim bi na to zaboravila i hodala dalje, dalje. A sad je prolazila rodnim gradom, uvirala u ulice, a one nisu pružale otpor. Ako zazvoni mobitel, neće se odazvati, u slasti *nemoranja* sve je bilo podatno, jestivo, živo obojeno, vidjela je svoju školu, knjižnicu i visoku terasu na koju su ona i njezin srednjoškolski dečko donijeli kartonske kutije i ondje proveli noć.

PLAVA RUŽA SMRTI

Tu i tamo bi se, doduše, upitala od čega sve to živi i pokreće se i hrani se. Najčešći dućani bili su oni s turskom odjećom na koju su bile nalijepljene etikete *Made in Italy*, *gift-šopovi*, cvjećarnice s plastičnim cvijećem. Podsjetilo ju je na pjesmu *Mama Huanita*. Valjda zato što joj se uz pjesmu, čije bi naricanje kroz nečiji prozor doprlo do nje dok je kao dijete čučala u dvorištu, miješajući blato grančicom, uvijek priviđala mrtva žena posuta cvijećem. Sad, groblja su bila puna plastičnog cvijeća, jer malo je potomaka pokopanih u P. i dalje tu živjelo. Polagali su plavo i bijelo plastično grobljansko cvijeće na kamen, u dnu se duše nadajući da će potrajati barem koliko je i njima samima trajanja namijenjeno. Koliko je *red*. Dakle, obišla je groblja. Katoličko, pravoslavno, postajala trenutak, uguravši u glavu neko sjećanje. Kad bi pomislila na svoje mrtve, najčešće je to bilo o nerješivo zakočenoj komunikaciji s njima dok su bili živi. Teško je očekivati da s one strane postanu pričljiviji. Uvijek se čudila onima koji su imali živaca slušati priče starih, o onome što je bilo još starije.

SUBOTA PRIJEPODNE

Kao i svagdje, stanovnici P.-a izlazili su najbolje odjeveni; radovanje kavi, viđenju, sretanju ovog i onog, sitnoj kupnji. Tu je i pijac, tu je i Sonja, koja u nosnice uvlači kiselkast mliječni miris koji se nimalo nije promijenio od njezina djetinjstva.

- Vani sam, mama.

Jer zazvonio je mobitel.

- Bila sam na pijacu. Zbog lampiona. Bila sam na groblju, zato.

- Našla si grob? To ti je malo desno od crkvice, onako u brdo...

- Bila sam već, mama.

- Više na zapad, blizu grobnice Šturmovih... Znaš gdje su Šturmovi?

TO JE BILO NA ULICI

Hoda dalje. U zgradi u kojoj je živjela, nema više apoteke s onim mirisom koji je već kao djevojka žudno udisala, hladnog mirisa koji Sonju prevodi iz nesna u san. Tablete za spavanje! Stiks njezine mladosti. I nije istina, kao što tvrdi majka, da Sonja kamo god dođe prvo traži gdje će kupiti neku glupost; kakvu haljinu...! Sonja prvo traži apoteku. No. Ni na ovim oknima rolete nisu spuštene dokraja, nego taman toliko da se vide pehari koje su osvojili ratni dragovoljci kojima prostor sada pripada. U prašini, među peharima, polegnute muhe. Jesu li neumjereno kušale nešto u zakucima zaostalo iz davnih dana alkemičarske raskalašenosti ili ih je zatekla starost, glad?

Na ulici ispred zgrade, tu je napravila onaj skandal nakon što je došla iz škole i od oca čula da je majka kod tete Silve. Sjurila se s prvog kata preskačući stepenice, ali mogla je jedino vidjeti majku i tetu Ivanu s njezine dvije djevojčice – prekrasna djeca, kao, uostalom, i djeca tete Silve, i sva su ta djeca bila s majkom cijelo popodne! – kako se pred zgradom opraštaju. Nije marila što vrišti; što svi oko nje osjećaju sram pomiješan sa strahom. Osjećaj da ju je najvoljenija izdala, rano se naselio u Sonjin rusvaj. S godinama osjećaj mijenja predmet, ne i snagu. Sonja je rano poučena što su gubici zauvijek. Prevaljuje s majkom još jednom put do

stana tete Silve – sad majka vodi sa sobom Sonju ne bi li ušutjela. Ali, ništa se ne može ponoviti. Djevojčice su već u postelji, od svega ostaje u kupaonici samo majušna ružičasta noćna posuda s mokraćom neke od djevojčica. Sonja ju prinosi licu i snažno udiše. Nekoliko puta. Mnogo puta. Riječ je o potrazi, Sonja traga za onim što se za tog posjeta dogodilo, a i više, tajnom koja će joj otvoriti majčino srce. Svagdje treba zaviriti. Neka djeca nikad tu potragu ne moraju poduzeti, Sonja danas misli da su to ljudi koji mogu osjetiti sreću. I postoje, naprosto, oni kojima nije namijenjena. Zna da nije sama. Čula je... priče...

EVA

Čula je priču o djevojčici koja spušta gaćice pred majkom dok ova lista *Burdu*, protegnuta na terasi zasjenjenoj krošnjama bulevara. Majka priguši usklik: „Idi u šlafcimer, pokaži tati! Dobila si menstruaciju!“ Nedostatak predrasuda jedna je od vrijednosti na kojima se obitelj gradi, kojima se ponosi. Djevojčica je slabo razvijena, mršava; majka ustaje iz ligeštula; otac se upravo probudio nakon noćnoga dežurstva, pogleda spuštene gaćice, dugim, mirisnim prstima kirurga primi djevojčicu za ruku, progovara, ipak zbunjeno: „To je znak da postaješ... djevojka. Da prestaješ... biti dijete...“ Majka stoji sa strane, prsta utaknuta u mjesto gdje je u reviji stala, šuti, ali njezino uzbuđenje utroje da se onjušiti. Djevojčici je svejedno. Otac će se nakon sna u kupaonici dugo uređivati. Majka ne može izići na kraj sa ženskom prirodom svoje kćeri, možda i činjenicom da je kći neko biće, općenito. Djevojčica često želi da joj se roditelji razvedu; tad ne bi imali tu snagu koja izvire iz njihova savršenog zajedništva.

LEA

Sjedi na stražnjem sjedalu automobila, otac vozi, majka pored njega šuti i svaki čas prinosi ruku čelu spuštajući glavu. Posjetili su rodbinu u provinciji: kakav umor. Majka, ona mora misliti i na skori važan nastup svoga osnovnoškolskog zbora... a kad majka dirigira, kad podiže lijevu pa desnu ruku, zaokreće lagano grudima, ljepša je od plesačica valcera na televiziji.

U vožnji, zgoda je popričati o Leinoj školi, prijateljicama. Te večeri u razgovor se ušulja Paulina, razredna ljepotica. Lea prestaje gledati svoje nove čizmice, poklon za odlične ocjene, s utaknutim štrkljastim koljenima osmogodišnjakinje. Uznemiri se, nemoćno, a silno,

jer što da kaže, ne o Paulini, samo ne o njoj, nešto strašno je u zraku... dolazi! „Ti i Paulina baš ste slične, iste visine, težine, meni se čini...“, dosjeća se otac rasuto, jer kroz majčinu indispoziciju i njegove misli teško se kreću. „Samo... Paulina je puno uglednija u licu od Lee.“ Da, to je majčin glas. Došlo je. Već i sam izraz „uglednija“, neuobičajen za tu ženu, uputio je na neko njezino posebno raspoloženje, svečanu objavu. „Da, ona je uglednija...“, smete se opet otac. Majka i otac su zagledani naprijed, ali Lea ipak sagiba glavu, sram ju je, ne zna kamo bi sa svojim licem, na cijelom svijetu nema mjesta za njezino lice.

INA

Ina ima 11 godina. Ljetuje s majkom i ocem. Žudno gleda preplanule ljude u svijetloj odjeći, toliko različite od onih s kojima živi u malom gradu, daleko na kopnu; srče mirise njihovih krema za sunčanje. Ali, majka je nezadovoljna. Ne zato što i na ljetovanju mora kuhati, tražiti jeftiniji paradajz. Tinja to nezadovoljstvo u pogledu iskosa, namještanju kape na Ininoj glavi. „Nije ta kapa za tvoje lice.“ Kapa je sa šiltom, poput one kapetana broda; nije problem u kapi. „To je za druge face.“ Uhvati Inu za mišicu, okrene je prema sebi, zgura mnoštvo njezine kratke kose pod kapu. „Sad je bolje!“ Majka i otac imaju i druge ideje što je za Inu bolje.... ne dopuštaju joj da nosi dugu kosu, duge šiške, gornji dio badekostima. Sve to na neki način škodi: šiške kvare oči, badekostim zaklanja sunce. Prvih dana ljetovanja otac joj pristupa: „Tebi još nisu počele sike rasti, pa mama i ja mislimo...“ Od ljetovanja ostaje fotografija troje ljudi na obali mora na Zemlji: lice djevojčice očajnički je iskrivio pokušaj ravnodušnosti. Na mjestu grudi dva uplašena gumbića koji jako bole na dodir. „Puno je bolje“, potvrđuje otac.

MIA

Jednom je čula priču o djevojčici čiji je otac otišao raditi daleko i kojoj bi, najčešće kad bi ona i majka ujutro ustale i podigle zelene rolete, zazvonio telefon. Ona nosi donji dio satenske pidžame, grozne pidžame koju su donijeli prijatelji iz Amerike. Godinama mrzi pidžamu čije joj se nogavice noću dignu sve do vrha bedara, toliko je pidžama velika. Ali sad je do nje dorasla: jedva svlači i oblači taj donji dio koji se napinje oko male stražnjice. Gornji dio skida čim ostane sama. Rastu joj male grudi. Uvijek će biti malene, ali osvajaju svoj prostor.

Prilazi telefonu. Zna da je s druge strane muškarac koji izgovara proste riječi, koji želi da ih ona za njim ponavlja: da voli muško spolovilo, kurac, da mu obeća da će ga uzeti u usta, da će joj njime dodirivati grudi. Donji dio pidžame postaje još tješnji pred tom pohotom; povjerava se majci koja je odlučna, *pokazat će ona njemu*. Jutro je, majka još nije otišla na posao, uzima joj telefon iz ruke. Grdi bestidnika. „Sram te bilo, što ćeš napraviti?“ govori majka svakih nekoliko minuta. Bestidnik, bez sumnje, ponavlja svoje želje. Majka ne spušta slušalicu: „Što ćeš ti napraviti?“ Djevojčica zna kako to ide: njegove riječi prelaze u mrmljanje, disanje je sve teže, miješa se s povicima, stenjanjem... aa, aaa... i muk. Veza se prekida bez riječi. „Neće taj više... rekla sam ja njemu“, kaže majka. Crvena je u licu. Hoda iz sobe u sobu, uzrujano.

Ujutro, telefon zvoni.

Majka se približava telefonu.

Nekoliko desetljeća kasnije Mia to priča svom ljubavniku. Neko joj vrijeme treba da shvati da je njegova radoznalost tek pohota koju priča u njemu stvara. I želi je čuti opet, opet. Kad stvari krenu nizbrdo, ona tom pričom, a i drugima, manipulira da bi zadržala pažnju ljubavnika koji je ostavlja. Neko joj vrijeme uspijeva. Još kasnije Mia u knjižari lista knjigu: priča o sramnoj pohlepi postala je dio ljubavnikova romana. Ne čudi je, već godinama čeprka on po njezinoj intimi, ruje; čupa mladice, ali i ono što je već triput presadio, kosi široko, ugrađuje, usađuje.

NON-STOP

Non-stop. Pet minuta od zgrade u kojoj je odrasla. U Slavoniji ljudi tu riječ izgovaraju naglašavajući prvi slog, kao kopanje, zaborav, nesreća. U godinama kad je Sonja dijete, non-stop je čudo! Ime mu dolazi otud što radi cijeli dan, bez pauze za ručak. Non-stop. Čudo! Majka je često šalje u non-stop po neku stvar koja je baš usfalila. Konzervu paštete, Plavi radion, pola kile kruha. Sonja trči do non-stop, trči natrag, stvari nosi u plastičnoj mrežici, za dlan se lijepi uzvraćeni novac. Kusur. Mnogo godina poslije Sonja pronalazi non-stop na istom mjestu na kojem je otvoren sredinom šezdesetih. Promijenio se, nagore, svjetlost je u njemu utuljena, siva, a slatkiši nejasnog porijekla u strašnim, šuštavim ljeskavim vrećicama. Prodavačica promatra Sonju. Sonja se skita, prodavačica je dokona.

TIŠINA TAKO GUSTA

Obje ih trgne zvuk mobitela. Sonja izlazi na ulicu; da je se ne sjeća, mogla bi tišinu koja je tako gusta da se kroz nju jedva probija nazvati sablasnom. Oni, opet.

- Mi mislimo gdje si ti, šta radiš... a ona hoda po grobljima...! A, ljudi moji... - snebiva se otac.

Slušalicu uzima majka. Ponavlja upute, smišlja nove pa ih opet poništava.

- Ja sam ti rekla da ne ideš - zaključuje, kao da se išta loše dogodilo. Ali Sonja to više ne mora slušati, pa i ne sluša, dok na sve ne tresne rečenica koja ne može biti objašnjena, ali ni zaboravljena.

- A valjda ćemo se i mi uskoro dokopati Sela - kaže majka.

- Ja ću to obaviti. Vama je teže nego meni. Tatina ruka...

- To moramo mi... - slušalicu je dograbio otac. - Ruka mi je sad dobro. Ne moraš ti o tome brinuti.

Iznenadi je suhoća očeva glasa.

A što ću ja s tobom? - ta rečenica nije izrečena, ali tinja kao ranica nastala davno, možda u dječjoj igri, s koje svaki put prerano otpadne krastica.

PROLJETNA

U Proljetnoj ulici je kuća; mutnozelenu prizemnicu izgradio je očev otac, Sonjin djed, desetak godina prije Drugog svjetskog rata; otac ju je prodao krajem osamdesetih; novi su je vlasnici uredili, proširili prema dvorištu u kojem su nekad rasle kajsije, višnje, velika jabuka, a ispred bunara stajala je drvena klupa, fotelje, stol... sve ukrašeno obrubom od pletena pruća. Tu je baka болоvala od svojih ekstravagantnih bolesti kojima danas naginje i Sonjina majka, koliko umije, djed obrađivao vrt; baka i djed dosegnu duboku starost. Socijalizam je doživio svjetsku propast, kapitalizam potvrđuje fatalne slabosti, Zemljina se kugla trese, plave se oceani, pale žege, utrobu prevrću seobe naroda i pohode bolesti, ali priče začete među voltama, sad jestivo žutim, a u Sonjinoj mladosti orunjenim, nagrizenim gljivicama; priče začete u stanu s pogledom na druge stanove (u jednom živi muškarac sa znojem

ulijepljenom telefonskom slušalicom); priče začete među pretrpanim ormarima kuće u Proljetnoj, među žućkastim vratima s prozorčićima, jeftinim litografijama i njemačkim porculanom – postojane su i danas. Tu se, u godinu dana zajedničkog života triju generacija, od glavica kupusa u vrtu do trokrilne psihe razrastaju obiteljske velepriče, žilave stabljike sad već evo duga desetljeća: *Svrbež! Migrena! Tuberkuloza!* Baka leži u krevetu, a koža joj se raspucava kao da je grize hiljadu mrava; Sonja je beba, majka slaba i ni od kog nema pomoći; majka sedam puta vatri primiče, i s nje odmiče, svoj ručak: uvijek je nešto preče. Tu je, nema sumnje, majka prošla tešku školu, a znanjima koja je stekla održala je obitelj na okupu. Tu počinje eksploatacija bolesti, ona i pridržava i pritišće krov kuće u Proljetnoj ulici.

SEDLO I DRUGE RIJEČI NA „S“

I spominju se likovi, mnogo puta, ali gotovo uvijek isti. Recimo, Lojza. *Tvoja mama, uvijek isto, uvijek isto*, kaže baka. Majčin daljnji rođak iz Sela, Lojza, debeo i crven u obrazima, koji navečer, poslije mnogih radova na imanju, nakosa dvije glavice luka i jede ih sa slaninom u čijim se masnim valovima krije crvena pruga mesa. Sonja se pita zašto je toliko puta čula priču o Lojzi, crvenom u licu. Otac šuti. Lojza se odavno ne spominje, ostario on kao i majka, ali sad je tu Baj' Ago, također majčin rođak iz Sela, Sonja ga nije nikad vidjela; gazda je koji jedva da traži ičiju pomoć da bi obradio svoje veliko imanje. Baj' Ago sam ore, sije, žanje. Sutra će, kad dođe u Selo, Sonja proći i kraj njegove kuće. Ali sad je tek prazna subota popodne pala na grad P. U takva popodneva majka bi odspavala popodne i ustajala meke puti i rumenih usana. Tišina je razvučena kao da grad gubi granice. Pronalazi otvoren kafić. Sjetva, žetva. Jedina žetva koja majku kod Sonje zanima je njezina intima (tu vrta, otključava, naslućuje, pogađa, prebire), čemu se ona svom snagom opire, i ta bitka traje. Majka je, otkad je hvataju čudne tuge, izgubila interes za druge ljude, ali Sonju sve češće poziva da konačno *razgovaraju*, *razgovaraju kao majka i kći*, *spontano*. Riječi koje počinju slovom „s“: samotna, smetena, surova, silom, slanina, soba, Sonja, strah, stran, strm, sram, sagriješiti, sasjeći (u korijenu), simulacija, soplesti, stisnuti (se), samooplakivati (se), skitnja, savijen, skretanje, stroskati, spljeskati, samljeti, smožditi, sretan, sloboda, skutriti (se), smrt, sutra, svejedno.

BOLESTI, VRTNJA U KRUG

Sonja, majka i otac, svi imaju nekoliko bolesti vezanih uz godine, zatim nasljedne bolesti,

Sonja neke koje idu uz njezin posao, a i uz mladenački život uz roditelje, život pun najboljih namjera, poštenja, štednje, borbe, zakidanja na svakoj potrošnji, a tek onoj svrstanoj u gluposti...! Uz očekivanja koja su imali od Sonje. Očekivanje, recimo, da će se Sonja ujutro spremi za posao bez skakanja po kući; nisu li čarape u ladici s čarapama, jesu, ali samo jedna, i zašto je sako zgužvan među jastučićima na kauču? Majka: „Gledam te dok se spremaš, i znaš što, meni te je žao.“ Lijepo sročeno; trijumf.

U prošlosti, to su bila i očekivanja da bude odlična učenica, redovita studentica, i to Sonja ispunjava bez problema. Ako ne, tu su kazne. Ponekad primjerene, zabrana izlaska na primjer, ponekad zastrašujuće neprimjerene. Kao pouka za budućnost sve su beznačajne. Sonja za dvatri dana popravljala ocjene, polaže ispit, i sve je spremno da se zavrti još jedanput. Čini se da ima neke talente, ali tko bi znao što bi moglo iz toga nastati?

* * *

Sonjine bolesti su kao stvorene da joj kažu ono što ona jest, da u detalju pokažu cjelinu. Da nema samopouzdanja (i nesanica dolazi od nedostatka samopouzdanja), da nema samopoštovanja. Takva je osoba nužno bez snage, osim u slučaju najgrubljeg vitalizma, što je već pitanje karaktera. Kamo bi, uostalom, s tom snagom? Rastresena je, jer otkud, zaboga, uopće početi? Normalno je da takvima lupa srce. Kako ne bi, kad se boje svega, ali samo tako da strah nikad ne pokažu. Da padnu na ulici. Ta to je samo način da se zaustavi kretanje, nakratko predahne. Da im se koža suši. Kako ne bi, pa oni se uvlače u sebe od mladih dana, samo se možda čine *otvorenima*, dostatnima, šik. Da mršave. Što će i tako mala njihova zapremina na ovome svijetu? Iluzije se mogu podržavati u mladosti. Kako godine prolaze, snaga za prinudne obmane nestaje. I evo ih, jedva ustaju sa stolca da obave najnužnije. Liječnički opis Sonjina stanja je gubitak snage, rastresenost, lupanje srca, debljanje ili mršavljenje, problemi sa snom, smanjena prilagodljivost. Medicina je proizvela sve što treba da se stvari donekle drže pod kontrolom, ali i to treba držati pod kontrolom. I još, taj čudni umor u zadnje vrijeme, tijelo nervozno, nestrpljivo, a malaksalo.

SJETA

Majka i dalje drži stvari pod kontrolom, iako i sama, izlaskom iz srednjih godina, pati od depresije. Velepriča, omiljena kao i ona kad je, rodivši Sonju, oboljela od tuberkuloze.

(Izliječena je nakon deset mjeseci. Lijek protiv tuberkuloze je bio pronađen, iako relativno nedavno; oporavak uz puno hrane i svjež zrak društveno zajamčen. U bivšem plemićkom dvorcu socijalistička mladost, generacije mladih dolaze do zdravlja.) Dođu dani u godini kad majčine oči kao da bježe, žele biti same. Pet puta pita Sonju nije li kod nje ostala Čehovljeva *Tuga*. Sonja zadrhti. Riječ na „p”: pornografija. Riječ na „b”: bestidno.

Znala je majka biti sjetna i prije, nakratko, vezano uz udovicu, Gospođu L., kod koje je u P. živjela, uz Selo, sijeno, poljsko cvijeće, popodneva koja je provela sa svojom bakom na klupici pred kućom, po slavonski; pridružili bi se susjedi. Zatim bi Selo opet poprimalo dijabolične osobine. „Znaš ti da je meni moja mama donosila robu za presvuć u polje, kad sam dolazila na školske praznike, da ne gubim vrijeme iduć kući?” Sonja se upravo vratila s puta, smrdi po avionskom znoju, nad njom malj posla koji treba obaviti umorna, a brzo. *Smršavila si tri kile za pet dana puta. Vratila si se ljetos s mora mršava, ma... neću ništa reći. Kosa ti opet pada na lice. Ti trebaš kosu češljati samo od lica, od lica. Ovo je za druge face.*

STJENICE

Kao gimnazijalka dijelila je majka ubogi kruh i bračni krevet s obudovjelog Gospođom L. Kuća u kojoj su živjele sad je obnovljena, oličena, Sonja je promatra dok prolazi jer kuća je duga, na dva kata, velika za razmjere grada P. U glavnoj je ulici, s visokim stropovima, jedna od onih u kojima su živjele udovice poput Gospođe L., odvjetnici, činovnici. *Tu sam se ja prala iza jednog starog ormara, u hladnoj sobi.* Tu su jedne zime tri ciča dana klofale posteljinu da istjeraju stjenice koje je donijela seoska ljepotica, češući se pod pazuhom i među grudima sve ljuće, što se više u toplini stana zagrijavala. Jedan od susjeda, između sudnice prijepodne i advokatske kancelarije popodne, pisao je pjesme o kućnom pragu i slamnatim krovovima; neke su i uglazbljene. Tu su ustaše, bacajući kroz prozor židovskog stana posteljinu, izbacile i malo dijete, dječaćića. Odrastao je i školovao se o državnom trošku. „Bio je odlikaš, vudren... kao i svi oni“, govorila je majka. Otišao je u Izrael.

PRANJE KOSE IZ LAVORA

Majka prvih mjeseci života u predgrađu Zagreba, gdje kratko žive, tvrdi da joj opada kosa. *To je od tvrde vode u novoj zgradi.* Pa se onda i Sonji učini da joj opada kosa i onda obje,

Sonja petkom popodne, majka nedjeljom popodne, peru kosu u kišnici koju otac skuplja iz oluka novog naselja. Kad počne kiša, podmetne pod njih lonce i plastične kadice; kad padne večer, luta naseljem i prisjeća se gdje je postavio klopke za spasonosnu tekućinu. U stanu je blistava nova kupaonica, kada s iskričavom pipom koju majka održava krpama i Vimom. Majka i Sonja na kratko su vrijeme ujedinjene nad laborom s kišnicom u kojoj peru kosu. Nadnijete nad njim, svaka na svoj način i zbog svojih razloga žale za P.-om.

MAJKA, ZATIM

Protiskuje kroz cjedilo; podiže bijelu ručnu torbicu koja joj je ispala na ulici; čeka da joj leptir sjedne na ruku; čeka na prigradskoj stanici autobus. Uređuje nokte nakon što je... Skuplja s dva prsta nevidljiva zrnca prašine zaostala nakon... Slaže posuđe u...

PLATINUM

Platinum je haustor u središtu grada P., u kojem subotom uvečer nestaju duge noge cura iz grada P., podignute na nezamislivo visoke platforme na sandalama. Te je večeri neke od njih Sonja već i zapamtila sjedeći u kafiću preko puta: najprije nekoliko puta običu kvart, pust kvart, treba reći. Navika malih gradova. I onda se opet pojavljuju, evo one u bijelim širokim hlačama i bijelom sakou i srebrnim sandalama i prijateljice joj u haljini koja s jedne strane pada do gležnja, s druge je jako kratka: hit ljeta. Tu vidi, u mislima, i svoju majku; ili sjenu svoje majke. U taj dio P., Sonja zalazi kad je već djevojka; druge je stvari intrigiraju. Tu majka prolazi kad ide na posao. Promiče u cipelama sa širokom petom, po modi iz sedamdesetih; u haljini kašmir uzorka, *malo kraćoj*; ima svoju frizerku i krojačicu; vidi je kad se vraća s pijaca, s pletenim cekerom o laktu, iz njega se izdiže krijesta perja mladog luka i gužvice zelenila salate. Odzdravlja mnogim poznatima, smije se. Čak i ako je to majčino najsretnije doba, Sonja ga se ne sjeća dobro. Ne planinari više s roditeljima, ne ide na papučku livadu peći roštilj. Ako su oni pred televizorom, ona u kuhinji čita.

Sonja sjedi u centru P.-a pred *Platinumom*. Mislila je, jutros, da će i ona ući, razgledati *Platinum*, ali kosa joj je masna, ima sportsku vjetrovku i japanke na nogama: tako je izišla iz kuće, kao da se dodatno osigurala da neće ni priviriti. Ne želi ispasti sasvim smiješna. Iz *Platinuma*, a ondje se sluša turbofolk, čuje se nabijanje basa, prituljeno. Glasnoća iz kafića iza njezinih leđa je životinjska. „Živa muzika“. Turbofolk, opet, s ponekim narodnjačkim

evergreenom još iz njezinih dana. U njezinoj mladosti narodnjaci su postojali kao nešto nenasnosno u susjedovu tranzistoru, u autobusu, kad bi se nedjeljom, nakon rijetkih vikenda u P.-u, vraćala u zagrebačko predgrađe, pomiješanih osjećaja. Tu gdje je danas *Platinum*, Sonja se voljela izgubiti u plesu, u disku. To je ovisilo o čudima stanovitog Fileta koji je disko vodio; čudi su ovisile o alkoholu. Ako je sinoć bio pijan, nikom ništa. Okupljeni ispred diska, gimnazijalci, među njima i Sonja, upirali su pogled niz ulicu očekujući da se pojavi teška glava spojena s prsima koja se slijevaju u ovješeni trbuh. Na svemu leži nečista, sijeda kosa. Ide! Ako ne – nijemi zijev provincije subotom uvečer. Sonja mora priznati da joj to nije najveći problem: već tada, njezine disfunkcije su duboko unutarnje. To su godine kad većina srednjoškolaca gradi očekivanja od samih sebe. Sonja je nijema kao da je cijela ispunjena starom vatom; dobra u oponašanju. Ne želi na sebe svraćati pažnju.

Taj tijesni, gluhi život kao da se nastavlja prve dvijetri godine studiranja, kad živi s roditeljima u predgrađu Zagreba. Njezino društvo iz P.-a, za koje nikad nema pravog interesa, a vjerojatno ni ono za nju, raspada se već prvih tjedana studija. Dogovori od prošlog vikenda se zaboravljaju. U studentskim domovima živi se ludi život koji Sonja ne može dostići; planovi za subotu navečer mijenjaju se svakih pola sata. Već tada voli izlaziti sama; u kino, na koncert Haustora, Idola; ako je prethodne noći uopće mogla zaspati. U mladosti samoća nema prednosti; mladost je isključiva. Kasnije, u nekim godinama, ona može biti zanimljiva i tajanstvena, ali dok sluša novi val, pogleda ni lijevo ni desno, nego uprta u pozornicu, svjesna je kako je njezina odjeća provincijska i ne zna kamo bi s kosom.

ODVOJENI ŽIVOTI

Ali sad je u gradu P. već ponoć. Prazne se stolovi oko Sonje. Napraviti će se još koji krug kvartom koji tone u mrak i spokoj. Zatim usisna moć *Platinuma*, mladima tako važna. Bez obzira na to što je pred njom ukrasna papirnata vrećica s nekoliko sitnica koje je kupila u okolnim *giftovima*, Sonja više ne može glumiti da je sjela na Coca-Colu poslije subotnje kupnje. Prošlo je baš puno sati otkako su se zatvorile trgovine. I pirka s okolnih brežuljaka, gola joj stopala zebu, skuplja ih pod sebe, pa ne izgleda više kao nepoznata, tajanstvena žena koja, nakon cjelogodišnjeg, napornog ali glamuroznog, rada, uživa u povjetarcu rodnoga grada kao na jahti. Za to joj fali čista kosa, čarape, tenisice, šal od kašmira. Zadnji napor koji će učiniti jest da uđe u kafić i plati račun ne čekajući konobara. Crveni ruž, ogledalce, može, tako... ustane. Otvori vrata kafića, zapljusne je tuš žive muzike koja joj je tijekom večeri proparala glavu. Sandale s platformama, svjetlucavi dekoltei. Sve će se to, za

koji čas, prebaciti preko puta, u *Platinum*. Sonja je opet primijećena, glave se podižu, prate njezin ulazak u kafić, ali ovaj put kao umorne žene u godinama, u sportskoj vjetrovci. Bit će neka alkoholičarka.

Kreće. Prelazi preko trga koji je nekad omeđivala njezina gimnazija, kino, park, crkva, sud. U tih nekoliko dana u P.-u nije vidjela da se tko zaustavio na trgu na kojem više nema ni gimnazije ni kina. Tu je sad samo sud, gdje je majka radila, i na čijim se stepenicama jednom slikala: kašmirska haljina, malo kraća; tapirane frizure više se ne nose. Ostalo su *vjerski objekti*. Nitko u njih ne ulazi niti izlazi. Park je posječen, crkveni trg je u odnosu na veličinu gradića P. napuhnut, a uvečer ga osvjetljavaju podne lampice, pa je blijed *kao pivnička gljiva*, kao goli trbuh žene koju Krležin Latinovicz posjećuje u bordelu, u *kiselkastoj polutmini vlažnih perina*. Sonja brza prema kući u kojoj je u P.-u odsjela, u mirnom kvartu obiteljskih kuća koje se ružičnjacima i vrtnim lampama i balkonima penju prema brežuljcima, kod najboljih, a zapravo i jedinih, prijatelja njezinih roditelja, vršnjaka. Odvjetnička obitelj u nekoliko generacija. Par živi povučenim životom, čistim i preciznim, u mislima na dvoje djece odavno u inozemstvu. Najstariji unuk završava edicinu, školovan na prestižnim američkim stipendijama.

Središte grada još kratko vrijeme neće utihnuti, a sve oko njega odavno je utonulo u sjene: tu se živi stvarni život. Ako koga i muči nesanica, ništa je ne osvjetljava. Nakratko će se predahnuti, a ujutro opet kuhanje filanih paprika, borba protiv bolesti, borba za kćerine ocjene u školi, i kako iz svega toga van.

Središte grada i njegov ostatak žive odvojen život. Središte grada je gladni monstrum na izdisaju. Povuci će za sobom koga god može. Ali na periferiji – tamo gdje rijeka presijeca gradić, kod Velikog parka i iza njega, gdje se u Sonjinoj mladosti živio poluseoski život, a nije ni sad mnogo drukčije, pa u radničkim kvartovima oko ugaslih tvornica, u naselju jednokatnica nekadašnjih *vojnih lica* – tu počinje i traje hiljadu malih pokreta, život se hoće živjeti. Tihi bijeg, ako ne ide drugačije; bez velikih najava.

NEMOJ SLUČAJNO!

I sad je već nedjelja, prošlo je podne i Sonja je na *drumu* koji vodi u Selo. Prvi put u mnogo, mnogo dana iz nje hlapi i nestaje iznurenost, zasićenost svime što je okružuje. Hoda, udiše, osjeća sunce na ramenima koje haljina ne pokriva i nema iznenadnih situacija koje bi joj pokazale njezinu smetenost, tražile dodatni napor. Cesta je ravna kao svijeća. Sonja je i

zadovoljna sobom. Bila je na groblju u P.-u, upalila fenjeriće, i sad će to isto učiniti ovdje, premda ju je otac jučer, na telefon, upozorio: „Ponavlja ti mama, nemoj slučajno u Selo da ideš!“ E, fino, ali ona je sad tu, na cesti među prvim kućama; kad ih prođe, Selo će se pred njom početi penjati po obroncima Papuka.

Nigdje nikog, osim, da, ponekog starijeg što na klupici pred kućom čeka vidjeti živo čeljade. Selo je asfaltirano – kad ga je zadnji put vidjela, nije bilo – koči se vatrogasni dom, tu je i prizorima iz dječjeg života oslikan maleni dječji vrtić. Stara škola, na kat, u crvenoj cigli kako je uvijek bila. Kad se približi, vidi razbijene prozore i demolirane učionice – škola je napuštena. Razgledala bi Sonja to i bolje, ali ne želi se previše izložiti pogledima: uvijek se iza neke zavjese nađe netko tko se prenuo iz popodnevnog drijemeža i pogledao kroz prozor: *koj' sad ova?* Pa još malo odmakne firangu da bolje vidi. Ni psi ne laju. Zbunjuju je tek pijetlovi, koji tako usred dana svaki čas zakukuriču, pa razmisli i zaključi da bi to moglo biti zbog brzih oblaka koji često zastru Sunce. Kako oblak nestane, pijetlu svane. Sonja jede bananu, gleda bijele, bezopasne brze oblake, pali cigaretu. Zapisuje imena na grobovima... starinska: Mijoković, Marcelja, Špejić, Vargić, Maglajić, Odoljević, Matišić, Pejanović... Jula, Mato, Ruža, Reza, Antun, Ago, Slavko. Sjedi na grobljanskom zidiću pa će istim putem natrag, ali neka je još malo, uz crkvicu od betona i pleksiglasa, s pogledom na selo.

Selo je pogled bez priča, božji dar, kao da su i u njemu svi pomrli. Opet slika mobitelom sve što stigne, da pokaže fotke svojim kad se vrati. Iz blizine klikne pred ovalno uokvirenim portretom majčine majke, one kojoj nije bila na sprovodu. Dugo traju pokojnici na nadgrobnim spomenicima, a ovaj je tu samo tri godine, *kao živ*, ovalno lice u marami sa, sad i sama vidi, neobično velikim i svijetlim očima, gornji kapak je uzvijen, donji ravan, podržan visokim jagodicama; uzvijene su i svijetle obrve na visokom čelu i sve to kao da ne pripada ostatku lica koje čini jak nos i duga usta stisnuta u crtu. „Tako je ozbiljna bila uvijek, stroga, i prema meni... Ona si je sama odabrala tu fotografiju“, rekla je majka. Sonja fotografira kravu koja je, nepomično kao da je i sama slika, gleda iz voćnjaka, zaboravljajući pasti sijeno. Fotografira vrhove Papuka. Sonjinu bi raspoloženju sad najbolje odgovarao smijeh, vedri smijeh seoskog popodneva. Smijat će se u sebi. „Ja se odavno ne smijem“, govori često majka, to se ima ticati njezine depresije do koje joj je, sad je sasvim jasno, veoma stalo. Pa i zapisuje tu spoznaju na stranicama knjiga koje joj Sonja posuđuje, ako pisac spomene smijeh. *Ja se odavno ne smijem.*

NEOPISIVO DEBELA ŽENA ZA VOLANOM TRAKTORA

I sad se već spušta blaženo cestom prema raskrižju, uronjena u pejisaž, u sitno ljubičasto cvijeće u mekim grmovima nisko pri zemlji, u vinovu lozu, golemu oranicu krupno pooranu. Pejisaž, koji je sad čak spremna nazvati pejisažem svog djetinjstva: još zelen kukuruz, stare topole, iz daljine kao progridene. Gotovo da će podijeliti neke fascinacije s majkom: *poljsko cvijeće* trnovitih glavica, *puteljke* što nestaju u livadama, pa i njih fotografira. I još malo pa će s približiti onim trima jablanima, tamo kod Spahijskih vrata. Ne uznemiri je ni glazba iz automobila koji iza sebe čuje, to je se ne tiče, čak ni kad se zaustavi pored nje, bijeli neveliki auto prošaran hrdom. Pun je cigaretnog dima.

Sonja ima bijelu haljinu, tenisice, o ramenu joj otežala bijela torba. U njoj je zaostao sendvič, pocrnjele banane, omekšao ruž za usne.

- Izvinte, vi ste gospođa Sonja?

- Jesam... - bezbrižna je Sonja.

- A, vi malo slikate...

- A, malo...

Kišobran na sklapanje klati joj se o ručnom zglobu, na zaslonu mobitela skliska slika onoga što je svima ovdje svakodnevnica. Samo joj fali kakav zgužvan šeširić pa bi bila najviše nalik na staru frajlu ili potpunu luđakinju. Prašina uokviruje nokte na nožnim prstima.

- Oćmo vas povest...?

- U P. ste krenuli?

- A ne... samo ćmo vas povest... Jućer smo bili... ja sam bila - nasmije se vozaćica.

- U *Platinumu*? - zakima znaćajno Sonja. Primijetila je: ta je kosa bila jućer ispeglana, sad malo strši, u kutovima oćiju zadržale su se mrvice šminke, ali djevojka je lijepa i draga, smješka se dok pali cigaretu. Bože moj, nisu to nikakve renesansne žene, razgaljene Slavonke, a ona starija je baš onako mršava, žućkaste boje lica. Ali žive tako mršave u Selu, i što im fali?

- Kako znate?

- A, znam, znam... vidim - smije se i Sonja.

- Ma povest ćemo vas... - ponavlja vozačica.

- Ne, ne, meni je to gušt, a dolje na raskršću imam dogovor, taman ću stići... - upire Sonja pogled u dno ceste.

- A dobro, ako vi nećete, ako vam ne treba, mi ćemo malo u rikverc pa do Bunara okrenut... kava nam se ladi... - poviče mršava, jer je ponovno pojačala glazbu u autu.

I još: - Zatvorću sad, klima j' slaba.

- Šta da kažem mami, tko me je htio povest? - zaustavi je Sonja.

- Ma... ma... - prozbori vozačica nagnuvši se prema Sonji. - Vaša nas je mama i poslala, da vas malo... potražimo, kaže, ne može vas dobiti na telefon. Brine se. Saćmo joj javit... Zvala je jednu prijateljicu, koja joj kaže da tuda možda nema ni signala. A ima... - nasmije se.

Od iznenađenja, Sonja i ne pogleda ima li propuštenih poziva. Ali teško da ima, pa mobitel joj je stalno u ruci.

Majka ih je poslala....! Eto, ni slike koje je napravila neće biti iznenađenje.

Sonja želi baciti mobitel daleko na oranicu krupno preoranu.

Čuje zvuk auta koji se udaljava; zažmiri i zamisli kako se za njim vije debela prašina suhog ranog ljeta, kao što se na tom drumu vila kad je bila dijete i kad su njime prolazili i volovi i auti.

Spušta se cestom. Nakon nekoliko koraka ispred sebe, tamo od Spahijskih vrata, začuje drndanje drugog vozila, ali ga ne vidi, utonulo je u cestu, a onda iz jednog od valova valovite Slavonije naglo izranja neopisivo debela žena za volanom traktora. Vozi brzo. Sad više ne može prikriti pijanstvo, cijelo joj se tijelo, dok stišće volan, naginje na desnu stranu i zadržava nekoliko trenutaka sasvim presamićeno. Onda je nešto natjera da se uspravi pa sve to ponovi. Primijetivši Sonju, kao da galantno zavruda na lijevu stranu ceste, da joj dâ mjesta. Ali, ne, ne... pa ženi su oči skroz pobijeljele, šarenice nestale pod kapcima, ništa ta ne vidi, ona lebdi od jarka do jarka kao da sanja.

I na što da Sonja pomisli doli na zatvorenu školjku automobila koji se upravo okreće negdje kod Bunara, nevidljiv pluta u drevnoj prašini utonuo u valove valovite Slavonije, a za koju će

sekundu, pun glazbe i dima, opet biti na cesti. Zastane, prirodno, kao da je bilo upisano. I stajala je ne osvrćući se, čak i kad je potreba za tim zaglušila sav pozlaćeni prostor oko nje.

* Najčešći je uzrok pogibije traktorista u Slavoniji, i drugdje u Hrvatskoj, prevrtanje starog vozila koje zgnječi vozača kao bubašvabu.

VOLJELA GA JE PONOVO PET MINUTA

Skitati se, to je kad miris kućnog dima pomiješan sa svježinom noći uđe u vas nenačetu mislima. A baš je to zavoljela. Nitko ne zna gdje si. Miris trulog ploda, granom zakrit prozor. I brzi otkucaji srca pri pogledu na nekoga tko je, lagan u mraku, prešao put od izlaznih vrata zgrade do automobila. Spomenimo ipak da tu živi onaj koga je poznavala.

Kad je bila mlada, njezine su bile gradske ulice, brze riječi, brza pića. *Sad?*

Sad voli skrovitost.

Zatim zgrada. Nova je, ali preko puta povija se dim iz visokog tornja pa je brzo posivjela i čini se kao mjesto gdje se sve dogodilo davno, davno. Ponekad pomisli kako se njihovi koraci u vremenu tu križaju, ali ne, ne, jer to sad više nije on. Ipak. Križaju se kad on izlazi da bi se odvezao na posao; vraća se kasno navečer, možda nakon što se rastao s nekom ženom koja ima kišobran s volanom. Možda i sam kasnije iziđe da bi napravio noćni krug oko staklenika s povrćem, reda kuća gotovo seoskih u čijem dvorištu laje pas i u kutu su nabacane daske, ili igračke, ili cvjeta mali ružičnjak. Staklenik, most, dim. Često do nje dopre miris rijeke. Ponekad dopusti da je obuzme tuga, ali ona je moguća samo ako nijedno ružno sjećanje ne pusti u sebe. To je teško. Nikakvo sjećanje, ne.

Ali tako ga može voljeti ponovno, pet minuta, minutu, u procjepu sjećanja, skitnji duše slobodne od nesreća koje su ih zadesile: laži, mržnja. Nije zbog njega zavoljela skitnju, u kojoj tek kaput šumi oko gležnjeva, a kad dođe kući, skida blatne traperice. Sve to dugo postoji u svijetu koji se tako razlikuje od onoga u kojem se budi. Ima bijelu spavaćicu uskih naramenica, zlatnožuti kimono i kavu donosi u postelju, čita. U sumrak će se otisnuti i vidjeti Cigane koji na obali rijeke nastanjuju ruševnu kuću. Ljeti poslijepodne sjede na proгриženim plišanim foteljama, imaju stol, na njemu pivo. Za muškarce. Za žene kava. Kad s jeseni zahladi, zauzlani maglom, prebira stvari, krpe, dan-noć. Upute joj neradoznao pogled.

Prolazi nasipom: dovoljno je daleko od grada da su i trkači koji nalikuju na paukove tu već odustali. I nedaleko, te kuće poredane u kratku ulicu; skupljeno granje na hrpu. Rijeka, visoki dim, zgrada. Prozori zasvijetle; životi ljudi, izvana, nijemi.

Kad se smrači, spusti se niz nasip pa uličicom-dvije do staklenika gdje ljeti rastu redovi paradajza, paprika, luk. Zna gdje je u staklu rupa. Ako zalaje pas, ukipi se. Lukavija je od psa. Od čuvara koji bi mogao naići? Alisa u paradajzu. Usisava miris djetinjstva. Dedin je paradajz bio sušeg, tvrđeg, hrapavijeg stabla. Ubere plod ovdje, ondje, šušti haljinom po paradajzovu lišću, a kad dođe do kraja reda, već joj je puna torba. Ponekad osjeti kako je u njoj pukao paradajz. Probava paradajza odvija se u Alisinoj torbi, tekućine otječu putovima koje su si same usjekle. Ostavlja torbu blizu rupe u staklu, poslije će je uzeti.

Moglo bi se reći da je pogodila gdje danas živi. Samo se jednog dana malo zamislila. Što je rekao, onda davno, o mjestu gdje su u autu vodili ljubav? Rijeka, dimnjak, most. Da bi ih s prozora, nedalekog, mogla vidjeti njegova žena. Rijeka, most. Danas, nitko Alisi ne želi reći gdje on stanuje. Alisa je opasna, nepredvidljiva, točno, iako ona nikad ne mijenja predmet svog bijesa, uvreda, ciljeve ruke koja se divlje istrgne iz ramena. I tako, jednog je dana samo produžila nasipom dalje, dalje, i ugledala visoki dimnjak. Godinama prekasno. Zašto se toga nije sjetila onda, dok su je njegove laži smućivale poput teškog sna? Sve bi joj bilo jasno puno prije. Rekao je da mora kući, ali njegova automobila kraj zgrade nema. Kraj. Nema veze. Sad ipak živi u zgradi u kojoj je uvijek i živio, sa ženom, djecom, iskrađajući se noću u svijet drugih žena. Pa povratak; nevažno.

Može zamisliti kako joj on jedne noći dolazi. Ona ne želi da itko za to zna. Izgubila je prema njemu respekt: jedini način da prestanete voljeti. Stidjela bi se da itko zna da želi s njim razgovarati. Dolazi, i oni su tad neki drugi ljudi. Oni kojima se nisu dogodile sve te godine... nesreća? Govore o knjigama. Njihovo razumijevanje je kletva, dug prema gore. Hoće li pod njenim prozorom još biti park? To bi voljela. Ne dodiruju se, to njeno tijelo nije željelo ni dok je još mislila da su jedno, gušeći se u crnim zagrljajima. Možda bi mogli razgovarati. Dva puta? Ne, ipak jednom. Prije nego što osjeti i najmanju laž. Pravila skitnje: prozirnost stvari. Ali kad nekoga poznajete tako dugo, laž je neminovna, nešto se želi poravnati, učiniti boljim.

Ili, prije nego što postane opasno, a postalo bi, došli bi udarci kao posljednji odjeci mladosti, ispunili mali stan nad parkom. Alisa bi potražila na polici knjigu, tu o kojoj je razgovarao s N. Preko razgovora Alisa ne može prijeći. *Ta nema ni sisa ni guzica, a svugdje se nađe*, tako ju je opisivao. A eto... Bijes joj udvaja sliku u glavi, uzima s police knjigu, baca u noć, u srebrno lišće. I korice knjige posrebre. Bolesna si. Marš! Marš van! Pucaju njeni nokti na njegovoj koži.

Ubrzo bi postali stari.

Tko zna što će biti dalje. Ona želi živjeti. Želi se probuditi ujutro naspavana – da, prestati bdjeti noću, valjda bi tad prestala ta čudna malaksalost – sići stepenicama u malenu bašću pred kućom na moru, kamo dolazi ljeti, gledati što se s raslinjem dogodilo dok je bila u snu, drugdje. Dovoljno je rano da ima na sebi svileni kimono. Još nije vruće. Voli svileni kimono, dugu spavaćicu, ili haljinu koja se visoko diže na vjetru koji navečer zapuše na obali. Inače... malo joj treba. Knjižnica, laptop, plaža. Alisin bivši muž... spava li, u svojoj sobi s prozorom s pogledom na mali vrt, kroz koji je prošle godine uljeznuo u sobu puzavac s donjeg kata? Skrenuo ga je i pričvrstio, sad već staračkim rukama, da ovije i njegov prozor. Prozor s kojeg se vidi i bijela bifora knjižnice, vrh krošnje oraha, pučina.

Ponekad treba zastati s pisanjem.

Šulja se, bliži stakleniku. Noge je odavno bole, a sad joj je i cijelo tijelo zahvatio umor. Ne, ne. Umor je ugodan osjećaj, dovoljan mu je naslonjač i knjiga, a njezino je tijelo bez snage, a nemirno. Uzima torbu kroz rupu staklenika. Ostavlja dim koji se povija iz visokog dimnjaka, i opet granje složeno u hrpe kao na selu, poneko stablo šljive, jabuke. Automobile parkirane oko zgrade, među njima njegov; jednom je u njemu vidjela na zadnjem sjedalu srebrnu žensku jaknu. Ponekad se želi zatrčati, ostaviti za sobom repove kaputa, i ključem od stana koji samo vrškom proviruje iz stisnute šake na autu ostaviti dug blistav trag poput srebrne vlati s jakne. Našla bi se u središtu moćnog vrtloga alarma, na vrhu zvučnog Eiffelova tornja... zašto ne? Počela bi trčati, svjetla bi se u prozorima palila, počeli bi povici... Trčala

bi. Uхватili bi je. Za repove kaputa, za gležnjeve. U zavijanju sirene, priklještenu povicima.

Čudno je sve to. I kad krene drugamo, često noć završi ispod visokog dimnjaka. I ono nekidan, otputila se na drugi kraj grada, ali onda se trгла u nepoznatom, ušla u autobus, a vozač joj je objašnjavao gdje je sad i kako, jebemu, dalje. *Desno je Remetinec...* mahao je prstima među kojima je cigareta, noć je, putnika nema i načas je zapalio. *Nisam znala da je Remetinec tako blizu*, nasmije se Alisa. *A, gospođo moja, vi ste jako zalutali*, zakima kad je žurno izlazila.

Otključava stan, ulazi u mrak razrijeđen svjetlom iz parka.

Čudno je sve to. Vidjela ga je, za sve to vrijeme, samo jednom. S kćerkom je izlazio iz zgrade. Bila im je sasvim blizu; vrati se hitro u sjenu. Kasni pubertet djevojci je crte lica držao zamućenim, nježnim, ali sličnost s ocem bila je očita. Velika žena, i u ta dva-tri koraka učini se Alisi kao cijela na dodir neugibljiva, čvrstopjenasta. Kad se unatraške spusti na sjedalo auta, svjetlost ulice zadrži se na njenim listovima koji se u ravnoj crti pretvaraju u gležnjeve, stopala. I samo po njima Alisa bi je prepoznala. Neko vrijeme pokušava zamisliti njezin život. Odustaje. Ona o njoj ne zna ništa. Znamo, nitko Alisi ne želi reći kako živi bilo tko od njegove obitelji. Nitko joj ne želi ništa reći, a smiješno je i pomisliti da bi ona tu bilo kome nanijela zlo.

Odvaja od stopala čarapu.

Vadi iz torbe paradajz, uzima iz ormara zdjelu, nokti su joj na nogama crni od crnih tenisica, pregibi kože uokolo sivi od prašine, a i koža joj je cijelog tijela sivkasta, beskrvna, sigurno od kuhinjskog neona. Čudno svijetli tek svileni ožiljak na svodu desnog stopala, tu se jednom davno nepažnjom zario kuhinjski nož.

Sjedi za kuhinjskim stolom. Sutra ima novi liječnički pregled. Misli o tome kao nečemu što

će se tek dogoditi. Ili da ipak priznamo, ne, ne, sve je već počelo, zamašnjak je odavno pokrenut, u epruветama se već pjenuša njena krv kao probava paradajza. Sve se već dogodilo, pukotina kroz koju je nakratko ušla u bivši život zatvorila se, a ova nova... jedino što nitko ne zna je li to tek pukotina u vremenu ili kroz nju nadire halapljivo vrijeme samo. Neko će vrijeme Alisa boraviti drugdje, s cjevčicom koja u žilu na njezinu vratu unosi lijekove, hranu. Otuširala se. Sada bi svi u ovoj priči mogli odahnuti, pa i ona sama.

Gleda se u ogledalu. Primijetila je kako onima koji su dugo na svježem zraku kosa postaje lomna trava, a put lica sitno perutava. Vrhovima prstiju prelazi po obrazima. Ne, ne, sve je u redu. Nanosi kremu.

Mirjana Dugandžija

Rođena 1960. u Požegi. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala komparativnu književnost i filozofiju. Radila je kao novinarka za kulturu u Vjesniku, Nacionalu, Globusu i Jutarnjem listu. Prvi roman, *Nekoliko dana kolovoza*, ušao je u finale nagrade T-portala za hrvatski roman godine; u finale nagrade Jutarnjeg lista za prozno djelo godine te finale Vjesnikove nagrade Ivan Goran Kovačić za roman godine. Priče objavljuje u Europskom glasniku, Književnoj republici, Zborniku 3. programa te francuskom web izdanju časopisa Fantome de la liberté. Odlomci romana *Nekoliko dana kolovoza* prevedeni su na njemački u časopisu Relations. Višekratno je čitana na 3. programu Hrvatskog radija.

Objavila: *Nekoliko dana kolovoza* (roman, 2010), *Indijančeva noć* (proza i kolumne, 2013), *Rujanska kupačica* (priče, 2020).

Biblioteka Online

knjiga 300

Mirjana Dugandžija

RUJANSKA KUPAČICA

drugo izdanje

© 2026 Mirjana Dugandžija

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2026

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti

na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Krešimir Pintarić

Glavni urednik

Krešimir Pintarić

Urednik

Davor Ivankovac

Fotografija

Life Of Pix / Pexels.com

Objavljeno

23. kolovoza 2026.

ISBN 978-953-374-478-0 (HTML)

ISBN 978-953-374-479-7 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-374-480-3 (PDF)

Prvo izdanje

Naklada Oceanmore, Zagreb, 2020.

Knjiga je objavljena uz financijsku podršku Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske i Grada Zagreba. Mišljenja izražena u ovoj knjizi odražavaju isključivo mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajališta ustanova koje pružaju financijsku podršku.